

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PEDAGOGIKY

BC. TEREZA ČECHOVÁ HUMPOLCOVÁ

II. ročník
navazujícího magisterského studia

VÝZNAM VÝCHOVY V BOJI PROTI KORUPCI

THE IMPORTANCE OF EDUCATION IN THE FIGHT AGAINST CORRUPTION

Vedoucí práce : Doc. PaedDr. Stanislav Bendl, Ph.D.

PRAHA 2012

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 11. dubna 2012

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat Doc. PaedDr. Stanislavu Bendlovi, Ph.D. za informace, cenné rady a především za odborné vedení mé magisterské práce. Dále děkuji mému manželovi, pracovníkovi Úřadu vlády ČR, Sekce pro koordinaci boje s korupcí, Mgr. Milanovi Kryštofovi Čechovi, D.B.A., za rady a konzultace týkající se oblastí korupce a práva.

ABSTRAKT

Tato magisterská práce je zaměřena na problematiku protikorupční výchovy. Je zde definován pojem korupce, její příčiny a formy, korupční normy, vztah k etice, sociologii, ekonomii a právu. Prostor je věnován též důležitým diferencím oproti stavu v zemích s nepřerušenou demokratickou kontinuitou. Byl proveden sociologický výzkum ke zjištění postojů žáků ke korupci. Na jeho základě byly definovány okruhy problémů na které by měl být v rámci protikorupční výchovy kladen důraz a formulována doporučení vycházející z požadavků prosociální výchovy.

Klíčová slova: sociologický výzkum, analýza, korupce,
význam protikorupční výchovy, učitel, žák

ABSTRACT

This thesis is concentrated to problems anti-corruption education. The notion of corruption, its causes and sorts, norms of corruption, the relation of corruption with ethics, sociology, economics and law. The place is given also to important differences between the situation in countries with an unbroken continuity of democracy. The sociological research was conducted to determine the attitudes of students to corruption. On the basis of defined sets of problems which should be the focus of anti-corruption education and formulated recommendations based on the requirements of pro-social education.

Key words: sociological research, analysis, corruption,
importance of anti-corruption education, teacher, student

JEL classification: A 12, A 13, K 14, K 42, M 14, Y 80

OBSAH

	OBSAH	
	Úvod	
1	PŘEDMĚT PRÁCE A VYMEZENÍ OBLASTI VÝZKUMU	10
1.1	Charakteristika oblasti výzkumu.....	10
1.2	Cíle práce a pracovní hypotézy	10
1.2.1	Cíl magisterské práce	10
1.2.2	Formulace výzkumných hypotéz	10
1.2.3	Použité vědecké metody zkoumání	12
2	TEORETICKÁ ČÁST	14
2.1	Vymezení korupce	14
2.1.1	Etický pohled na korupci	15
2.1.2	Sociologický pohled na korupci	17
2.1.3	Ekonomický pohled na korupci	22
2.1.4	Právní pohled na korupci	25
2.2	Společnost a korupce	28
2.2.1	Kultura a výchova.....	29
2.2.2	Krise hodnot	30
2.2.3	Vliv elit	32
2.2.4	Obtížnost zjišťování korupce	34
2.2.5	Postoj Vlády ČR	36
2.2.6	Prevence	37
2.3	Determinace protikorupční výchovy	39
2.3.1	Charakteristické rysy současného světa	40
2.3.2	Znalostní společnost	41
2.3.3	Vztah vzdělávání a výchovy	42
2.4	Prosociální výchova	44
2.4.1	Definice prosociální výchovy	45
2.4.2	Nástin metod prosociální výchovy	47
2.4.3	Vytváření podmínek pro prosociální výchovu	49

3	EMPIRICKÁ ČÁST	56
3.1	Výběr výzkumné metody	56
3.2	Aplikace výzkumné metody	59
3.2.1	Výzkumný nástroj	60
3.2.2	Stanovení základního souboru	66
3.2.3	Zpracování a analýza dat	66
3.2.4	Deskripce a interpretace výsledků	71
3.3	Zhodnocení výsledků a doporučení pro praxi	76
3.3.1	Zhodnocení míry dosažení cílů	76
3.3.2	Výsledky verifikace hypotéz	76
3.3.3	Doporučení pro praxi	78
4	ZÁVĚR	80
	SEZNAM ZDROJŮ A POUŽITÉHO SOFTWARE	82
	Knihy a monografické publikace	82
	Články v periodických publikacích	86
	Internetové zdroje	87
	Použitý software	93
	PŘÍLOHY	
	Příloha č. 1 - Dotazník	
	Příloha č. 2 - Datová matice	
	Příloha č. 3 - Grafické zobrazení výsledků po položkách	

Úvod

Zdůvodnit význam protikorupční výchovy není vůbec jednoduchým úkolem. Na straně jedné, míra korupce není objektivně měřitelnou veličinou, na druhé straně se sice objevují případy prokázané a veřejně odsouzené korupce, ale na jejich základě lze jen obtížně usuzovat na celkovou úroveň korupce u nás a na postoj většiny společnosti k ní. Lze totiž velmi nesnadno rozlišit, zda jednotlivé odhalené případy jsou výsledkem dobře odvedené práce investigativních žurnalistů, nebo jsou to jen vnější projevy zavedeného a ve společnosti plně etablovaného korupčního systému, kdy v rámci boje uvnitř elit pouze jedna skupina využívá této cesty k "likvidaci" protivníků z jiné skupiny, a to v rámci boje o maximalizaci korupčních příležitostí a zisků. Podle Pavla Friče totiž: *"Korupce v ČR dospěla do systémového stádia a v současnosti je tou nejnebezpečnější patologií, která ohrožuje českou společnost".*¹

Za této poněkud dramatické situace jsou úvahy o cílech, smyslu a možnostech protikorupční výchovy především zamýšlením se nad jejím významem, smyslem a možnostmi v současnosti. Její obecný význam a smysl, ať se může zdát jakkoli samozřejmý, se totiž často ukazuje jako spojený s časově vymezeným horizontem hodnot, podle toho jak je daná doba považuje za prospěšné.

Je tedy nutné, aby pedagog při vymezování svých výchovných cílů prováděl ad hoc reflexi a zhodnocení daného stavu korupce a aby pak na základě toho usoudil na aktuální význam a smysl protikorupční výchovy? A z čeho má vycházet v těchto reflexích, když i ony předpokládají jistá zobecnění? Existuje určitý obecný návod jak takovou reflexi provádět? A jak se mají pro tuto situaci připravovat budoucí pedagogové? Vždyť je nelze "vybavit" jen názory vycházejícími ze současných zhodnocení. Víme vůbec jak mnoho se změnila skutečnost a stav hodnot za posledních dvacet až padesát let? Přitom můžeme předpokládat, že vzhledem ke stále rychleji se proměňující skutečnosti, se v budoucnosti může tento stav proměňovat mnohem rychleji.²

¹ FRIČ, P. *Jak (ne) bojujeme proti korupci*. In Literární noviny. 7.10.2010, č. 40. ISSN: 1210-0021

² ŠTURZOVÁ, J. *Tematizace významu ve výchově*. Paideia: Philosophical e-journal of Charles University. [online] Červen 2009, číslo 3-4. ISSN: 1214-8725 [cit. 2012-12-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.pedf.cuni.cz/paideia>>

J. Patočka viděl jako řešení využití filosofie, která umožňuje náhled jednoty smyslu světa: *"uvažovat to, co dává světu i životu smysl v nadčasovém významu"*.³

V pedagogice, která je odborným věděním, zůstává věděné a vědění odděleno, stojí proti sobě. Filosofie je schopna toto oddělení překonat právě svým celostním pohledem. Význam filosofie spočívá v tom, že hledá a často nachází určitý princip porozumění, kterým lze zdůvodnit a založit všechny jednotlivé znalosti. Filosofie se nezabývá jednotlivými poznatky, nýbrž základy na kterých odborná věda stojí a které předpokládá jako samozřejmé.

Pedagogika, jako nauka o výchově, má vždy za předpoklad určitou ideu smyslu života. Vychováváme-li k něčemu, vychováváme k takovému způsobu života, který má cenu nejen pro nás, ale má i celospolečenský význam. Pedagogika, jakožto nauka o výchově, nutně předpokládá určitý celkový smysl života.

Idea smyslu života, ať už je jakákoli, není ale předmětem reflexe samotné pedagogiky, ale filosofie.⁴

Podle mého názoru, je tedy věcí každého pedagoga, zvláště začínajícího, aby si nejprve ujasnil, které ideály jsou pro něho důležité, jaký způsob života považuje za správný a co považuje za jeho celkový smysl. Nedovedu si představit, jak by mohl realizovat protikorupční výchovu, aby byla pro jeho žáky skutečně přínosná, kdyby byl s korupcí ztotožněn, nebo se na ní dokonce sám aktivně podílel.

Korupce ovšem není jen smutnou realitou naší současnosti, se kterou se musí každý pedagog vyrovnat po svém. Před stejným problémem stály již celé generace pedagogů před námi, neboť s korupcí se potýkaly již starověké civilizace. Dosavadní vývoj rovněž naznačuje, že korupce bude ovlivňovat životy pedagogů i v budoucnosti.

Nepředpokládala jsem proto, že by se v době od výběru tématu mé magisterské práce do jejího dokončení situace změnila k lepšímu natolik, aby pozbyla svého opodstatnění. Nicméně, neočekávala jsem ani tak zásadní zhoršení, k jakému došlo v posledních týdnech před jejím dokončením, kdy se boj o ovládnutí klíčových ústředních úřadů nadaných mocí ovlivnit (pozitivně či negativně) úspěšnost boje proti korupci, jako např. Nejvyšší státní zastupitelství, stal zcela zjevným a veřejným.

³ PATOČKA, J. *Filosofie výchovy*. In *Studia paedagogica*. Praha: UK PedF, 1997, č. 18. ISSN 1803-7437 (s. 12)

⁴ PATOČKA, J. *Filosofie výchovy*. In *Studia paedagogica*. Praha: UK PedF, 1997, č. 18. ISSN 1803-7437 (s. 15)

Na celosvětovém žebříčku CPI – Index vnímání korupce, sestavovaném nevládní organizací Transparency International, který v roce 2011 hodnotil podle míry vnímání korupce 183 zemí, pak získala ČR ohodnocení 4,4, což ji společně s Namibií a Saúdskou Arábií řadí na 57. místo ve světě. Vývojový trend tak zůstal v roce 2011 bohužel i nadále negativní a situace již došla tak daleko, že ČR se v rámci Evropy a vyspělých zemí propadla na úplné dno.⁵

Protikorupční výchova nepochybně bude za popsané situace vyžadovat od pedagoga i určitou osobní odvalu - jít proti momentálně zavedenému společenskému standardu. Taková odvaha je nepochybně spojena s odpovědností učitele za žáka i za jeho vlastní budoucnost. H. Arendtová vyjádřila něco velmi podstatného, když zdůraznila, že ve výchově a vzdělávání jde o odpovědnost dvojí: odpovědnost vychovatele za život a vývoj dítěte a odpovědnost za pokračování světa. Tato odpovědnost nesplývá v jedno. *"Odpovědnost za vývoj dítěte se v jistém smyslu obrací proti světu: dítě vyžaduje zvláštní ochranu a péči, aby se mu nepříhodovalo nic zlého a ničivého. Avšak také svět si žádá ochrany, aby nebyl pustošen a ničen náporom nového, který se na něj s každou novou generací přivalí."* Jinak řečeno, učitel odpovídá za dvojí nebo dokonce trojí: za svět (proto je výchova v nejvlastnějším smyslu především vztahem člověka ke světu), za existenci a vývoj jemu svěřeného dítěte (proto je výchova zároveň vztahem k lidskému rodu, je péčí o kontinuitu), a zároveň je odpovědností vůči jedinečnosti dítěte a šancí zrodit něco nového (je péčí o diskontinuitu).⁶

Touto prací bych chtěla alespoň částečně přispět k řešení těchto otázek.

⁵ Transparency International Česká republika. *Publikace, analýzy, indexy* [online]. Praha. [cit. 2012-29-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.transparency.cz/celosvetovem-zebricku-cpi-index-vnimani-korupce-2011-ceska-r/>>

⁶ ARENDTOVÁ, H. *Krise kultury. Čtyři cvičení v politickém myšlení*. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0424-4. (s.110)

1 PŘEDMĚT PRÁCE A VYMEZENÍ OBLASTI VÝZKUMU

1.1 Charakteristika oblasti výzkumu

Obsahem této explorační studie je úvod do fenoménu korupce a deskripce signifikantních aspektů atitud žáků ke korupci, determinujících optimální orientaci antikorupčně orientovaného edukačního procesu.

1.2 Cíle práce a pracovní hypotézy

1.2.1 Cíl magisterské práce

V rámci své magisterské práce jsem si stanovila tyto cíle:

- 1. Z veřejně dostupných zdrojů zmapovat současné hlavní zdroje a příčiny korupce u nás, které by v obecné rovině měly být v protikorupční výchově reflektovány.**
- 2. Vlastním výzkumem zjistit jaké postoje ke korupci žáci zauímají.**
- 3. Na základě takto empiricky zjištěných faktů vymezit ty zdroje a příčiny korupce, které by bylo žádoucí v rámci protikorupční výchovy akcentovat.**
- 4. Při respektování požadavků prosociální výchovy pak formulovat jednoduchá doporučení směřující ke zvýšení efektivnosti protikorupční výchovy.**

1.2.2 Formulace výzkumných hypotéz

Obecně lze říci, že hypotézy jsou předběžná tvrzení, která vypovídají o zkoumané proměnné, o souvislostech či kauzalitě dvou či více proměnných. Jejich smysl odvozujeme od faktu, že žádný poznatek o světě není definitivní, neboť svět je proměnlivý a předem neurčitelný, a naše dosavadní poznání má proto jen podmíněný a předběžný charakter. O žádném tvrzení proto nemůžeme před jeho empirickým ověřením říci, že je platné.

Zdrojem hypotetických tvrzení může být vlastní úvaha založená na praktické smyslové zkušenosti. V takovém případě hovoříme o prvotní hypotéze. Takovou zkušeností bylo několik pozvání do restaurace od mých žáků s tím, že tam vyřešíme jejich klasifikaci, s jen lehce zastřenou nabídkou úhrady konzumace, která jsem pochopitelně odmítla.

Dalším zdrojem může být teoretické myšlení, které dedukuje dosud neověřený poznatek. Nazýváme ho teoretickou hypotézou. Zdrojem pro mne v tomto případě byly úvahy o synergickém účinku všudypřítomné korupce, nedostatku právního vědomí u žáků a nedostatku příkladů dobré praxe, které negativně ovlivňují jejich postoje ke korupci.

Zdrojem pro nové tvrzení mohou být také empiricky zjištěná fakta. Takto vytvořené tvrzení označujeme jako empirická hypotéza. Pro úplnost je třeba uvést, že v mé práci se v podstatě vyskytují i empirické hypotézy, v podobě doporučení oblastí do kterých je vhodné zacílit protikorupční výchovu. Jejich ověření by se ovšem mohlo uskutečnit až následně, nepochybně si vyžádalo delší dobu a proto již přesahuje rámec této práce.

Hypotézy:

- 1. Žáci se s nějakým případem korupce ve svém životě setkali.**
- 2. Žáci si v obecné rovině uvědomují, že korupce je protiprávním jednáním za které by jim v rámci trestní odpovědnosti hrozil soudní postih.**
- 3. Žáci nazírají na protiprávnost korupce diferencovaně, podle toho zda se jedná o vyžadování úplatku, přijetí úplatku, nabídnutí úplatku nebo poskytnutí úplatku.**
- 4. Žáci považují korupci jako prostředek dosahování cílů v některých případech za akceptovatelnou.**
- 5. Žáci některé druhy korupčního jednání - klientelismus a nepotismus, nepovažují za korupci.**

6. Ani v těch případech, kdy korupce žákům vadí, by nebyli ochotni učinit oznámení vlastním jménem, pokud by se osoby, proti kterým oznámení směřuje, jejich jméno dozvěděly.
7. Žáci by byli v některých případech ochotni učinit o korupci oznámení, pokud by se osoby, proti kterým oznámení směřuje, jejich jméno nedozvěděly.

1.2.3 Použité vědecké metody zkoumání

Zkoumání procesů v sociálních systémech, do nichž vstupuje rozhodování člověka se řadí mezi tzv. "**měkké systémy**". Jejich typickou vlastností je, že jasně nedefinují vzájemné vazby mezi prvky. Do interakce vstupuje celá řada faktorů, z nichž pouze některé jsou kvantifikovatelné. Vyskytují se proto neurčitosti, rizika a nejistoty. Získané informace proto nemusí být stoprocentně pravdivé a navíc jsou vztažené jen k určitým, zejména sociálním vlastnostem daného okruhu respondentů. To je skutečnost, kterou jsem musela uvážit při výběru metod použitých k vědeckému zkoumání. Jiné než níže uvedené metody, např. experimentování, jsem nepoužila, protože v daném případě jsem je nepovažovala za vhodné.

1. Metody empirické

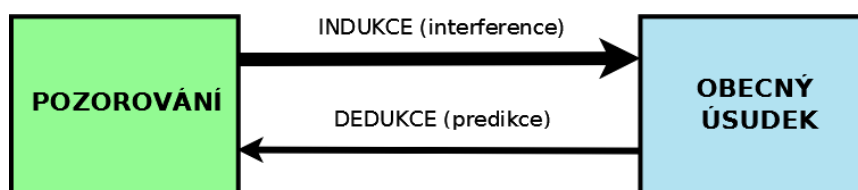
Založené na bezprostředním odrazu živé reality:

- a) **pozorování** - uskutečněné v rámci mé dosavadní 3 leté pedagogické praxe na dvou školách různých typů: Smíchovské střední průmyslové škole, Preslova 25, Praha 5 a Obchodní akademii SOVA, o.p.s., Palackého 43, Neratovice, přičemž získané poznatky byly využity při formulaci hypotéz,
- b) **měření** - realizovaná neziskovou Transparency International (viz citace v textu), která mi poskytla základní podklady pro rozhodování, zda má smysl se uvedeným tématem zabývat, a měření realizovaná mnou v rámci sociologického výzkumu, která mi umožnila posoudit reliabilitu a validitu stanovených hypotéz.

2. Metody logické

Využívající principy logiky a logického myšlení:

- a) **abstrakce - konkretizace** v jejímž rámci byly podstatné charakteristiky (postoje ke korupci) zjištěné od různých respondentů (žáků) abstrahovány za účelem jejich konkretizace virtuálního modelu typického současného žáka, obsahující jen ty charakteristiky, které umožňují potvrdit, vyvrátit nebo zpřesnit stanovené výzkumné hypotézy,
- b) **analýza - syntéza**, kdy byl získaný soubor dat nejprve v rámci analýzy rozčleněn na části, aby bylo možné odděleně posuzovat zastoupení těchto částí, jejich vlastnosti a vzájemné souvislosti, a následně mohly být v rámci syntézy hledány atributy společné statisticky významné části respondentů, na něž je možné působit v rámci protikorupční výchovy,
- c) **indukce - dedukce**, kdy byl s využitím procesu indukce, tj. vyvozování obecného závěru na základě poznatků o jednotlivostech, z poznatků o jednotlivých attributech nazírání žáků na korupci vyvozen obecný úsudek o vhodnosti a účinnosti v úvahu přicházejícího obsahu protikorupční výchovy, přičemž dedukce, s ohledem na nepřiměřené riziko omylu v případě, že by byla použita jako hlavní metoda, pak byla využita v rámci sekvenčního vztahu jen doplňkově, pro testování, zda jsou stanovené hypotézy ve vztahu ke zkoumaným souvislostem relevantní.

Vztah mezi aplikací indukce a dedukce

3. Modelování

Byl vytvořen strukturovaný virtuální model typických postojů žáka k různým formám a druhům korupce, tak aby bylo možné jej porovnat s modelem, prosociální osobnosti a na základě toho vymezit hlavní oblasti do kterých by měla být protikorupční výchova směřována.

Model lze obecně definovat jako účelové a zjednodušené zobrazení skutečnosti. Model právě kvůli zjednodušení nikdy nemůže vyjadřovat všechny prvky a vazby zkoumaného systému, protože takový model by byl nepřehledný, nezobrazitelný a hlavně "lidsky" nepochopitelný, takže by nesplňoval svůj základní účel, tj. umožnit poznání jak se systém chová, s možností jej následně ovlivnit. Pomocí modelu tedy nelze zkoumat přímo systém, ale lze zkoumat pouze jeho částečný obraz. Uvědomuji si, že právě z těchto důvodů mohou mnou vyvozené závěry vykazovat určitá zkreslení, k čemuž je třeba přihlédnout při hodnocení jejich obecné platnosti, jakož i aplikovatelnosti v jiném případě nebo v jiné době.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Vymezení korupce

Cílem této kapitoly není poskytnout vyčerpávající popis a rozbor korupce. Ostatně, korupce je tak složitý společenský jev, že by jej vyčerpávajícím způsobem nebylo možné popsat ani tehdy, kdyby se má práce zabývala jen jí. Smyslem je popsat jen ty aspekty korupce, které jsou stěžejní z pohledu protikorupční výchovy, na základě pohledů čtyř vědních oborů **filozofie, sociologie, ekonomie a práva**. Možných úhlů pohledů je ovšem více. Nejspíše by připadaly v úvahu pohledy z hlediska kriminologie, která zkoumá okolnosti páchaní trestných činů, resp. psychiatrie, protože chorobná touha po penězích a hromadění majetku nad rámec rozumné potřeby i chorobná touha po moci jsou deviacemi. Vyústí-li pak taková deviace v trestnou činnost, je pro posouzení trestní odpovědnosti pachatele důležité zjistit, nakolik u něho byly v době činu zachovány rozpoznávací a ovládací schopnosti. Nicméně, tyto úhly pohledu již překračují rámec mé práce.

Etický pohled na korupci vychází z teoretického zkoumání korupce v rámci etiky, která je disciplínou praktické filozofie, a to z hledisek a principů, které usměrňují lidské jednání v situacích, kdy existuje možnost volby prostřednictvím svobodné vůle. Hodnotí tedy korupční jednání z hlediska dobra a zla. Snaží se podchytit obecné základy, na kterých korupci odmítající jednání stojí a zdůvodnit správnost tohoto přístupu.

Sociologický pohled na korupci vychází ze zkoumání sociálního života jednotlivců, skupin a společnosti, jak je uskutečňováno v rámci sociologie. V daném případě, s ohledem na masové rozšíření korupce v českých reáliích, se orientuji především na důvody vzniku, existence a mechanismus přežívání korupčního (paralelního) sociálního systému. Tento úhel pohledu také úzce navazuje na následující pohled právní, protože široce etablovaná korupce vytváří paralelní neformální instituce se systémem vlastních (neformálních) normativních soustav, svoji strukturou i fungováním nikoliv nepodobné institucím oficiálním.

Ekonomický pohled na korupci se zabývá, popisuje a hodnotí korupci z pohledu ekonomické vědy jako účelové lidské jednání ve světě omezených zdrojů a neomezených potřeb. Upozorňuje také na ekonomické důsledky korupce a na ztráty, které v jejím důsledku vznikají.

Právní pohled na korupci popisuje korupci z hlediska pozitivního (psaného) práva, tedy normativních soustav stanovených státem, kdy vybočení ze systému příkazů a zákazů je státem sankcionováno.

2.1.1 Etický pohled na korupci

Morální dilemata, stejně jako mnoho jiných dilemat, jsou součástí každodenního lidského života. Rozhodnout se čistě podle okamžité výhodnosti, byť za cenu porušení pravidel, nebo se vzdát snadno dosažitelného efektu s vědomím zachování si morální čistoty, lidské důstojnosti a nezřídka, jak už to v životě obvykle chodí, i ekonomických ztrát. S tím úzce souvisí odpověď na otázky co je ještě správné a co již nikoliv. Přitom je známou ekonomickou pravdou, že největší legálně dosažitelné efekty (zisky) přináší jednání na samé hranici mezi ještě legálním a již nelegálním, ovšem za předpokladu, že hranice nelegálního není ještě překročena. Takové jednání, ač je ještě v souladu s právem a není tedy korupcí, jak jí má na mysli trestní zákoník, již často bývá z morálního hlediska více než diskutabilní. Věda, která se těmito dilematy každodenního života zabývá, je etika.

Teoretická etika, jako disciplína zaměřená na nalezení správné cesty životem má bohatou historii. Ve starověkém Řecku se o rozvoj etiky zasloužili především filozofové Platón a Aristoteles, kteří usilovali o stanovení univerzálního řádu. Usilování se o dokonalost, řád a trvalost byly jedním ze základních atributů klasické

řecké kultury. I když si tito filozofové uvědomovali, že změny jsou přirozenou součástí života, jejich úsilí směřovalo k nalezení ideálů tak dokonalých, aby již žádnou další změnu nepotřebovaly. Platón považoval za nejdůležitější "ideu dobra" a Aristoteles pak "službu obci". Evropský pohled na etiku byl nejvíce ovlivněn příchodem křesťanství, které ovládalo evropskou kulturu po řadu staletí a svědomí přikládalo zásadní význam. Prvek svědomí znovu nacházíme v osvícenství, u I. Kanta, a celé řady dalších myslitelů. K významným změnám dochází až ve druhé polovině 19. století (F. Nietzsche) a dále postupně v průběhu 20. století (postmodernismus), kdy se začíná měnit nazírání na tradiční náboženské hodnoty.

M. Weber (1864-1920) je toho názoru, že diametrálně odlišný pohled na život přinesl až protestantismus svým odklonem od náboženských dogmat a příklonem k řešení praktických otázek života. Životní styl z něj vyplývající byl na jedné straně orientován na získávání a kumulaci majetku a na druhé straně na jeho utrácení, čímž byl vlastně položen základ moderní kapitalistické společnosti.⁷

Ve vztahu k této práci je velmi přínosné zmínit analýzu mravních ideálů provedenou Erazimem Kohákem v knize *Člověk, dobro a zlo*, která definuje hodnoty z pohledu veřejného zájmu a osobní spokojenosti.⁸

Funkční:	Nefunkční:
odpovědnost	arogance jako postoj
svědomitost	egoismus
postoj vzájemné úcty a vzájemnosti	konsumerismus
láska a péče	neodpovědnost za důsledky vlastních činů
radost z práce	zášť a zloba
služba	

Uvažování v obsahově čistých kategoriích vede většinou k předem známým jednoznačným výsledkům. Vyjádřeno analogií, praktický život je jen zřídka průzračně čistý, jevy a skutečnosti nebývají jen bílé nebo černé, ale ponejvíce mívají barvu někde na stupnici šedi. V reálných situacích se každý musí rozhodovat na základě zohlednění řady navzájem se ovlivňujících a mnohdy i protichůdných skutečností. Rozhodování také ovlivňují osobnostní vlastnosti jedince.

⁷ WEBER, M. *Metodologie a sociologie a politika*. Praha: Oikoymenth, 1998. ISBN: 80-86005-48-8 (s. 185-245)

⁸ KOHÁK, E. *Člověk, dobro a zlo*. Praha: Ježek, 1980. ISBN 80-901625-3-3.

Aplikovaná etika, ač se dnes stává určitým zaklínadlem, je však do jisté míry stížena i vnitřní krizí. Na jednu stranu je oprávněně poukazováno na význam implementace etických pravidel do prakticky všech oblastí života společnosti, tedy na vytváření konkrétních etik (např. učitele, úředníka, soudce, manažera) takřkajíc "na míru" tomu kterému oboru nebo firmě. Velké firmy kupříkladu mívají i pracoviště nazývané "Compliance"⁹, jehož náplní je dbát na dodržování zákonů a firemních etických pravidel. Na druhou stranu nelze přehlédnout, že výraz "etika" je jako módní slovo poněkud neurčitěho a velmi širokého významu často zneužíván lidmi, zejména z oblasti politiky, kteří se sami chovají nejen neeticky, ale často i protiprávně. V moderní odborné literatuře bývá proto dosti často termín "etika" nahrazován termínem "společenská odpovědnost", což je termín sice o něco jasnější, ale stále dosti abstraktní, případně právě shora uvedeným anglickým termínem "compliance", který je obsahově více vyhraněný a zahrnuje jak dodržování obvyklých společenských pravidel tak platných zákonů.

2.1.2 Sociologický pohled na korupci

Korupce jako sociální systém - je-li korupce masivně rozšířená, přestává být prostými vybočeními z obecně závazných pravidel osamocených jednotlivců, ale stává se svébytným sociálním systémem. Takový sociální systém pak vytváří svá vlastní pravidla, která povyšuje nad pravidla obecně závazná. Nepodaří-li se tento rozvíjející se paralelní sociální systém zatím ještě majoritní části společnosti včas a důsledně potlačit, dále se ve společnosti nekontrolovaně šíří. Původní majorita se stává minoritou, korupční systém postupně ovládne většinu atributů života společnosti a bez razantní změny poměrů, vynucené zpravidla vnějšími vlivy, je prakticky neodstranitelný.

Korupci lze podle míry jejího etablování v institucionálním systému společnosti klasifikovat.¹⁰ Klasifikace je přitom důležitá právě pro posouzení možností a volbu odpovídajících způsobů boje proti ní.

⁹ *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation. [cit. 2012-01-03]. Anglické rozhraní. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Regulatory_compliance> Posuzování shody se standardy, regulacemi a dalšími požadavky (vlastní překlad z AJ.)

¹⁰ DANČÁK, B.; HLOUŠEK, V.; ŠIMÍČEK, V. *Korupce: projevy a potírání v České republice a Evropské unii*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2006. ISBN: 80-210-4062-9 (s. 309)

1. roztříštěný klientelismus:

- jednotlivé veřejné osoby vydělávají na rozdělování vzácných zdrojů a budují si síť svých stoupenců, jejich moc ale není jistá, proto musí stoupence uplácet stále znovu a znovu,
- korupce v politice je často nástrojem odvetných diskreditačních opatření.

2. snahy zájmových skupin:

- skupiny využívají svého bohatství k ovlivňování veřejných záležitostí,
- úředníci jsou náchylní k individuální a nesystémové korupci,
- provinění jsou kontrolovatelná, protože nabídkový proces je otevřený nejen všem konkurenčním zájmům, ale také kritice.

3. nadvláda elit:

- zakořeněná politická elita je vystavena nízké konkurenci a není volána k odpovědnosti,
- politické osobnosti a byrokracie mohou vstupovat do korupčního obchodování, politická soutěž existuje pouze mezi určitými skupinami elit, které si ovšem navzájem výrazněji neublíží a koexistují v korupční symbióze.

4. zvykový mechanismus:

- jde o takovou korupci v politice, která nabývá disciplinované a organizované podoby a je řízena pouze určitými skupinami společnosti,
 - manipulace s prvky demokratického státu je častá,
 - zakořeněné elity diktují podmínky podnikatelské sféry a částečně také skupinám či jednotlivcům s malou podporou a malými politickými příležitostmi.
-

Korupce jako byznys - na vykonávání určitého úřadu může být osobou nadanou mocí z něj vyplývající nahlíženo i jako na výnosný obchod - ať již pro ni samotnou nebo pro zájmovou skupinu, kterou reprezentuje (různé skupiny napříč politickými stranami v komunální politice nebo ve svazcích s podnikatelskými subjekty, politická strana či hnutí). Svěřený úřad se tak v rukou prokorupčního úředníka stává v podstatě soukromou "firmou" maximalizující za dané situace na "trhu" svůj zisk.¹¹ Soukromé příjmy těchto osob disponujících mocí tedy nezávisí na řádném vykonávání svěřeného úřadu, jak by tomu nepochybně mělo být, ale nezřídka na pravém opaku, na prodeji veřejné moci resp. jejích výstupů, která jim nebo třetí straně přináší několikanásobně větší profit.

Korupce jako pragmatické chování - zatímco předchozí úvaha se zabývala osobami cíleně zneužívajícími svěřenou moc pro obohacení vlastní nebo jiných, korupce se může vyskytovat i jako pragmatické chování, které ve své podstatě umožňuje lidem přežít ve společnosti prolezlé skrz na skrz korupcí. Tj. dosáhnout nelegitimními cestami i zcela legitimních cílů, které by jinak neosáhnout nemohli, nebo jen se zcela nepřiměřenými obtížemi. Je třeba si totiž uvědomit, že v korupci masivně postižené společnosti začnou být posléze veřejnými osobami (příjemci korupčních výnosů) vytvářena taková veřejná pravidla, která lze splnit jen s největšími obtížemi nebo jsou reálně nesplnitelná, a to právě kvůli rozšíření jejich korupčních příležitostí. Pragmatické vymezení korupce je tedy nejširší vůbec možné. Postihuje všechny formy korupčního jednání a neohraničuje korupční jednání na určité osoby nebo sociální skupiny. Každý je součástí společnosti a je-li společnost zamořena korupcí, nemůže tento stav nevzít na vědomí. Postoje každého člověka se mohou v průběhu času nebo v jednotlivých situacích lišit, stejně jako se může lišit jeho momentální odolnost vůči korupci. Pro ilustraci si jistě lze dobře představit situaci, kdy člověk zatvrzele odmítající korupci i za cenu různých obtíží, přece jen poskytne úplatek, např. aby zajistil svému dítěti potřebnou, ale jinak nedostupnou lékařskou péči.

¹¹ TULLOCK, G. *Corruption Theory and Practise*. In Contemporary Economic Policy. Vol.14, No. 3, 1996. ISSN 1465-7287. (s. 6-13) (překlad z AJ M. K. Čech)

Úskalí boje proti korupci - kdyby korupce od určité úrovně výskytu ve společnosti nebyla svébytným sociálním systémem, nebylo by tak těžké s ní účinně bojovat. Stačilo by vyměnit zkorumpované úředníky, zaměstnance či politiky. Bohužel, tak snadné to není. Noví lidé dosazení do starých poměrů se zpravidla brzy začnou chovat stejně jako jejich předchůdci.¹² Děje se tak především kvůli neschopnosti jednotlivce odolat sociálnímu tlaku. Jedná se o jev zvaný konformita, který poprvé v roce 1951 popsal psycholog S. Ash. V homogenním prokorupčním prostředí je konformní jednání až v 75 % příčinou selhání osob. Cestou, jak počet selhání snížit, je omezit sociální tlak na jednotlivce tím, že se v prostředí budou vyskytovat osoby korupci zjevně odmítající, ideálně ve vedoucím postavení. V takovém případě se počet selhání snižuje až na hodnotu kolem cca 5 %.¹³ Budeme-li zkoumat, co je příčinou onoho tlaku na jedince, který jej dokáže ovlivnit natolik, že se rozhodne porušit nejen etická pravidla, ale i právní předpisy (zákony), paradoxně zjistíme, že se jedná opět o normy. Tentokrát ovšem nikoliv psané. Přes to jsou však většinou společnosti dodržované, navzdory tomu, že jsou v rozporu s právní úpravou a jejich dodržování je podle právní úpravy i postihováno. Důležitou roli zde sehrává prvek vzájemné důvěry. Opakovaným korupčním chováním, nejprve úzkého okruhu osob, jsou vytvářeny korupční normy, podle kterých se pak napříště jejich chování řídí. Existence těchto norem na jedné straně usnadňuje dalším osobám zapojení se do "systému" a na druhé straně vede k široké diskriminaci osob (prakticky všemi účastníky korupčního systému), které se do něho odmítají zapojit (viz problematika dopadu oznámení na Whistleblowery). Celý korupční systém se pak jeví jako valící se sněhová koule nabalující na sebe stále nové členy. V korupčním klimatu se posléze úplatkářství začne jevit jako konformní chování a odmítání poskytnout anebo brát úplatky jako nonkonformismus, který bude "po zásluze" potrestán. Jednotlivec, který korupci odmítá, se za takové situace obvykle cítí vytěsněn ze společnosti.¹⁴ Tak je možné vysvětlit, proč za určitých okolností (stát, historické období, sociální skupina) existuje nebývale vysoká míra tolerance vůči korupci, ač je obecně známa jak její protiprávnost, tak i možný postih.

¹² FRÍČ, P. *Korupce - deviantní chování, nebo sociální dezorganizace? Případ České policie*. In Sociologický časopis. XXXVII, 1/2001. Praha: Akademie věd České republiky. ISSN: 0038-0228

¹³ *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation. [cit. 2012-01-03]. České rozhraní. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Aschův_experiment> Experiment provedený v roce 1951 za účelem zjištění vlivu konformního jednání s dalšími účastníky

¹⁴ FRÍČ, P. *Korupce - deviantní chování, nebo sociální dezorganizace? Případ České policie*. In Sociologický časopis. XXXVII, 1/2001. Praha: Akademie věd České republiky. ISSN: 0038-0228

Na existenci a udržování korupčního prostředí má vliv také řada dalších okolností. Vzhledem k tomu, že korupce je vysoce latentní a tudíž odhalitelná většinou jen na základě oznámení osob, které s ní přišly do styku, je jedním z nich i "Bystander effect" - vliv okolostojících¹⁵. Jedná se o odmítání osobní odpovědnosti, kdy svědci spoléhají jeden na druhého a žádný nechce učinit oznámení vlastním jménem, což zpravidla vede k tomu, že nakonec žádné oznámení učiněno není. S tím úzce souvisí i nedostatečná ochrana oznamovatelů. Whistleblowing je přitom společensky vysoce přínosný a může být chápán jako jeden ze způsobů řízení rizik. V širším měřítku ve společnosti, či v užším uvnitř organizace - působící jak ve veřejné, tak i soukromé sféře. Zaměstnanci, ať stávající nebo bývalí, jsou totiž zpravidla první, kdo se o nekalých praktikách dozví. Existence efektivních oznamovacích mechanismů umožňuje odhalit problémy uvnitř organizace, včas je řešit a zamezit negativním důsledkům pro veřejnost. Whistleblowing je tedy možné chápat i jako jeden ze způsobů ochrany veřejného zájmu. Whistleblowing může být také chápán jako právo svobodně sdělovat informace a názory.

Pomineme-li možnou snahu zaměstnance "pomstít se organizaci" z nějakého subjektivního důvodu, oznamovatelé jsou většinou lidé, kteří se nechtějí smířit s podvody a jinými nekalými praktikami a chtějí proti nim něco podniknout. Od toho je může odrazovat obava z odvetných opatření ze strany zaměstnavatele nebo kolegů, obavy z právních důsledků jejich jednání, případně pocit zbytečnosti způsobený neexistencí nebo neefektivností interních nebo externích oznamovacích kanálů, které by umožnily včasné a účinné vyřízení oznamovaných skutečností a zajistily jim buď anonymitu, nebo včasným a správným vyřízením oznámení daly ostatním jasný signál, že pachatelé budou po zásluze potrestáni. Dále se zde významně uplatňují kulturní a společenské zvyklosti, historické souvislosti nebo psychologická a morální dilemata.

Nejsložitější je eticko-psychologické řešení problematiky lidí, kteří už jednou nebo vícekrát selhali, u kterých došlo ke zboření osobních zábran. Nejtěžší je tedy odmítnout úplatek pro toho, kdo je už zvyklý úplatky brát. Nicméně existují psychologické metody i ke zvládnutí tohoto problému:

¹⁵ *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation. [cit. 2012-01-03]. Anglické rozhraní. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Bystander_effect>

- cílevědomé udržování kognitivní disonance sociálním tlakem, například v podobě příkladu nadřízených,
- kontrolou stimulu (změnou prostředí, přesunutím na jiné pracoviště atp.).

I když korupce významně zasahuje do soukromých zájmů jí poškozených lidí, (např. klientelismus při personálních výběrových řízeních), kterým způsobuje zejména nespravedlivé úniky příležitostí a od toho se odvíjející frustraci, obětí je především zájem společnosti a teprve sekundární obětí je ten, jenž byl takovým jednáním poškozen.

Korupce je díky svému širokému rozšíření napříč celou společností a jejím důsledkům stále více vnímána nejen jako negativní společenský jev, ale i jako fenomén významně poškozující důvěryhodnost země.¹⁶ Její nebezpečí spočívá především ve schopnosti deformovat legitimitu demokraticky zvolených mocenských struktur, čímž popírá celou řadu hodnot, jako je právní stát, svobodný přístup k informacím, základní etická pravidla a smysl pro fair-play. Svým způsobem se tak přebujelá korupce nakonec obrací i proti těm, kteří na ní dříve profitovali, neboť rozvrací platformu v rámci které si dosud užívali svých neoprávněných zisků. To je možná i jedna z mála reálných příležitostí jak nalézt mezi příslušníky elit spojení v boji proti ní.

2.1.3 Ekonomický pohled na korupci

Vývoj pohledu ekonomů na korupci je sice záležitostí dlouhodobou, nicméně poměrně složitou a ne v každém historickém období byla korupce, tak jak jí vnímáme dnes, považována za záležitost, kterou by se měli zabývat ekonomové.

Athéňané jako první požadovali po politicích, aby zdůvodňovali své veřejné výdaje. Korupce se ovšem vyskytovala jak v antickém Řecku, tak i v Římské říši, kde uchazeči o zvolení do funkcí prokonzulů ruinovali a olupovali své provincie a kde byly na prodej nejenom úřednické hodnosti, ale i císařská koruna.¹⁷

¹⁶ KADERÁBKOVÁ, A.; SPĚVÁČEK, V.; ŽÁK, M. *Růst, stabilita, konkurenceschopnost II., Aktuální problémy české ekonomiky při vstupu do EU*. Praha: LINDE nakladatelství, s. r. o., 2004. ISBN: 80-86131-49-1

¹⁷ VOLEJNÍKOVÁ, J. *Korupce v ekonomické teorii a praxi*. Praha: Profess Consulting, 2007. ISBN: 978-80-7259-055-1 (s. 62)

Také v Platónově představě ideálního státu najdeme varování před spojením korupce a moci. Tyranii považoval za zkorumpovanou formu monarchie, protože se neřídí zákonem, ale slouží jen zájmům tyрана. Ve stopách Platóna pokračovali N. Machiavelli, Ch. L. Montesquieu i J. J. Rousseau. Korupci považovali za vřed na těle politiky a věřili, že zkažený politický řád svým členům ani neumožňuje, aby se chovali jinak než zkaženě.¹⁸

Podle T. Akvinského lze s některými projevy duchovních hodnot v materiálním světě obchodovat, ale v tomto okamžiku se stávají zvráceninami a pravým opakem toho, co původně prokazovaly.¹⁹

Na přelomu 16. a 17. století vznikl jako první buržoazní ekonomická teorie merkantilismus.²⁰ Merkantilismus přesunul pozornost od etických úvah k hledání racionálních řešení praktických problémů hospodářské politiky.²¹

Zakladatel moderní ekonomie A. Smith ve svém díle *"Pojednání o podstatě a původu bohatství národů"* především dokazoval ekonomická nebezpečí státních zásahů a omezování svobodného podnikání. V polemice s merkantilismem přitom nejvíce zdůrazňoval, že národní hospodářství nemůže být efektivně řízeno jako jedna velká farma, a to ani seabemoudřejším státníkem. Smithův hospodářský liberalismus dovedl lidstvo k poznání, že přirozené fungování tržního systému spočívá na všeobecně platných a uznávaných morálních představách (věrnost smlouvám, platební morálka, respekt vůči tržnímu partnerovi) a na určitých institucionálních předpokladech, kterými jsou vedle respektování hlavní ekonomické zásady klasického liberalismu - *"nechte nás konat"* i instituce zajišťující spravedlnost.²²

V průběhu 20. století spojila řada ekonomů problém korupce především s rostoucím rozpětím státních aktivit souvisejících s budováním "sociálního státu". Lze přitom jmenovat takové významné představitele jako L. Mises, F. A. Hayek, M. Rothbard či M. Friedman. K problematice korupce se vyslovil i jejich kolega G. S. Becker.

¹⁸ VOLEJNÍKOVÁ, J. *Korupce v ekonomické teorii a praxi*. Praha: Profess Consulting, 2007. ISBN: 978-80-7259-055-1 (s. 63)

¹⁹ VOLEJNÍKOVÁ, J. *Korupce v ekonomické teorii a praxi*. Praha: Profess Consulting, 2007. ISBN: 978-80-7259-055-1 (s. 64)

²⁰ Wikipedia: *the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation. [cit. 2012-06-03]. České rozhraní. Dostupný z WWW: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Merkantilismus>> Merkantilismus vznikl v období absolutistických monarchií a je považován za ekonomický nacionalismus, usiloval o dosažení aktivní obchodní bilance a likviditu pro případ války.

²¹ SOJKA, M. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN: 978-80-87109-21-2 (s. 20)

²² VOLEJNÍKOVÁ, J. *Korupce v ekonomické teorii a praxi*. Praha: Profess Consulting, 2007. ISBN: 978-80-7259-055-1 (s. 64)

Podle něj existuje pouze jeden způsob, jak trvale zmenšit nežádoucí ovlivňování politického procesu: oslabení pouta mezi podniky a politiky. Nejdůležitější je zjednodušit, standardizovat a hlavně zrušit zbytečné předpisy regulující ekonomickou aktivitu.²³

Významnou teorií, která přispěla k osvětlení některých aspektů korupce, je bezpochyby "teorie veřejné volby" J. M. Buchanana. Ten ve svém díle říká: *"Politiky jsou většinou lidé, kteří mají osobní preference (...) a které politika láká přesně proto, že si myslí, že skrze ni mohou mít nějaký vliv na kolektivní výsledky"*.²⁴

Ač institucionální ekonomie, jako jeden z nových směrů, které se objevily ve 20. století, nevzbudila takovou pozornost jako keynesiánství, orientující se především na problematiku zaměstnanosti, úroku a peněz, v 70. tých letech pak nahrazené monetarismem, orientujícím se na kvantitativní teorii peněz, poskytuje mnoho informací o příčinách korupce. Nezajímá se totiž výhradně o ekonomické jevy, odehrávající se v rámci daného institucionálního uspořádání braného jako neměnný fakt, nýbrž právě o tento rámec, tvořený formálními institucemi (např. zákony) i neformálními institucemi (např. zvyky či kulturou společnosti). Instituce pojímá jako základní prvek analýzy, jehož zkoumáním představitelé této školy usilují o sblížení ekonomické teorie a ekonomické reality. Charakteristický je důraz na interdisciplinární přístup. Nová institucionální ekonomie, která se rozvíjí od 60. tých let 20. století, pak okruh zájmu rozšiřuje mj. o asymetrii informací a transakční náklady. Mezi institucionální ekonomy patří i 4 nositelé Nobelovy ceny za ekonomii: R. H. Coase, D. C. North, E. Ostrom a O. E. Williamson.²⁵

Právě analýzy institucionální ekonomie jsou způsobilé vysvětlit zdroje a příčiny korupce, kterými jsou především institucionální rámec a dále zejména asymetrie informací a snaha snížit legálně vznikající transakční náklady zamýšleného jednání, nelegálním obejitím příčin jejich vzniku pomocí korupčního jednání.

²³ BECKER, G., S. *K potlačení korupce je třeba zmenšit vládu*. In Ekonom. Praha: Economia, 1994, č. 11. ISSN: 1210-0714 (s. 54)

²⁴ BUCHANAN, M., J. *Politika očima ekonoma*. Praha: Liberální institut, 2002. ISBN: 80-86389-21-9 (s. 78)

²⁵ *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation. [cit. 2012-07-03]. České rozhraní. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Institucionální_ekonomie>

Perspektivy změny nazírání ekonomů na korupci u nás nejsou v této chvíli zcela zřejmé. Do rozhodujících politických, manažerských a podnikatelských pozic postupně nastupuje generace přímo nepoznamenaná dobou reálného socialismu. Bude-li pokračovat v současné praxi slepé a bezohledné honby za ziskem, která je hlavní hnací silou korupce a je do značné míry vedlejším produktem demokratizace a ekonomické transformace, ČR se bude dále svoji ekonomickou kulturou vzdalovat od evropských hodnot a přibližovat rozvojovým zemím.

Ztráty způsobované korupcí u nás nejsou zanedbatelné. Podle odhadů Svazu průmyslu a dopravy ČR, přímé ztráty způsobené korupcí dosahují výše okolo 40 miliard ročně a další nepřímé ztráty cca okolo 2% HDP.²⁶ Korupce se tedy tak či onak dotýká každého občana, byť se na ní přímo nepodílí, a to tím způsobem, že ovlivňuje ekonomický výkon země, což se následně promítá do řady veřejných politik, zejména daňové, platové (veřejní zaměstnanci), bezpečnostní, vzdělávací, sociální, zdravotní i dopravní.

2.1.4 Právní pohled na korupci

Pohled do historie - korupci se snažily sankcionovat již první starověké právní kodexy, jak "Chammurabiho zákoník" ve starověké Mezopotámii, tak i "Leges ambitus" ve starověkém Římě.

Definice korupce - základním definičním znakem korupce je, že se veřejná osoba zachová při plnění úkolů vyplývajících z jejího postavení nepoctivě. Podstatou této nepoctivosti zpravidla bývá, že za účelem dosažení soukromého finančního nebo statusového zisku nejedná nestranně tam, kde tak jednat má. Pojem korupce obecně zahrnuje úplatkářství, nepotismus - zvýhodňování na základě příbuzenských vztahů i klientelismus - zvýhodňování na základě příbuzenských a přátelských vztahů, místo na základě zásluh.²⁷

Rada OECD v doporučeních z roku 1994 týkajících se podplácení při mezinárodních obchodních transakcích definuje korupci takto:

²⁶ Svaz průmyslu a dopravy ČR. *Výběr z monitoringu médií 15.6.2011*. [online] Praha: Svaz průmyslu a dopravy, 2012. [cit. 2012-07-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.spcr.cz/psali-o-nas-monitoring-tisku/vyber-z-monitoringu-medii-15-6-2011>>

²⁷ POMAHAČ, R.; VIDLÁKOVÁ, O. *Veřejná správa*. Praha: C. H. Beck, 2002. ISBN 80-7179-7487-0. (s. 149-155)

"Nabídka, slib nebo předání jakékoli výhody v něčí prospěch jako nepřiměřené pohnutky pro výkon nebo nevykonání jeho povinností, a vyjednávání, požadavek, přijetí jakékoli takové výhody jako nepřiměřené pohnutky pro výkon nebo nevykonání povinností."

IX. kongres OSN v Káhiře v roce 1995 definoval korupci obdobně:

"Úplatkářství nebo jiné chování ve vztahu k osobám, jimž byla svěřena odpovědnost, které porušuje jejich povinnosti vyplývající z jejich postavení a směřuje k získání nepatřičných výhod jakéhokoli druhu pro ně samé nebo pro jiné." ²⁸

Klasická korupce má často podobu podobnou obchodu. Korumpovaný ve své podstatě uplácejícímu prodává moc již je sám nadán a vystupuje jako jeho živý nástroj při jejím ovládnutí. Motivem uplácejícího přitom může být snaha zvýhodnit sebe sama nebo jiného. V sofistikovaných případech se ale také může jednat o snahu zkompromitovat držitele moci za účelem jeho pozdějšího vydírání (tedy prvotním cílem uplácejícího není získat na základě úplatku okamžitou výhodu), kdy již bude ovládnutí své moci ze strachu umožňovat, často nad rámec vlastních limitů (neboť i většina zločinců má zpravidla své meze za které není ochotna běžně jít) a to nezřídka i bez recipročního plnění ze strany původního uplácejícího, nepovažujeme-li ovšem za toto plnění skutečnost, že původní uplácející se nepostará o "provalení" původního, zpravidla dobře zdokumentovaného přijetí úplatku. Ať jsou již obě strany s "obchodem" spokojeny, jako v prvním případě, nebo na základě obav jedné z nich, jako ve druhém, obvykle se snaží jej před okolím utajit. Korupce se ovšem netýká pouze držitelů veřejné moci, ale může se týkat držitele jakékoliv moci, tedy vyskytuje se i v soukromých firmách.

Ačkoli pro její rozmanitost nelze univerzální definicí bezezbytku postihnout každý aspekt korupce, vymezuje J. Chmelík ²⁹ pět atributů korupčního jednání, které jsou společné pro všechny typy korupce:

²⁸ Ministerstvo vnitra ČR. *Zpráva o korupci v České republice a možnostech účinného postupu proti tomuto negativnímu společenskému jevu*. [online] Praha: Ministerstvo vnitra. [cit. 2012-08-03]. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2000/korupce/zprava.html>>

²⁹ CHMELÍK, J.; KOLEKTIV AUTORŮ. *Pozornost, úplatek a korupce*. Praha: Linde, a. s., 2003. ISBN 80-7201-434-X. (s. 20)

- vztah dvou subjektů,
- směnný vztah přináší oběma stranám výhodu,
- souvisí s obstaráním věcí obecného zájmu,
- korumpovaný subjekt disponuje určitým postavením a pravomocí, jednání je v rozporu s dobrými mravy.

Trestní odpovědnost - aby se korupční jednání stalo trestným činem a jeho pachatel mohl za něj být vzat k odpovědnosti, musí především naplňovat definici obsaženou v ustanovení § 13 zák. č.40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (jen TZ), která zní:

„Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. K trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti“.

Nelze tedy označit čin, který není přímo a výslovně uvedený v trestním zákoně, za trestný čin. Podle nového trestního zákona musí být jednotlivé činy přesně v zákoně definovány a pokud zde nejsou uvedeny, nemůže se jednat o trestný čin. Proto zdaleka ne vše co je neetické, jak již bylo dříve upozorněno, je současně i trestným činem.

TZ obsahuje právní úpravu korupčního jednání, ačkoli nikde nepoužívá označení "korupce". Korupční jednání zahrnují zejména trestné činy uvedené v hlavě X. TZ - *"Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných"*, díl 3 - *"Úplatkářství"*:

- § 331 *Přijetí úplatku,*
- § 332 *Podplácení,*
- § 333 *Nepřímé úplatkářství.*

Společné ustanovení obsažené v § 334 pak vymezuje pojmy *"úplatek"*, *"úřední osoba"* a *"obstarávání věci obecného zájmu"*.

Díl 3 trestního zákoníku sankcionuje především excesy při obstarávání věcí obecného zájmu osobami, které věci obecného zájmu obstarávají. Tomu, kdo úplatek přijal, hrozí až dvanáctileté vězení. Tomu, kdo podplácí, může být soudem uložen trest až pět let odnětí svobody.

Kromě úplatkářství je v TZ obsaženo i několik dalších trestných činů, které m.j. zahrnují i korupční chování. Jde především o některé trestné činy úředních osob podle hlavy X. dílu 2 trestního zákoníku - *"Trestné činy úředních osob"*:

- § 329 *Zneužití pravomoci úřední osoby,*
- § 330 *Maření úkolů úřední osoby z nedbalosti.*

K trestným činům, které v sobě zahrnují i znaky korupčního jednání, patří dále zejména:

- § 180 *Neoprávněné nakládání s osobními údaji,*
- § 255 *Zneužití informace a postavení v obchodním styku,*
- § 256 *Sjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě,*
- § 257 *Pletichy při zadání veřejné zakázky a při veřejné soutěži,*
- § 258 *Pletichy proti veřejné dražbě.*

Definice úplatkářství obsažená v § 331 až § 334 TZ, výslovně zavádí trestnost úplatkářství i pro oblast podnikání.

2.2 Společnost a korupce

Postoje společnosti ke korupci jsou výslednicí množství často protichůdných vlivů. Obvykle nejsou zcela konzistentní v čase, místě, za různých situací a v přístupu jednotlivých osob. Z pohledu pedagoga je postoj společnosti ke korupci nepochybně velmi významným faktorem a to hned ze tří důvodů. Jednak pedagog je sám členem oné společnosti, tedy ať chce či nikoliv, je touto společností více či méně ovlivňován. Tato společnost mu také prostřednictvím Národního programu vzdělávání, Rámcových vzdělávacích programů a Školních vzdělávacích programů stanovuje, jak má výuka žáků vypadat, což ovlivňuje rozsah i obsah protikorupční výchovy. Ovšem i žáci jsou součástí společnosti, tudíž nejsou "nepopsaným listem", ale přinášejí si do školy jak vlastní názory, tak názory převzaté od jiných, především pak od jejich rodičů a dalších blízkých.

2.2.1 Kultura a výchova

Žádný vývoj neprobíhá vždy úplně od začátku, ale obvykle navazuje na to, co už je k dispozici a co se osvědčilo. Jen proto, že člověk může těžit z dědictví po předchozích generacích, má šanci v životě obstát. Příroda mu k tomu pouze poskytla šanci, především obdobím prodlouženého nebo zpomaleného dospívání a zajištěním dlouhodobé rodičovské péče. V průběhu dlouhé řady let výchovy a vzdělávání následujících po narození se má mladý člověk naučit všechno to, co mu v jeho instinktivní výbavě chybí. Kultura tedy není jen nějaká "luxusní nadstavba" nad prostou reprodukcí. Je to nutný protiklad lidské nehotovosti, která by se jinak stala zničující. Že předávání kultury má pro člověka podobný význam jako vrozené instinkty pro živočicha lze dovodit z poznání, že ve všech "tradičních" společnostech je obsah toho, co má mladý člověk převzít, specifickým způsobem chráněn před poškozením a změnou - zejména se jedná o zvyky a obyčeje, pravidla chování a jednání, nedotknutelnost autority rodičů a starších. To vše bývalo chápáno jako "posvátné", tedy vyňaté ze svévolného nakládání. S jistou mírou nepřesnosti bychom mohli říci, že dnes je tomu právě naopak. Jedním z dlouhodobých trendů, zejména naší západní společnosti, je pozvolné omezování této původně velmi široké "nedotknutelné" oblasti kultury, v níž nebylo dovoleno něco měnit. Dlouhodobý vývoj "moderních" společností vede k postupnému přebírání stále větší moci mladého člověka nad sebou samým. Z pohledu mé magisterské práce je podstatné, že jak se společnost stále více zbavuje kulturně (nábožensky) daných mravních imperativů, roste objem toho, co musí každý jedinec umět a znát, aby rizika, spojená s jeho svobodou, byla vůbec únosná. Smysl výchovy a vzdělávání spočívá tedy v tom, že každého mladého člověka je třeba dotvářet k tomu, aby byl přínosem pro společnost, dokázal se postarat o sebe a své potomky a případně dovedl převzít odpovědnost i za nějakou menší či větší lidskou skupinu. Bez toho totiž nemůže lidská společnost jako celek dlouhodobě fungovat a ve své podstatě ani existovat. Přes to, že jsou tyto skutečnosti obecně známy a je z nich zřejmá důležitost adekvátní pedagogické reakce, jsme každodenními svědky krize hodnot.

2.2.2 Krize hodnot

Současná západní kultura často nemůže ve svém provedení a formách, právě pro absenci vyšších mravních ideálů, které většinou absentují i v praktickém prosazování programů politických stran uchvácených elitami, poskytnout nové a nezatížené generaci mladých lidí diametrálně lepší alternativu životních postojů a stylu. Mladá generace je tak za spoluúčasti řady vrcholných politiků dávajících špatný příklad, nezájmu většiny občanské společnosti (vycházejícího mj. i ze současného stále se přiosτρujícího boje o vlastní ekonomické přežití) a z pohodlnosti rodičů, vedena k akceptaci stejně deformovaných životních hodnot a postojů. Zdaleka se přitom nejedná "jenom" o útěky z reality prostřednictvím drog a nadužívání alkoholu, vyhledávání extrémních a často i smrtelně nebezpečných adrenalinových zážitků jako např. planking³⁰, pokleslou "zábavu" (vandalismus, chuligánství, sprejerství) či okouzlení spotřebním zbožím všeho druhu, jehož vlastnictví pak nezřídka slouží jako nezbytný předpoklad pro vstup do určité sociální skupiny, ale o povšechné vyzdvihování konzumního způsobu života, jehož nejvyšším ideálem je sobecký požitek, egoismus a ekonomický zisk. Mladá generace je také nejrůznějšími hráči na legálním i ilegálním trhu, pomocí reklamy a promyšlených marketingových postupů, účelově vedena k sociální nesolidaritě s ostatními příslušníky své, mladší i starší generace. Cílem je bezohlednost všech ke všem, a zejména pak ke slabším, chudým, starým, nemocným, trpícím a umírajícím lidem, kteří kvůli své bezbrannosti poskytují nejlepší předpoklady pro beztrésné uspokojení vlastního zvráceného ega (viz řada brutálních útoků na bezdomovce, kteří nikomu nic špatného neudělali). Bezohlednost zvyšuje zisky, neboť orientuje jednotlivce pouze na vlastní spotřebu a nepřímou pro ní vytváří časový prostor, který by jinak mohl být vyplněn z pohledu subjektu hledajícího tržní příležitost nelukrativní činností. U dětí je předkládáním neadekvátních vzorů (především v PC hrách) pěstována na jedné straně drzost a agresivita a na druhé potřeba sounáležitosti se silnými a arogantními jedinci a skupinami (např. pouliční či motorkářské gangy se svými "bossy"). Současně se snahou omezit vnímání kruté bolesti druhých, je pěstována chronická přecitlivělost k vlastní, byť i jen pomyslné bolesti. Téměř každý mladý člověk dnes z hlavy okamžitě vychrlí svá práva a halasně se jich dožaduje, ale již jen málokterý dokáže,

³⁰ *Udělal ze sebe prkno a zabil se. Ne každý internetový hit je super nápad.* In Reflex [online] [cit. 2012-01-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.reflex.cz/clanek/zivot-a-styl/41801/udelal-ze-sebe-prkno-a-zabil-se-ne-kazdy-internetovy-hit-je-super-napad.html>>

byť po dlouhém přemýšlení, vyjmenovat alespoň některé ze svých zákonných povinností. Lidská mládež, která by měla být nositelem budoucnosti lidstva, se tak dnes stala z pohledu velkých firem jen jedním z významných tržních segmentů, který generuje nebývale vysoké zisky.³¹ Viz např. billboardová kampaň České spořitelny, a.s. z poloviny minulého roku, orientovaná na studenty, používající žargon náctiletých, "*Zažeh prudu se Studentským kontem*", a sexuálně explicitní zobrazení mladých lidí, která se následně stala předmětem veřejné kritiky. V očích politiků pak jen nositeli potenciálních voličských hlasů, které potřebují získat v podstatě jen jednou za volební období, jak jinak než s co nejmenším vlastním úsilím. Plošné povýšení konzumního životního stylu na jediný obecně akceptovaný i akceptovatelný způsob života se stalo standardem. "*Nakupuji, tedy jsem*", tak zní jeden z posledních úspěšných marketingových sloganů.³² Patologickou závislost na nakupování ostatně definoval už v roce 1915 německý psychiatr E. Kraepelin a nazval ji "oniomanie"³³. Tyto marketingové postupy tedy samy o sobě nejsou nic objeveného a jen využívají běžných lidských slabostí. Problémem je jejich agresivita, všudypřítomnost a čím dál častější orientace na děti a velmi mladé lidi, kteří nemají ještě dostatek vlastních životních zkušeností. S tím souvisí růst životních nákladů jednotlivců i rodin. Většina lidí ze společenského mainstreamu pak řeší v podstatě neřešitelnou otázku (právě kvůli marketingové strategii stanovení tzv. preferenčních cen na módní a značkové zboží), kde na takový způsob života sehnat dostatečné zdroje, namísto aby se zamyslela nad tím, zda je tento způsob života opravdu tím, co potřebují a co jim přinese štěstí.

³¹ LIŠKA, V. *Vyšší dimenze tréninku*. Supíkovice: Nakladatelství T+T, 2009. ISBN 978-80-903936-1-5. (str. 84-85)

³² *Nakupuji tedy jsem*. In Katolický týdeník [online]. [cit. 2011-01-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.katyd.cz/index.php?cmd=page&type=11&article=4195&webSSID=66363481ba2081857d7a3012509c93bd>>

³³ *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation. [cit. 2012-01-03]. Anglické rozhraní. Dostupný z WWW: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Oniomania>>

2.2.3 Vliv elit

Politické a ekonomické elity lze s jistým zjednodušením popsat jako "vládnoucí menšiny", historicky se formující, rozhodující a soustřeďující moc ve svých rukou, přičemž jde o procesy, které je oddalují stále více fyzicky i duševně od většinové společnosti. Jsou to skupiny, která vnímají svou pozici jako "moc" ve smyslu vlády, ovládání a určování logiky společenského pohybu. Mají především moc ekonomickou, politickou, donucovací a sociokulturní.

"Kvazi" elity, které u nás existují ve větším rozsahu než v zemích s nepřerušenu kontinuitou demokracie, se rekrutují z nelegální a šedé ekonomiky (např. obchodování s informacemi, padělky zboží a léků, nelegální výroba alkoholu, krácení daní, lichva a pod.), by se jimi v dlouhodobě stabilním společenském a transparentním tržním prostředí nejspíše nikdy nestaly. Hlavním společenským problémem je úsilí těchto elit začlenit se mezi elity standardní, k čemuž využívají svého značného ekonomického vlivu. To je obvykle spojeno s další devalvaci společenských hodnot. Za názorný příklad může posloužit současná snaha ovlivňovat legislativu ve svůj prospěch za účelem udržení výnosného "byznysu", v rámci se zločinem hraničící současné praxe skupování a vymáhání uhrazených, bagatelních a promlčených pohledávek, které nemá nic společného s původním právním institutem - nárokem věřitele na vymožení úhrady neuhrazené pohledávky po její splatnosti.

Totalitní společnosti a diktatury, tedy společnosti uchvácené (v podstatě privatizované) několika málo jedinci, kde zbytek tvořila "beztvará" přikyvující masa, se zatím nikdy neukázaly být z dlouhodobého pohledu životaschopnými. Ostatně, to samé může snadno potkat "moderní společnosti", ovládané elitami prostřednictvím závislých hromadných sdělovacích prostředků a zkorumpovaných politiků. Je smutnou skutečností, že i přes existenci moderních komunikačních technologií je stále obtížnější získat objektivní, vyvážené a netendenční zdroje informací, umožňující utvořit si na děje, jevy a skutečnosti vlastní názor a že určité nepohodlí spojené s náročností takového "data miningu" a nutnost vyhodnocení získaných dat z hlediska jejich reliability a validity, činí objektivní informace pro řadu lidí žijících ve společenském "mainstreamu" prakticky nedostupné. Je nepochybné, že mnoha příslušníkům politických elit těžících z korupce takový stav nanejvýš vyhovuje,

neboť na jedné straně zvyšuje latenci jejich nelegálních aktivit a na druhé straně jim umožňuje odvádět pozornost většiny lidí jinam.

Korupční jednání elit se ovšem stalo globálním problémem. Pochopitelně, více v těch zemích, kde existuje silná polarizace společnosti na dvě zcela protikladné skupiny - tzv. "jupie" (extrémně rychle zbohatlé) a "loosery" (ti co přišli o vše). O tom, že se v současné době nejedná již jen o postkomunistické země, jak tomu bylo ještě před pár lety, ale i o země s dlouholetou demokratickou tradicí, svědčí například hnutí "We Are the 99 Percent".³⁴ Lidé, kteří dosud stojí někde uprostřed společenského žebříčku, nechtějí být často nezákonným nebo přinejmenším pochybným bohatnutím elit, vytlačeni ze společnosti, ze svého dosavadního postavení a připraveni o svůj způsob života. Nechtějí skončit na okraji společnosti a stát se proti své vůli bezdomovci, jako ti, kteří si v minulosti toto postavení dobrovolně zvolili. Přesto, že by řadě lidí jejich postavení někde uprostřed vyhovovalo, zejména při současném oslabování až likvidaci střední třídy, která dříve tvořila základ občanské společnosti, nevidí pak jinou možnost, než dosáhnout profit stůj co stůj, byť za cenu porušení pravidel. Domnívám se proto, že snaha o vlastní ekonomické přežití je v současné době jedním z velmi výrazných faktorů negativně ovlivňujících možnosti boje proti korupci. Potřeba lidí s vyšším postavením a většinou i vyššími fixními výdaji (vysoké hypotéky, úvěry a pod.) získat při růstu životních nákladů dodatečné finanční zdroje, jakož i obava potenciálních oznamovatelů (řadových zaměstnanců či úředníků) z neblahých osobních důsledků případného oznámení korupčního jednání, zvláště za současné provázanosti elit české společnosti, ztráty víry v justici a značné nezaměstnanosti, budou nepochybně synergicky působit jak na růst počtu případů korupčního jednání, tak na zvýšení jejich latence.

I když existují snahy vytěsnit problematiku elit z veřejného vědomí jako něco patřícího minulosti, elity chtějí nadále:

- udržet a rozšířit svou moc,
- jiným elitám zamezit přístup ke zdrojům moci,
- postupovat proti neelitám, pokud by tyto chtěli změnit dosavadní vzorec moci a jeho aplikaci.

³⁴ *We are the 99 percent* [online]. [cit. 2011-01-03]. Dostupný z WWW: <<http://wearethe99percent.tumblr.com>>

Právě silně semknuté korupční elity jsou u nás příčinou toho, že snahy té menší části společnosti, které korupce skutečně vadí, principiálně jí odmítá jako nástroj k dosahování cílů a snaží se proti ní bojovat, se často podobají boji s větrnými mlýny.

Proč tomu tak je, totiž proč většinou tito lidé jako jednotlivci nemají dostatečnou sílu k prosazení práva a spravedlnosti, pomáhají mj. objasnit právě zveřejněné výsledky sociologického výzkumu University of California v Berkeley, které naznačují, že bohatí a společensky privilegovaní lidé častěji využívají šanci podvádět ve svůj osobní prospěch. Tito lidé jsou také mnohem více zaměřeni na své já, jsou tedy obecně mnohem sobečtější. Lidé z bohatšího a vlivnějšího prostředí jsou obecně nenasytnější a častěji lžou při vyjednávání. Být ve vyšší sociální třídě – buď po narození původem, či později dosažením vlastním úsilím – má zcela zřejmý vztah s neetickým chováním a rozhodováním. „*Tato teorie by mohla vysvětlit původ bankovní krize, sebevědomí a bohatí bankéři se totiž bez skrupulí snáze pouštějí do bezostyšného chování*“, dále tvrdí doktor Paul Piff v závěru své studie. Podle něj se tak jen potvrzují učení Aristotelova, Platónova či Ježíšova, že *"chamtivost a nenasytnost jsou kořeny neetického chování"*.³⁵

2.2.4 Obtížnost zjišťování korupce

Jedním z hlavních problémů při postihování korupce je extrémně vysoká latence tohoto druhu kriminality, kvůli které vyvozování trestní odpovědnosti vůči pachatelům často více méně selhává. Upozornění na konkrétní případ korupčního jednání, učiněné ve veřejném zájmu, tzv. "Whistleblowing", jeden z hlavních zdrojů informací o korupci, má pro oznamovatele většinou v podstatě "likvidační" následky, neboť příslušníci elit mají jednak finanční prostředky, umožňující jim vést s oznamovatelem různé účelové právní spory, jež ho vyčerpávají a často i takovou faktickou moc ve společnosti, která jim s využitím neformálních kontaktů umožňuje uskutečnit odvetu, např. znemožněním dalšího angažmá oznamovatele ve veřejné správě. V této chvíli je návrh právní úpravy chránící Whistleblowery teprve připravován a i nevládní organizace Transparency International, která se jejich

³⁵ *Bohatí a privilegovaní kradou více než prostí lidé, potvrzují sociologové.* In Novinky.cz, Žena, styl [online]. [cit. 2012-01-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.novinky.cz/zena/styl/260466-bohati-a-privilegovani-kradou-vice-nez-prosti-lide-potvrzují-sociologove.html>> 1.3.2012>

ochraně systematicky věnuje, přiznává, že zatím neúčinnějším způsobem jejich ochrany je utajení jejich totožnosti.³⁶ Oznamovatel navíc nezřídka dostává stigma neúspěšného a závistivého člověka, nepřejícího dotyčnému osobní úspěch, je tedy útočeno i na jeho vlastní ego.

Jedním z typických modelů korupčního jednání je, že řadoví zaměstnanci jsou příslušníky politických elit v nadřazeném postavení (ministerstva, krajské úřady, obecní úřady) v rámci pracovních právních nebo hierarchických vztahů hrozbou pracovní "likvidace" donuceni zapojit se do korupce organizované těmito elitami, která přitom jim samotným žádné zisky nepřináší (snad s výjimkou udržení si pracovního místa) a ve finále jim vynese nanejvýš trestní postih, kterému se ale organizátoři nakonec obvykle úspěšně vyhnou.

Klíčem k úspěchu v boji s korupcí nejsou ani exemplární a extrémní tresty, používané v některých asijských zemích (např. v Číně je to i trest smrti), protože i tam se korupce vyskytuje. Moderní učebnice práva preferují zásadu "*Nullum crimen nulla poena*", tedy zásadu neodvratitelnosti trestu, která by podle nich měla mít vždy přednost před tvrdostí trestu. Úzce souvisí s procesní trestní zásadou legality, zásadou oficiality a zásadou vyhledávací, tedy že stát, za nějž jedná trestní orgán, jako Policie ČR, státní zástupce, či soud, má nejen právo, ale také povinnost zahájit trestní stíhání a sám vyhledávat, zajišťovat a provádět důkazy tak, aby bylo zjištěno, zda byl spáchán čin soudně trestný a kdo za něj odpovídá, a v případě vyslovení viny vynést také spravedlivý a přiměřený trest.³⁷ Právě pro to lze z hlediska boje proti korupci označit jako extrémně nebezpečné, podle mnohých odborníků již uskutečněné, ovládnutí Policie České republiky a současnou snahu o ovládnutí Nejvyššího státního zastupitelství. Jedná se o typické případy "**State Capture**", což je vůbec nejnebezpečnější forma tzv. "velké korupce".³⁸

³⁶ Transparency International Česká republika. *Ochrana oznamovatelů* [online]. Praha. [cit. 2012-29-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.transparency.cz/ochrana-oznamovatelu/>>

³⁷ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 5.vyd. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-641-9. (s.118)

³⁸ HELLMAN, J.; KAUFMAN, D. *Confronting the Challenge of State Capture in Transitio, Economies*. In. *Finance & Development, September 2001, Volume 38, Number 3*. [on line] [cit. 2012-29-02]. Washington, DC: International Monetary Fund. Dostupné z WWW: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2001/09/hellman.htm>> (vlastní překlad z AJ)

2.2.5 Postoj Vlády ČR

Závažnost situace, ve které se ČR nachází, se odráží také v pozornosti, kterou boji proti korupci věnuje Vláda ČR ve své *"Strategii vlády v boji proti korupci na období let 2011 a 2012"* (dále jen Strategie)³⁹. Strategie je postavena na třech pilířích, jimiž jsou *"prevence"*, *"průhlednost"* a *"postih"*. Úzce tak navazuje na závazky, které na sebe Česká republika převzala dne 14.9.2011 přistoupením k iniciativě Open Government Partnership - Partnerství pro otevření vládnutí (OGP), což je mezinárodní iniciativa podporující otevřenost, transparentnost a boj proti korupci. Vlády, které se k OGP připojí, se zavazují podpořit konkrétními opatřeními rozpočtovou transparentnost, zvýšit občanskou angažovanost, bojovat s korupcí a transformovat se v otevřenější, efektivní a odpovědné instituce.⁴⁰ Dne 7.2.2012 proběhlo ve Spojeném království v Londýně setkání zástupců evropských zemí, které se připojily do mezinárodního projektu OGP. V rámci konference představil za Českou republiku Úřad vlády, Sekce pro koordinaci boje s korupcí, aktuální průběh přípravy *"Akčního plánu"*.⁴¹ Z hlediska mé magisterské práce má zásadní význam, že Strategie neopomíná vzdělávání v oblasti boje proti korupci jako jedno z nejúčinnějších preventivních opatření, i když samotný dokument se zaměřuje především na vzdělávání úředníků, policistů, soudců a státních zástupců. Co se týče systému protikorupčního vzdělávání v předškolních a školských zařízeních, byla problematika protikorupční výchovy zařazena již na základě předchozí *"Strategie vlády v boji proti korupci na období let 2006 až 2011"* do příslušných vzdělávacích programů. Současná Strategie doporučuje, aby se Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy na tuto oblast více zaměřilo a zvážilo vyhodnocení dosavadního využívání možnosti zařazení protikorupční problematiky do výuky a případně navrhlo systém dalších opatření.⁴²

³⁹ Vláda české republiky, média centrum [online]. Praha. [cit. 2012-01-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/tiskove-konference/tiskova-konference-k-protikorupcni-strategii--5--ledna-2011-79684/>>

⁴⁰ Vláda české republiky. *Otevřené vládnutí* [online]. Praha. [cit. 2012-01-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/ppov/boj-s-korupci/otevrene-vladnuti/partnerstvi-pro-otevrene-vladnuti-90727/>>

⁴¹ Vláda české republiky. *Prezentace tvorby českého Akčního plánu OGP v Londýně* [online]. Praha. [cit. 2012-01-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/ppov/boj-s-korupci/otevrene-vladnuti/aktuality/prezentace-tvorby-ceskeho-akcniho-planu-ogp-v-londyne-92765/>>

⁴² Vláda české republiky. *Usnesení Vlády ČR ze dne 5. ledna 2011 č. 1 o Strategii vlády v boji proti korupci na období let 2011 až 2012* [online]. Praha. [cit. 2012-01-03]. Dostupný z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/boj-s-korupci/protikorupcni_strategie_-_aktualni_zneni_1.pdf>

2.2.6 Prevence

Jak již bylo uvedeno, odhalovat a postihovat korupci není vůbec jednoduché. Zbývá však ještě možnost korupčnímu jednání předcházet - prevence. Jde ovšem o to, jak preventivně působit, aby se dosáhlo co nejlepších výsledků, a v dnešních realitě úsporných opatření, také s co nejmenšími náklady.

O to, aby se aktivity nazývané prevencí korupce nebo protikorupční výchovou nestaly jen snadnou kořistí nezodpovědných fundraiserů, vezoucích se na vlně momentálně aktuálního tématu, a realizované aktivity nakonec nebyly jen zdrojem obživy malého okruhu lidí z některých neziskových organizací, které pravidelně mění okruh svých zájmů podle bonity jednotlivých témat. Pochopitelně, nechci znevažovat ty neziskové organizace, které se bojem proti korupci dlouhodobě, seriózně a systematicky zabývají, hrají v rámci občanské společnosti roli "Watchdog", poskytují pomoc "Whistleblowerům", publikují velmi užitečné analytické a metodické materiály a jsou i určitým "barometrem" korupce, z jejichž výstupů i čerpám ve své práci.

V "tradičních" společnostech byla příprava mladého člověka na život výrazně jednodušší. Stačilo, aby náležitě vyspěl, převzal zvyky a vzorce chování kmene a při zkoušce dospělosti prokázal, že se nebojí. Jen pokud se měl stát náčelníkem, knězem nebo šamanem, musel se výslovně naučit nějaké zvláštní dovednosti, ale i ty získal zpravidla ve své rodině, podobně jako pozdější řemeslníci a umělci. Teprve ve složitých, státně organizovaných společnostech, kde byla hlavní část rozhodování a odpovědnosti za celek svěřena určitým vrstvám a osobám, se prvně vyskytla nutnost specifické profesní přípravy. Potřeba vzdělávací instituce se dále rozšířila se vznikem antického občanského státu, "polis", kde se na veřejném rozhodování podílel každý svobodný občan. Důkladnou teorii občanského vzdělávání proto obsahují zejména pozdní Platónovy spisy, "Ústava" a "Zákony", stejně jako osmá kniha Aristotelovy "Politiky". Cílem antické výchovné metody bylo nenutit mladého člověka příliš brzy do reálného života, ale nechat ho projít promyšlenou přípravou, která se proto nazývala "scholé" čili prázdno, volný čas. Platón viděl její hlavní úkol v tom, aby mladý člověk získal teoretický nadhled a odstup od aktuální situace. Druhým hlavním cílem byla podpora společenství a soudržnosti obce, podle Platónova názoru už tehdy ohrožené individualismem městského života v míru. Po rozpadu antického světa začal vývoj vzdělávacích institucí znovu od začátku. Teprve v 8. století založil Alkuin v Evropě školy pro kleriky, které měly být přístupné

pro každého a kladly důraz na povinné pensum znalostí, které musí zvládnout každý. Tak vzniklo specificky školské "**kurikulum**" a scholastická, školská filosofie. Ideál všeobecného vzdělání pro všechny výrazně podpořila reformace. Bibli si každý křesťan potřebuje číst sám. Komenský byl přesvědčen, že jen vzdělaní lidé mohou napravit zkažený svět. Povinné vzdělání pro všechny však prosadily až centralistické vlády, které chtěly vládnout svým poddaným přímo, bez zprostředkování šlechty a církve. Aby si každý poddaný mohl sám přečíst jejich výnosy a patenty, potřebovaly, aby uměl číst a psát. V osvěcenství se k tomu připojily ještě počty a když se v 19. století přidaly ještě některé vědy, mohlo se na chvíli zdát, že škola naučí děti úplně všechno. Netrvalo to ale dlouho. Fyzika a brzy po ní i jiné vědy se dostaly do poloh, které se už dětem vysvětlit nedají. Ukazuje se zkrátka, že jedna z věcí, které škola opravdu nemůže, je být "up-to-date"⁴³. Narostl objem učební látky tak, že nejdřív žáci a brzy nato i učitelé nezřídka rezignovali na to, že by ji někdy skutečně pochopili, a z učení se stalo biflování. Prudké změny se navíc netýkají jen vědy, ale i obyčejného života, na který jsou děti stále hůře připraveny. J. Sokol v této souvislosti upozorňuje, že budoucí občan by měl znát to, co se v běžné komunikaci i v médiích předpokládá a to, co ještě nezná, by se měl naučit vyhledávat. Musí se však vyznat i ve společnosti, což je stále složitější, a tady by škola krok ovšem udržet měla. Měl by se dozvědět, jaká má práva a jak se jich může domáhat, jaké zákony musí dodržovat, protože to všechno demokratická teorie u občanů a voličů samozřejmě předpokládá. Mají přece každé čtyři roky odpovědně rozhodnout, jaká vláda je lepší a přitom by se neměli nechat vést jen hesly a tvářemi v televizi a na plakátech.⁴⁴

Na podstatu problémů, které v této souvislosti vznikají - relativní povahu slušnosti a od toho se odvíjející morální úroveň občana a voliče, resp. ztrátu jakýchkoliv zábran u řady žáků - upozorňuje S. Bendl: *"Lidská podstata se v průběhu historie prakticky nemění. Co se mění, jsou poznání, úroveň vědy, techniky, technologie a s nimi spojené možnosti člověka a způsoby zacházení s bližními. V tomto smyslu záleží, do jaké doby a do jaké společnosti se člověk narodí. Podmínky, prostředí a možnosti spojené s pokrokem jsou tím, co nás odlišuje od našich předků.*

⁴³ Yourdictionary [online] Burlingame (California): LoveToKnow Corp.. [cit.2012.01.03]. Dostupný z WWW: <<http://www.yourdictionary.com/up-to-date>> [cit. 2012-01-03]. Něco, co je přítomno v daném momentu (vlastní překlad z AJ)

⁴⁴ Sokol, J. *Antropologie výchovy a vzdělávání*. [online]. Jan Sokol [cit. 2011-12-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.jansokol.cz/cs/n-s-vychova.php>>

*Přesto však oproti dřívější době v určitých oblastech lidského chování posuny k horšímu. Věc je možné s trochou nadsázky stručně vyjádřit heslem - **slušnost jako deviace**. Dnes lze pomalu považovat za deviantního slušného člověka, jelikož se zdá, že slušných lidí je málo. Kdo se chová slušně, vymyká se, odchyluje se. Slušnost je v současné době mnohými vnímána jako nenormálnost či drahý luxus. Pokud bychom chtěli charakterizovat výrazný posun směrem k horšímu v oblasti chování dětí a mládeže, lze ho stručně vyjádřit tezí: **Pro dnešní generaci dětí a mládeže neexistují žádná tabu**. To se týká jak kriminální činnosti dětí a mládeže ve společnosti, tak neukázněného chování žáků a studentů ve školách."*⁴⁵

Podle mého názoru by škola měla souběžně se svým posláním v oblasti zprostředkování nutných informací a trénováním dovedností umožnit žákům společenský styk v podstatně širším měřítku, styk kde platí určitá pravidla, žáci jsou si v jejich rámci rovni a učí se chovat jako členové společnosti. Měla by jim pomoci naučit se rozhodovat na základě chápání těchto a nikoliv na základě momentální výhodnosti existence konkrétního stavu či jednání z pohledu žáka. Měla by jim pomoci nalézat odvahu poukázat na to, že někdo daná pravidla porušuje, a to nejen v případě, kdy tím zasahuje do sféry zájmů samotného žáka, ale i v zájmu druhých.

Učitelé by se měli angažovat v boji proti korupci nejen proto, že jsou k tomu zavázáni citovaným nařízením Vlády ČR a že je to požadováno Ministerstvem školství v "Resortním interním protikorupčním programu MŠMT", ani proto že je to dnes do určité "módní", ale především proto, že je to nezbytné z hlediska přežití jedince ve společnosti i společnosti jako celku.

2.3 Determinace protikorupční výchovy

Žádná výchova, tedy ani protikorupční výchova, se neuskutečňuje nezávisle na okolním prostředí. Velmi přesně vliv okolního prostředí na školu, včetně dopadu okolního prostředí na dodržování pravidel (korupce není nic jiného než jejich porušování), jak ve škole, tak i mimo ni vyjádřil. S. Bendl: "*Chceme-li mluvit o kázni v současné škole, nemůžeme se vyhnout charakteristice současné doby, resp. panující atmosféře v dnešní společnosti. Kázeň ve škole je vždy do určité míry*

⁴⁵ BENDL, S. *Kázeňské problémy ve škole*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-453-5. (s. 47)

zrcadlovým obrazem kázně ve společnosti, Škola a společnost v tomto smyslu představují spojené nádoby. Nemůžeme izolovat školu od společnosti, nemůžeme ji vytrhnout z prostředí, ve kterém se nachází, nemůžeme přehlížet aktuální duchovní a mravní společenské klima." A dále: *"Doprovodným jevem změny politického uspořádání po roce 1989 u nás, fenomén, který do jisté míry může objasnit změnu kázně ve společnosti i ve škole, je rozvolnění norem, oslabování a menší vynutitelnost pravidel."*⁴⁶ Proto považuji za potřebné zmínit nejvýraznější rysy okolního prostředí, které budou ovlivňovat podmínky za nichž se protikorupční výchova bude uskutečňovat.

2.3.1 Charakteristické rysy současného světa

Charakteristickým rysem současnosti jsou mimořádně rychlé změny celé řady skutečností v okolí jedince. Na jedné straně je tak čím dál více závislý na okolním prostředí, ale současně se toto prostředí pro něho stává stále méně srozumitelným. Je tomu tak proto, že k pochopení dění ovlivňujícího jeho život mu často chybí potřebné informace nebo znalosti, které navíc nemusí být vždy veřejně dostupné.

Informaci poprvé definoval v 60 tých letech minulého století jeden ze zakladatelů kybernetiky N. Wiener, který jí označil za obsah toho, co si vyměňujeme s okolním světem, když se mu přizpůsobujeme a působíme na něj svým přizpůsobováním.⁴⁷

Znalosti pak lze vnímat jako zasazení určitého množství informací do kontextu. Znalosti se vyvíjejí, nejsou konečné, zahrnují i vlastní práci jednotlivce s nimi a pro každou situaci i osobu mohou mít zcela odlišný význam. Jsou proto hůře přenositelné než informace. Význam dnes přikládáný znalostem, nezřídka se v této souvislosti mluví o znalostní společnosti, často vede k podceňování důležitosti informací. Bez potřebné informace se znalosti v každodenní praxi často stávají neužitečnými. Pro dosažení úspěchu je tak nezřídka zásadní mít klíčovou informaci, přičemž držitelé této informace postačí jen nevelké znalosti, velké právě jen tak, aby s ní dokázal dále pracovat. To je také nepochybně jedním z hlavních důvodů, proč se totalitní režimy vyznačují úpornou snahou vše utajovat a naopak, proč je společnost tím demokratičtější, čím širší okruh informací je veřejně přístupný. Je známou

⁴⁶ BENDL, S. Školní kázeň, metody a strategie. Praha: ISV nakladatelství, 2001. ISBN 80-85866-80-3 (s. 24)

⁴⁷ Vyšší odborná škola informačních služeb. *Definice informace. Data-informace-znalosti* [online]. Praha: Vyšší odborná škola informačních služeb. [cit. 2012-01-03]. Dostupný z WWW: <<http://web.sks.cz/users/ku/ZIZ/inform1.htm>>

skutečností, že řada úřadů u nás se s touto situací vyrovnává po svém. Když již musí informace zveřejňovat, činí tak nepřehledným způsobem v obrovských dále nezpracovatelných souborech, kde klíčové informace zanikají mezi spoustou balastu. Z hlediska reálné dostupnosti informací tedy nepostačuje pouhé zveřejnění, ale důležité je i to, aby informace bylo možné stáhnout, vyhledávat v nich a dále je zpracovávat: *"... svoboda občanů nemůže dnes už být měřena jen množstvím dostupných informací, ale také, a to především, jejich schopností tyto informace přijímat, třídit a kriticky poměřovat"*⁴⁸.

Učitel by tedy měl být schopen žákům objasnit, že informace samy o sobě nejsou ani dobré ani špatné, užitečné či neužitečné. Zda budou využity právně konformním způsobem či nikoliv, a zda přinesou jejich držiteli užitek nebo pro něho budou bezcenné, závisí jednak na jejich držiteli a jednak na okolnostech. Také by měl být schopen žákům objasnit, že veřejně nedostupné informace mohou být jak silným prokorupčním faktorem, tak i indikátorem přítomné korupce a vysvětlit jim, jak se legální cestou mohou poskytnutí takových informací domáhat.

2.3.2 Znalostní společnost

Jak již bylo výše uvedeno, znalostní společnost je dnes mezinárodně uznávaná a prosazovaná koncepce, podle níž další rozvoj a zdokonalování společnosti musí být podporován tím, že se všichni lidé v průběhu života vzdělávají. Celoživotní učení se stává součástí životního stylu.

Pojmenování znalostní společnosti vystihuje její charakteristický znak, jímž je znalost, vědění, vzdělávání. Znalost je strukturovaný souhrn vzájemně souvisejících poznatků a zkušeností z určité oblasti nebo k nějakému účelu. Umožňuje provádět myšlenková pozorování a experimenty a předpovídat tak chování skutečné věci nebo vytvářet strategie umožňující s danou věcí dosáhnout určeného cíle. Schopnost učit se, akumulovat znalosti a zkušenosti a znovu je aplikovat, je klíčovým principem znalostní společnosti. Úspěch jednotlivce ve znalostní společnosti bude vyžadovat schopnost neustále se v životě různými způsoby učit a schopnost rychle a efektivně se přizpůsobovat měnícím se situacím.

⁴⁸MLYNÁŘ, V. *Právo na informace a vliv IT na demokracii*. Přednáška na Vysoké škole ekonomické [online]. Praha, 2000. [cit. 2012-01-05]. Dostupný z WWW: <<http://si.vse.cz/archive/proceedings/2000/informace-a-kvalita-demokracie.pdf>>

Pokud má učitel žáka připravit pro život v moderním světě, musí jej nasměrovat k celoživotnímu učení. Měl by mu být schopen vysvětlit, že informace, byť aktuální a na úrovni doby, které žák ve škole získal, mohou velmi rychle zastarat a že v podmínkách znalostní společnosti je mnohem důležitější, než se jen mechanicky učit konkrétním znalostem či dovednostem, je osvojit si schopnost učit se.⁴⁹ Právě tato schopnost je jednou z klíčových kompetencí v boji proti korupci. Společnost i se svými právními normami se neustále vyvíjí a nedokáže-li žák v průběhu svého dalšího života tento vývoj reflektovat, může se jednak sám stát nechtěně pachatelem korupce (dříve přípustné jednání se posléze stalo zakázaným) a jednak se stát její obětí, především pro svou neschopnost identifikovat protiprávní zásah do svých práv a účinně se mu bránit.

2.3.3 Vztah vzdělávání a výchovy

Vzdělávání a výchova, podle názorů různých pedagogů, spolu sice souvisí, ale fungují i odděleně. Kupříkladu J. Gončarov rozlišuje pojmy podle obsahu a soudí, že vzdělání zahrnuje vždy rozumovou výchovu a výchova v užším slova smyslu pak výchovu mravní. F. Drtina považuje výchovu za proces formování a vzdělávání za jeho výsledek a J. F. Herbart soudí, že každým vyučováním automaticky vychováváme. A. S. Makarenko je ovšem opačného názoru, když míní, že je možné vyučovat a nevychovávat a vychovávat aniž vyučujeme. Odhlédneme-li od faktického a ideologického pozadí, na kterém se tento jeho názor formoval, to je organizování výchovného pracovního tábora pro delikventní a potulnou mládež ve 20 - 30 letech v bývalém SSSR, podle mého názoru dosti dobře vystihuje současné problémy absence předání etických rozměrů vyučovaných znalostí. Kupříkladu, při sociologickém výzkumu prováděném v rámci mé bakalářské práce *"Problematika šikanování učitelů"*, jsem byla konfrontována nejen se zjištěními o úpadku autority učitelů a deformaci hodnotových žebříčků u řady žáků, ale i s tím, že žákům nečinilo žádné problémy používat k tomu sofistikované technické a komunikační prostředky, ovšem bez nejmenšího ohledu na etický rozměr takového počínání, či v řadě případů dokonce se zjevným zlým úmyslem.

⁴⁹ Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů. *Znalostní společnost* [online]. [cit. 2012-01-05]. Dostupný z WWW: <http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogický_lexikon/Znalostní_společnost>

Nelze ani přehlédnout fakt, že řada nyní veřejně dostupných informací, dříve dostupných jen omezenému okruhu osob z řad profesionálů v daném oboru, umožňuje a někdy i přímo "vybízí" k jejich zneužití. Byť třeba ne se špatným úmyslem, ale jen z touhy po dobrodružství nebo experimentu. Jedná se například o problematiku radiokomunikací (frekvence na nichž komunikují letadla), chemie (výroba jedů či výbušnin), IT techniky (hacking - ilegální připojení se do cizích sítí) Korupci lze přitom z tohoto úhlu pohledu pak považovat jen za jinou formu dosahování cílů nelegitimními prostředky.

Výchova a vzdělávání vůči nejsou sobě v postavení nadřízenosti ani podřízenosti, často se prolínají a realizují prostřednictvím stejné aktivity (např. vyučováním) a některé jejich prvky se mohou překrývat nebo splývat:

- v aktivitách jimž učitel záměrně usiluje o vytvoření určitých kvalit osobnosti jedince,
- je-li výchova uskutečňována prostřednictvím racionálních a činností,
- jsou-li výchovné aktivity realizovány pomocí emocí (např. hraní her) a vzorů, které nelze zvládnout rozumově.

"Výchova je cílevědomým a záměrným vytvářením a ovlivňováním podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi stimulujícími jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností".⁵⁰

Všeobecná deklarace lidských práv udává jako nejvyšší cíl výchovy **"plný rozvoj lidské osobnosti"**. Komenský pak žádal: **"rozvíjet všechny, ve všem a všestranně"**.

Mnohostranná výchova by měla žáky připravit i pro jejich budoucí sociální role a proto by měla být i sociálně orientovaná. V daném případě jde především o přípravu žáků na sociální roli občana, která v sobě nepochybně zahrnuje i postoje ke korupci. Učitel by přitom měl mít na paměti, že asociální jednání, tedy ani korupce, nejsou omezeny na osoby s nedostatečným vzděláním, ale právě absentující etický rozměr předávaných informací je to, co může činit některé znalosti do jisté míry nebezpečné.

⁵⁰ PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium, 1995. ISBN 80-85498-27-8 (s. 36)

2.4 Prosociální výchova

Téměř všichni si dnes již uvědomují, že v posledních letech příliš liberální přístup k původním mravním principům společnosti, na kterých byla naše západní civilizace zbudována, má své nepřekročitelné meze. Výchova, ač měla i v minulosti být procesem formování osobnosti, se dosud často uskutečňovala jen formálně, jako jakýsi vedlejší produkt vzdělávání. I když to bylo prozíravým jasné již dříve, přesto došlo v mnoha zemích k postupné devastaci těchto principů a k nebezpečnému posunu mezilidských vztahů do oblasti nadměrného sobectví a egoismu, požívačnosti, konzumu bez hranic atd.⁵¹

Hledáním cest jak zvládnout důsledky současných společenských trendů prostřednictvím vzdělání se zabývají i mezinárodní vládní organizace, jako je např. Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO). Ve zprávě mezinárodní komise UNESCO „*Vzdělávání pro 21. století*“ je mj. zmíněn i tzv. Delorsův koncept čtyř pilířů, který představuje koncept čtyř cílů vzdělávání pro 21. století.⁵²

- **Učit se žít společně** - v současnosti jeden z hlavních problémů vzdělávání. Je možné navrhnout nějakou formu vzdělávání, jež by umožnila vyhýbat se konfliktům nebo je mírumilovně řešit rozvíjením úcty k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám? Vzdělávání musí volit 2 cesty, které se navzájem doplňují – učit lidi postupně objevovat, že kromě nás jsou i jiní lidé a jiné kultury a navozovat zkušenost společně sdílených cílů. Přijetí vzájemné závislosti na jiných lidech, účast na společných projektech, chápat hodnotu pluralismu, vzájemného porozumění a míru.
- **Učit se poznávat** - zvládání samotných nástrojů poznávání. Dosáhnout pocitu uspokojení z toho, že chápu, poznávám a objevuji. Jedná se tedy o prostředek i cíl. Znamená to učit se učit, a to tak, aby bylo možno těžit ze vzdělávacích příležitostí v průběhu celého života. Učit se jednat v podmínkách různých sociálních a pracovních činností, které lidé vykonávají.

⁵¹ Učitelské noviny. *Prosociální výchova* [online]. [cit. 2012-01-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=1091&PHPSESSID>>

⁵² Kabinet informačních studií a knihovnictví. *Vzdělávání pro 21. století* [online]. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta [cit. 2012-12-03]. Dostupný z WWW: <http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Vzdělávání_pro_21._století>

- **Učit se jednat** - a učit se poznávat jsou vlastně neoddělitelné, jednání je však spíše spojeno s otázkami profesní přípravy: Jak učit děti tak, aby to, co se neučily, využily v praxi a uměly se vyrovnávat s různými situacemi a pracovat v týmech?
- **Učit se být** - vzdělávání musí přispívat k všestrannému rozvoji každého jedince. Je zde obava, že svět bude dehumanizován v důsledku vývoje techniky. Vzdělávání musí každému jedinci umožnit řešit své vlastní problémy, činit vlastní rozhodnutí a nést odpovědnost sám za sebe. Jde i o individuální a kompletní rozvoj, člověk za to pak převezme odpovědnost.

Je tedy jednou z povinností učitele hledat cesty, jak dosáhnout toho, aby žák využíval nabyté znalosti v lepším případě společensky vhodným a přínosným způsobem, v horším případě způsobem alespoň společensky akceptovatelným, aby se vybaven znalostmi, s pocitem sebejistoty později neuchýlil k páchání kvalifikované trestné činnosti, kterou korupce je. To znamená, aby nabyté znalosti nevyužil v tom směru, že metody své trestné činnosti na jejich základě dále zdokonalí směrem k vyšší míře latence a obtížnější prokazatelnosti.

2.4.1 Definice prosociální výchovy

Etická výchova se v poslední době dostává do popředí pozornosti v řadě zemí, protože za jednu z nejzávažnějších mezer v současném výchovném systému je považován nedostatek pozornosti věnované aspektům mezilidských a sociálních vztahů.⁵³

Prosociální výchovu lze definovat jako etickou výchovu v užším smyslu - jako soubor specifických aktivit, které mají v učebních plánech vyhrazený vlastní prostor. Etická výchova v užším smyslu má čtyři podstatné složky, které se vzájemně podmiňují a tvoří jeden celek:

⁵³ OLIVAR, R., B. *Etická výchova*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 1992. ISBN 80-7158-001-5. (s. 11)

- **Výchovný program**, který rozvíjí faktory podmiňující nebo podporující pozitivní vývoj osobnosti žáků. K těmto faktorům patří např. schopnost sebeoceňování, pozitivní hodnocení druhých, kompetence v mezilidských vztazích, empatie aj.. Rozhodujícím z těchto faktorů je prosociálnost, tj. ochota a schopnost přijmout a pochopit jiné, případně pro ně něco udělat a to i tehdy, když z toho žák nemá přímý a bezprostřední prospěch.
- **Styl výchovy**, charakterizovaný především přijetím žáka a vyjádřením pozitivních citů k němu, přepisováním mu pozitivních vlastností, získáním žáka ke spolupráci a pod. Takový styl výchovy vytváří ve třídě atmosféru, která se podobá atmosféře v dobré rodině.
- **Používání specifických výchovných metod**, které umožňují žákům utvořit si na lidi, věci a jevy vlastní úsudek. Proto jsou tyto metody někdy označovány jako tzv. "*zážitkové učení*". Žáci se učí z vlastního prožívání a zážitků, které přirozeným způsobem ovlivňují jejich postoje a chování. Učitel přitom zůstává v pozadí a jeho hlavním úkolem je vytvoření zajímavé situace o které nechá žáky uvažovat, diskutovat, učinit si vlastní zkušenost a experimentovat.
- **Rozvíjení prosociálnosti, znamená**, že styl výchovy, metody a způsoby výchovy jsou zvolené tak, aby podporovaly prosociálnost. Nebýt této složky, mohlo by se stát, že ze žáka bude vychován dobře společensky adaptovaný, vzdělaný, tvořivý, ale egoistický a bezohledný člověk.⁵⁴

V současnosti se stále častěji hovoří o globálních problémech světa, jako jsou nedostatek zdrojů nebo devastace životního prostředí, které mnohdy došly tak daleko, že ohrožují člověka v jeho fyzické existenci. Ovšem etické problémy ohrožují člověka v oblasti, jíž se liší od jiných živých tvorů na zemi, v jeho duchovní existenci. Proto je prosociální, neboli etická výchova jedním ze způsobů, jak morálně odpovídat na potřeby současného světa.

⁵⁴ LENZ, L. *Úvod ke knize R. B. Olivara Etická výchova*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 1992. ISBN 80-7158-001-5. (s. 8-9)

Klíčovým pojmem je právě prosociálnost. Toto slovo je odvozeno z latinského slova socius – druh, společník. Prosociálnost souvisí se zlatým pravidlem mravnosti: **"Co (ne)chceš, aby dělali tobě, (ne)dělej druhým."** Prosociálním nazýváme takové chování, které je zaměřené na pomoc nebo prospěch jiných osob, skupin nebo společenských cílů bez nároku na vnější odměnu. To znamená, že jeho motivem je vnitřní potřeba.

Moderní pedagogika a i etická výchova si uvědomují sílu a nevyhnutelnost vize. Vize etické výchovy, ze které čerpá svou účinnost a sílu, je vize morálně vyzrálého charakterního člověka, který se vyznačuje komunikativností, kreativitou, zdravým sebevědomím a pozitivním hodnocením jiných. Stručně řečeno, základní vizí etické výchovy je spolupracující a prosociální společenství.

2.4.2 Nástin metod prosociální výchovy

Snahy prosociální výchovy ovšem často narážejí na opačnou společenskou realitu. U nás, a nejen u nás, touha po rychlém zbohatnutí často vedla k setření morálních hranic, které určují, kdy jsou metody nabývání osobního prospěchu legální a kdy již nemravné nebo dokonce nezákonné, a tento stav se zatím nepodařilo významněji napravit. V poslední době jsme pak svědky poměrně časté medializace nejrůznějších korupčních kauz. Hlavní protagonisté, většinou politici, však obvykle období krátkého mediálního zájmu relativně snadno přestáli, byť s většími či menšími obtížemi, pouze v několika málo případech byli donuceni opustit veřejnou funkci a jen zcela výjimečně proti nim byla vyvozena trestněprávní odpovědnost. Tento celkem jednoznačný signál, že korupce se vyplácí, má pochopitelně vliv na vědomí mládeže, což značnou měrou prosociální výchovu ztěžuje a nezřídka, zejména pokud si žák i z rodiny přináší vstřícné postoje ke korupci (různí pochybní novodobí zbohatlíci), ji to v jeho očích odsouvá do roviny nudné teorie, o které soudí, že nemá místo v praktickém životě. Má-li být úspěšný, bude se s tím učitel muset vyrovnat a tyto žáky přesvědčit o opaku.

Z výchovy k dobrým mravům se v minulosti stala svébytná disciplína. Postupně se však vytratila ze systému vzdělávání a výchovy. Důvodů, proč se tak stalo je několik, především:

- **Odklon od autoritativního stylu výchovy** a přechod ke vztahům mezi osobami stejné důstojnosti a teprve potom hraní společenských rolí. Tedy učitel již do značné míry přestal být nadřízen žákovi, aniž tento vztah nadřízenosti a podřízenosti byl z hlediska udržování kázně nějak institucionálně nahrazen. Existují různé názory, od velmi liberálních, které hlásají, že k odstranění kázeňských problémů postačí kvalitní psychologické školení učitelů, po velmi radikální, které tvrdí, že je potřeba tvrdých preventivních opatření, včetně přítomnosti městské policie ve školách. Faktem ovšem zůstává, že nekázeň na našich školách začíná být velmi vážným problémem.⁵⁵
- **Odklon od formálního chování** a přechod k neformálním a spontánním způsobům jednání a komunikace.
- **Snížení smyslu pro povinnost**, mající původ právě v odklonu od vztahu nadřízenosti a podřízenosti. To vše společně spolu s dalšími sociálními změnami ve společnosti pro mnohé znamenalo krizi hodnot a vytvořilo bariéru k tomu typu výchovy na školách.⁵⁶

Prosociální chování teprve nedávno začalo být chápáno jako odlišné od asociálního. Například agresivita a soutěživost bylo věnováno daleko více pozornosti. Vyskytovaly se, a dodnes se vyskytují názory, že agresivní chování a soutěživost jsou původnější a tudíž mohou být v menší míře získané výchovou než altruismus, filantropismus nebo schopnost kooperace.⁵⁷

Přes to existují metody, které jsou použitelné a funkční na úrovni běžné každodenní pedagogické praxe v současné době a ne jen v rámci experimentální psychologie, které jsou při správné aplikaci způsobilé působit na žáky v tom směru, aby dokázali odlišit dva protikladné póly - prosociálnost a antisociálnost. Schopnost odlišit obě alternativy chování, jednání nebo postoje v jedné a téže situaci, je přitom z hlediska prosociální výchovy zcela zásadní. Těmito metodami jsou zejména:

⁵⁵ BENDL, S. *Školní kázeň, metody a strategie*. Praha: ISV nakladatelství, 2001. ISBN 80-85866-80-3 (s. 13)

⁵⁶ OLIVAR, R., B. *Etická výchova*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 1992. ISBN 80-7158-001-5. (s. 11)

⁵⁷ OLIVAR, R., B. *Etická výchova*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 1992. ISBN 80-7158-001-5. (s. 152)

- respektování lidské důstojnosti žáků a podporování jejich sebeúcty,
- přisuzování důstojnosti a hodnoty sobě a ostatním lidem v okolí,
- oceňování prosociálního jednání jiných lidí,
- zdůrazňování, že většina problémů má více alternativ řešení,
- odbourávání strachu z neznámého,
- prezentování technik vyrovnávání se s konflikty, jak vnějšími, tak vnitřními,
- podpora aktivit vyžadujících od žáků vůli a vytrvalost,
- budování komunikačních dovedností, včetně schopnosti vyjadřovat vlastní city a odmítavé postoje,
- budování schopnosti empatie,
- nácvik asertivního chování a schopnosti odlišit jej vlastní sebekontrolou od nežádoucí agresivity,
- nácvik přijímání negativních aspektů života, které nemůže žák ovlivnit,
- prezentace prosociálních vzorů chování a jejich porovnávání s asociálními.

2.4.3 Vytváření podmínek pro prosociální výchovu

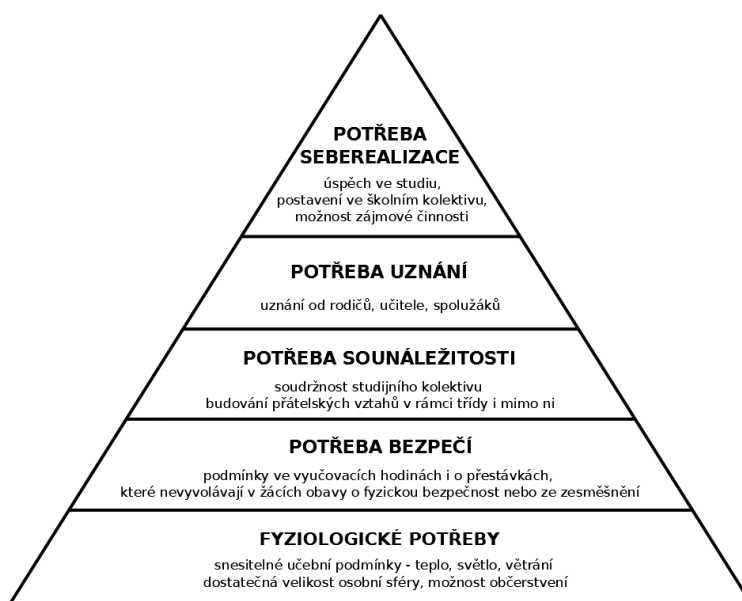
Chce-li učitel žáky v rámci prosociální výchovy orientovat žádoucím směrem, musí k tomu především získat vhodným způsobem kontrolu nad děním ve třídě a vytvořit atmosféru umožňující spolupráci. Za tím účelem musí vytvořit:

- atmosféru vzájemné důvěry,
- vyvarovat se nátlaku či vzbuzení napětí či obav.

Studijní kolektiv je složitým systémem, kde existuje mimo zjevného formálního vztahu učitel - žák ještě daleko méně viditelný systém sociálních vazeb. Ty by učitel měl být schopen budovat, posilovat žádoucí nebo usilovat o oslabení nežádoucích, vnímat indiferentní a při svém postupu je zohledňovat. Základním předpokladem vzniku sociální vazby je vazba psychická. Tato vazba je postavena na vzbuzení zájmu, zainteresování, na vzájemném porozumění, případně na vyvolání nevole a odmítnutí, ke kterým dochází při společenském styku. Ovšem, je zapotřebí si uvědomit,

že ne každý, společenský styk skončí nutně vznikem sociální vazby. Tedy, chce-li učitel vytvořit vhodnou a z hlediska prosociální výchovy produktivní sociální vazbu se svými žáky, musí o to aktivně usilovat.

Ovšem, nejen sociální vazby ovlivňují podmínky prosociální výchovy. K její úspěšné implementaci je zapotřebí také, aby respektovala lidské potřeby. Jeden z modelů který popisuje hierarchii kritérií podle nichž se jedinec rozhoduje při uspokojování svých vlastních potřeb je tzv. Maslowova pyramida potřeb.⁵⁸

Maslowova pyramida potřeb vztažená na podmínky výuky

Protože cílem prosociální výchovy je, aby žák pochopil vztah mezi vlastním chtěním a realitou a byl schopen tyto znalosti využívat při svém jednání tak, aby bylo právně i společensky akceptovatelné (v rámci sociální skupiny odmítají korupci), musí učitel na tomto základě definovat výchovně – vzdělávací cíle, které chce dosáhnout. Vzdělávací cíle určují hlavní body při přípravě a plánování prosociální výchovy. Obecné vzdělávací cíle popisují větší objem žádoucích znalostí - rozsáhlejší celky a rámcově jsou většinou učiteli stanoveny direktivně. Jejich rozpracování do konkrétních vzdělávacích cílů - **kurikula** - by mělo být učitelem uskutečněno z hlediska možností, dosavadních znalostí a chování žáků a nikoliv z hlediska usnadnění činnosti učitele.⁵⁹

⁵⁸ VAŇÁK, M. *Marketing pro manažery a podnikatele*. Praha: Czech Management Institute, 2001. (s. 32)

⁵⁹ PRÁŠILOVÁ, M.; ŠMELOVÁ, E. *Kurikulum a jeho tvorba II. Školní vzdělávací program*. Olomouc: UP, 2010. ISBN 978-80-244-2607-5. (s. 75)

Kurikulum protikorupční výchovy (součást standardního kurikula)

A. Struktura kurikula:

a) z hlediska obsahu

- plánované cíle v oblasti protikorupční výchovy, předpokládaný obsah, způsob jejich kontroly a hodnocení,
- realizované cíle v oblasti protikorupční výchovy, kontrola a hodnocení, míra odchylky od plánovaného,
- osvojené - naplnění plánovaných cílů v oblasti protikorupční výchovy,

b) z hlediska účelové učební činnosti

- formální - komplexní projekt protikorupční výchovy,
- neformální - cíle a obsahy k doplnění formálního vzdělávání získané z neformalizovaného prostředí, reakce na momentálně zveřejněné korupční kauzy a pod.,
- informální (nezáměrné, bezděčné) - vzdělávací klima, předkládání antikorupčních vzorů a příkladů dobré praxe, image učitele, vnitřní kultura školy,

c) z hlediska zaměření kurikula

- předmětný přístup - projektovaný vzdělávací proces specificky zaměřený podle logiky vyučovaného předmětu - zapracování informací o korupci a předkládání antikorupčních vzorů a příkladů dobré praxe do souvisejícího předmětu, např. základy práva, veřejnosprávní činnost, daně a pod.,
- praktická orientace - předávané znalosti a dovednosti mají konkrétní a měřitelný cíl, např. zvládnutí způsobilost vyslovit nesouhlas,

- rozvoj osobnosti - prosociální postoje, iniciativa, kreativita, komunikace, týmová spolupráce, vyrovnání se s rizikem,
- sociální zájmy a potřeby - utváření sociálních postojů a vztahů,

d) z hlediska zamýšleného pojetí kurikula

- zamýšlené - vytvářené, předem,
- skryté - vzniklé při realizaci vlivem prostředí, kultury vztahu mezi žákem a učitelem, vztahu žáka k předmětu výuky atp.,

e) z hlediska přístupu

- instrukcionistické - pasivní učení, učitel učí, demonstruje a vysvětluje, žák kopíruje a integruje, obsah učení je chápán jako uzavřený systém, pro prosociální výchovu vhodné jen v omezené míře, např. pro sdělení základních informací o právních důsledcích korupce,
- konstruktivistické - založené na situacích jako např. hraní her nebo řešení modelových případů, jejichž výsledky nelze předvídat v nichž učitel vystupuje jako poradce a pomáhá stanovovat učební proces, vhodné zejména pro vytvoření sociálních dovedností a pro vytvoření a tříbení si vlastních názorů např. v rámci rozborů známých korupčních kauz.

B. Metodika výběru cílů:

Otázkou je, jakým způsobem má učitel cíle vybrat. Odpověď na tuto otázku dává Ralph Tyler ve své práci poprvé zveřejněné v roce 1949 "*Basic Principles of Curriculum and Instruction*".⁶⁰

⁶⁰ TYLER, R., W. *Basic Principles of Curriculum and Instruction*. Chicago: University of Chicago Press, 1949. (s. 1-7, 16-19, 25-33) Reprint publikovaný na Internetu. Dostupný z WWW: http://blogs.ubc.ca/ewayne/files/2009/02/tyler_001.pdf (překlad z AJ M. K. Čech)

- a) průzkum a studium materiálů zabývajících se tématem - odborná literatura, časopisy, noviny a další informace - získáme širokou škálu cílů,
- b) kontrola, zda takto získané cíle akceptují následující požadavky
 - možnosti školy - finanční, časová dotace,
 - možnost zvládnutí obsahu žáky,
 - osobní potřeby a zájmy žáků,
- c) z takto získaného souboru cílů vybereme nejdůležitější, na základě podmínek školy, didaktických zásad, skutečné situace a filosofie vzdělávání kterou zastáváme. Tyto pak tvoří soustavu cílů, která bude součástí "kurikula".

C. Rozdělení cílů podle účelu:

Toto dělení nemá jen teoretický význam, ale určuje především jejich prioritu a také umožňuje správné plánování jejich naplňování v návaznosti na dané možnosti.

- a) cíle, jejichž úkolem je pomoci žákovi získat klíčové kompetence pro odmítavé postoje ke korupci,
- b) cíle, které souvisí se současnými potřebami společnosti v boji proti korupci, umožňující žákovi se do ní bezproblémově začlenit,
- c) cíle, které slouží k naplnění osobnostních potřeb a zájmu žáků. Např. dozvědět se jak se nejlépe zachovat v určité korupční situaci nebo jak se vyhnout korupční nabídce. Ty lze definovat zpravidla až na základě jejich vyjádření.

D. Rozdělení cílů podle domén osobnosti:

- a) kognitivní doména - teoretické poznatky o korupci,
- b) afektivní doména - vnitřní nazírání žáků na vše co souvisí s korupcí.

Na základě nových principů kurikulární politiky, obsažených v **Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR** (tzv. Bílé knize), byly zavedeny tzv. "**rámcové vzdělávací programy**", které na konkrétní podmínky daného předmětu rozpracovávají "**Národní program vzdělávání**", jenž jim je nadřazen, jsou veřejně dostupnými dokumenty, zveřejňovanými Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy ČR. Jejich závaznost je zakotvena ustanovením § 4 zákona č. 561/2004 Sb., zákona o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen "školský zákon"), ve znění pozdějších předpisů.

Rámcové vzdělávací programy stanovují zejména konkrétní cíle, formy, délku a povinný obsah vzdělávání - jak všeobecného, tak i odborného, a to podle zaměření daného oboru vzdělání.

Z hlediska prosociální výchovy je zásadní, že rámcové vzdělávací programy obsahují tzv. "**Průřezová témata**" reprezentují okruhy aktuálních problémů současného světa, které přesahují hranice jednoho předmětu.

Pod oblast prosociální (protikorupční) výchovy lze v etapě základního vzdělávání podřadit zejména tato průřezová témata:

- osobnostní a sociální výchova,
- výchova demokratického občana,
- výchova myšlení v evropských a globálních souvislostech,
- multikulturní výchova,
- enviromentální výchova,
- z části pak i mediální výchova.

"**Školní vzdělávací program**", pro nějž byl vydán rámcový vzdělávací program, musí být s tímto rámcovým vzdělávací programem v souladu (§ 2, odst. 1 školského zákona).

Mohou ovšem existovat i školní vzdělávací programy pro vzdělání, pro něž není vydán rámcový vzdělávací program (§ 2, odst. 2 školského zákona), takže nic nebrání tomu, aby škola zavedla vlastní školní vzdělávací program orientovaný na etické otázky.

Je tedy zřejmé, že implementace prosociální výchovy do kurikula stávajících předmětů není snadná a časová dotace, kterou lze takto pro prosociální výchovu získat, nebude příliš vysoká. Nicméně, do doby zavedení prosociální výchovy jako povinného samostatného předmětu, pokud k tomu vůbec někdy dojde, je to jediná cesta. Přes nevýhodu vyšší náročnosti na přípravu učitelů a menšího disponibilního času, který lze takto pro prosociální výchovu získat, má však tato forma i jednu obrovskou přednost. Pokud by byla prosociální výchova samostatně vyučovaným předmětem, časem by mohlo dojít k jejímu odtržení od ostatních předmětů. Pokud však bude nutnost prosociálního chování zdůrazňována při vhodných příležitostech v rámci jiných (hlavních) předmětů, bude si žák moci dobře uvědomit i další aspekty - sociální - toho kterého věcného problému.

Jelikož kurikulum je stanovováno v rámci školních vzdělávacích programů a s jeho vytvářením se proto může setkat každý pedagog, přičemž jeho obsah a kvalita mají zásadní význam z hlediska protikorupční výchovy, zmiňuji tedy i metodologii jeho tvorby.

3. EMPIRICKÁ ČÁST

3.1 Výběr výzkumné metody

Položíme-li si otázku, zda a proč provádět k danému problému šetření, můžeme vycházet z předpokladu, že tak lze získat soubor názorů různých žáků a ty, které mají stejný nebo podobný charakter, pak povýšit na obecný názor určité sociální skupiny v rámci populace.

Když už jsme si kladně odpověděli na předchozí otázku, neméně významná je otázka, jakou metodu zvolit. Zvolení správné metody je přitom naprosto klíčové, a to hned z několika důvodů. Především jde o praktickou realizovatelnost výzkumu prováděného jednou osobou - autorkou této magisterské práce - disponující jen omezenými finančními zdroji i omezenými časovými a technickými možnostmi. Druhým, neméně významným důvodem je nutnost zajistit, aby data získaná v rámci zmíněných omezení byla jak validní⁶¹ tak i reliabilní⁶². Volbu metody i design výzkumného nástroje je tedy nutné provést tak, abychom získali skutečné názory žáků na dotazovanou oblast, nebo alespoň tu část jejich názorů, kterou jsou ochotni sdělit. Vybraní respondenti by přitom měli být dostatečně reprezentativním vzorkem sociální skupiny, jejíž názory se pokoušíme tímto způsobem zjistit.

Při výběru vhodné metody šetření jsem vycházela z následujících úvah:

Skupinová dlouhodobá systematická extrospekce, tj. v daném případě v úvahu připadající vlastní nezúčastněné pozorování realizované v rámci běžného vyučování by k získání reprezentativního souboru názorů nejspíše nevedlo a to z toho prostého důvodu, že někteří žáci své názory před kolektivem nevyjadřují, např. pro uzavřenost, stud, obavy z reakce okolí a pod, takže bychom jejich existenci nemuseli vůbec zaznamenat.⁶³

Ovšem, i tak jsem je provedla a výsledky použila jako orientační informace pro rozhodování o směřování celého výzkumu, jeho metodách a pro rozhodování o designu výzkumného nástroje.

⁶¹ Validita - platnost, v daném případě to znamená, aby získaná data odrážela skutečné názory respondentů

⁶² Reliabilita - spolehlivost, v daném případě to znamená, aby získaná data tvořila dostatečně reprezentativní vzorek názorů sociální skupiny z níž byly respondenti vybráni

⁶³ KUTNOHORSKÁ, J. *Výzkum v ošetrovatelství*. Praha: Grada publishing, 2009. ISBN 80-247-2713-4 (s. 35)

Individuální nestandardizovaný přímý explorační rozhovor, tj. v daném případě dotazování uskutečněné pomocí rozhovoru v přímém kontaktu se žákem⁶⁴ nebo **skupinové standardizované explorační rozhovory a skupinová příležitostná extrospekce** - uskutečněné v rámci autorkou případně zorganizované panelové diskuze, by nepochybně opět mohly být ovlivněny neochotou žáků vyjádřit vlastní názor. Panelová diskuze má obecně navíc tu nevýhodu, že názor vyjadřovaný lepším či asertivnějším řečníkem, nebo řečníkem disponujícím v daný okamžik "silnějšími" argumenty, by mohl snadno zatlačit do pozadí názor nesmělého nebo nerozhodného jedince.⁶⁵

Informace získané od žáků jako "vedlejší produkt" v rámci diskuzí při výuce tzv. průřezových témat týkajících se oblastí spadajících do prosociální výchovy, jsem použila stejným způsobem jako informace získané skupinovou dlouhodobou systematickou extrospekci.

Všem třem popsaným metodám - pozorování, rozhovoru, panelové diskuzi - je vlastní ještě jedna nevýhoda. Získané výsledky ovlivňují psychologické chyby pozorovatele (zejména pokud je pozorovatel jen jeden, jako je tomu v daném případě), jako jsou "haló efekt", "logická chyba", "kontrast", "předsudky", "povrchnost", "neschopnost postřehnout podstatné znaky", "chyba projekce" a další.⁶⁶ I když jsem si těchto možných chyb pozorování vědoma a učinila bych vše pro jejich eliminaci, za dané situace neexistuje vhodná metoda, kterou bych mohla použít k ověření, že jsem se jich skutečně vyvarovala.

Z naznačeného je tedy zřejmé, že v daném případě všechny dosud popsané metody vykazují množství systémových chyb, které by mohly získaná data značně ovlivnit nebo i zcela znehodnotit. Proto jsem se rozhodla nepoužít tyto metody jako hlavní, ale pouze doplňkově, v rámci etapy přípravy výzkumu, jak již bylo dříve popsáno.

Dotazníkové šetření je další v úvahu připadající metodou. Dotazník jako nástroj, na kterém je výzkum založen, může pomocí odpovědí respondentů na otázky, které obsahuje, podat informaci o jejich názorech. Dotazník je v podstatě standardizovaným souborem otázek, jenž jsou předem připraveny na určitém formuláři. Je vhodné, aby v úvodu dotazníku bylo krátké vysvětlení, za jakým účelem

⁶⁴ KUTNOHORSKÁ, J. *Výzkum v ošetrovatelství*. Praha: Grada publishing, 2009. ISBN 80-247-2713-4 (s. 38)

⁶⁵ KUTNOHORSKÁ, J. *Výzkum v ošetrovatelství*. Praha: Grada publishing, 2009. ISBN 80-247-2713-4 (s. 44)

⁶⁶ CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada publishing, 2007. ISBN 80-247-1369-1 (s. 153)

respondent dotazník vyplňuje, které by obsahovalo i potvrzení faktu, že dotazník je případně anonymní. Pokud dotazník není anonymní, pak je nutný informovaný souhlas respondenta. Techniku dotazníku charakterizuje nepřítomnost výzkumníka při vyplňování dotazníku.⁶⁷ Od počátku používání této metody šetření byla zpochybňována její spolehlivost a přesnost. Hraničním případem, který změnil nazírání na tento výzkumný nástroj, byla předpověď týmu G. Gallupa o vítězi amerických prezidentských voleb v roce 1936 (F. D. Roosevelt). Na základě menšího, ovšem reprezentativnějšího vzorku respondentů - pouze 5 000, předpověděl správně vítěze těchto voleb, na rozdíl od tehdy uznávané ankety časopisu *The Literary Digest* (1890 - 1938; značně rozšířený časopis s velkým množstvím čtenářů), která vycházela z názorů sdělených 2,4 miliony respondentů z celkového počtu 10 milionu oslovených občanů.⁶⁸

Při použití této metody, která je založena na teorii pravděpodobnosti - **z vlastností vzorku dovozujeme vlastnosti celku** - jak z popsaného případu vyplývá, je pro zajištění spolehlivosti a přesnosti výsledků nutné nejen znát a zohlednit pravidla týkající se přípravy otázek, konstrukce a vyhodnocování dotazníku, ale zajistit i správný výběr vzorku.

Dotazníkové šetření má oproti jiným metodám navíc tu přednost, že může být anonymní (jak shora uvedeno), což umožňuje respondentům vyjádřit i ty názory, které by nebyli ochotni prezentovat za situace, kdy by s nimi mohli být spojováni. Na tento fakt je nutno pohlížet nejen z negativního úhlu pohledu (snadnost uvedení lživého tvrzení), ale v daném případě jde například i o to zjistit, zda by žáci byli ochotni učinit oznámení (byť i anonymně) o korupčním jednání. Za současné společenské reality by případná veřejně vyslovená kladná odpověď mohla vést k jejich dehonestujícímu labelingu (např. "práskač"), takže by ji raději neuvedli, čímž by mohl být výsledek šetření v tomto parametru znehodnocen.

Po zvážení všech pro a proti jsem se k dosažení cílů práce rozhodla použít metodu anonymního dotazníkového šetření.

⁶⁷ KUTNOHORSKÁ, J. *Výzkum v ošetrovatelství*. Praha: Grada publishing, 2009. ISBN 80-247-2713-4 (s. 41)

⁶⁸ VINOPAL, J. *Počátky průzkumu veřejného mínění*. Socioweb: Sociologický webzin, rubrika Teorie pro všechny [online]. 2011. [cit. 2012-22-03.]. Dostupný z WWW: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=465&lst=117>>

3.2 Aplikace výzkumné metody

Z hlediska aplikace výzkumné metody je zapotřebí si nejprve ujasnit k jakému účelu má být dotazníkové šetření prováděno. V daném případě bylo šetření prováděno za účelem zjištění odpovědí na otázky, které nemohly být vyřešeny zjištěním názoru jednotlivce. Šetření má tedy **informativní účel**. Získané informace pak byly zpracovány a využity k naplnění cílů stanovených v úvodu této magisterské práce.

Kvalita a úroveň přípravy dotazníkového šetření určují, zda budoucí zjištění budou vůbec použitelná. Nedostatečná příprava by mohla vést k závažným posunům ve zjištěních, které by v dalších etapách již nebylo možné eliminovat, a co horšího, nemuselo by být možné je vůbec postřehnout.

Přípravná část měla tyto fáze:

1. formulace výzkumného problému a definování cílů výzkumu (viz 1.2.1 a 1.2.2),
2. rozhodnutí o cílové skupině (viz. 1.1) a metodě výběru vzorku (viz. 3.2.2)
3. rozhodnutí o způsobu sběru dat (viz 3.1)
4. návrh designu výzkumného nástroje (viz 3.2.1)

Pro další kroky v rámci aplikace je nutné ujasnit si ještě jeden aspekt. Obvykle je pro testování výzkumného nástroje prováděn tzv. "**předvýzkum**", tj. na menším vzorku respondentů jsou ověřovány postupy, které zamýšlíme při výzkumu použít.⁶⁹ Vzhledem k okolnostem jsem se rozhodla od provedení předvýzkumu upustit. Dotazníkové šetření mohu z organizačních, časových i administrativních důvodů uskutečnit pouze v rámci jedné školy, Obchodní akademie SOVA, o.p.s., Palackého 43, Neratovice, kde vyučuji. Pokud bych provedla předvýzkum na této škole, nepochybně by to vedlo ke vzbuzení zájmu mezi žáky, kteří by v době mezi předvýzkumem a výzkumem o této věci mezi sebou diskutovali. Tak by mohlo dojít k tomu, že určité odpovědi na některé otázky by v těchto diskuzích seznali jako "správné" a jiné zase jako "špatné". Při vlastním výzkumu by pak mohli odpovídat v duchu tohoto konsenzu, čímž by došlo k výraznému odklonu od vyjádření vlastních názorů toho kterého žáka. Obávám se proto, že za dané situace by provedení

⁶⁹ KUTNOHORSKÁ, J. *Výzkum v ošetrovatelství*. Praha: Grada publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2713-4 (s. 53)

předvýzkumu nepřispělo ke kvalitě vlastního výzkumu, ale právě naopak. Proto jsem se pro zvážení všech pro a proti rozhodla od předvýzkumu upustit. O to větší pozornost jsem se snažila věnovat formulaci otázek a designu výzkumného nástroje. Ze stejného důvodu jsem uskutečnila celé dotazníkové šetření v co nejkratším čase - 1 den.

3.2.1 Výzkumný nástroj

Struktura dotazníku

Dotazník jako nástroj v obecné rovině má svoji pevnou strukturu, kterou je zapotřebí dodržet i při konstrukci dotazníku určeného k výzkumu konkrétního problému.⁷⁰ Pro svůj výzkum jsem zvolila dotazník této struktury:

- **záhlaví** - název dotazníku, jméno autorky,
- **úvod**,
 - a. zdůvodnění důležitosti výzkumu a vysvětlení proč je prováděn,
 - b. zdůvodnění potřeby informací právě od respondenta,
 - c. garance anonymity,
- **instrukce** - jak postupovat při vyplnění dotazníku a co udělat s vyplněným dotazníkem,
- **jednotlivé otázky**,
- **závěrečná část** - poděkování.

Klasifikace jednotlivých položek dotazníku dle účelu

Použité otázky lze různě klasifikovat. Tato klasifikace není ovšem samoúčelnou ani vysloveně teoretickou záležitostí, ale má ryze praktický význam. Jednak určuje optimální umístění dané položky ve struktuře dotazníku, dále definuje okruh informací, které lze na jejím základě zjišťovat, jaký je vhodný způsob jejího položení, a který statistický nástroj je v daném případě optimální použít ke zpracování dat získaných jejím zodpovězením.

⁷⁰ GAVORA, P. a kol. *Elektronická učebnica pedagogického výskumu*. [online]. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010. ISBN 978–80–223–2951–4. [cit. 2012-22-03]. Dostupné na WWW: <<http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/>> (vlastní překlad ze Slovenského jazyka)

Dělení otázek dle funkce:

- A. **Identifikační otázky** [] - byly položeny v úvodu dotazníku za účelem třídění respondentů do skupin podle pohlaví (muž/žena/neuvedeno) a věku
- B. **Meritorní otázky** [] - kterými byla zjišťovány postoje žáků ke korupci
- C. **Filtrační otázka** [] - byla položena s cílem třídění respondentů na dvě skupiny (spokojen/nespokojen se svým sociálním statusem).
- D. **Kontrolní otázky** [] - byly vloženy mezi meritorní otázky s cílem ověřit pravdivost některých zásadních odpovědí. V případě nesouhlasné odpovědi byl dotazník vyrazen a nebyl zahrnut do výzkumu. Toto opatření do značné míry nahradilo ověřování srozumitelnosti otázek v předvýzkumu, protože nebylo možné zcela vyloučit, že rozdíl odpovědí nevznikl v důsledku snahy odpovídat nepravdivě, ale jako důsledek nepochopení otázky.

Použité způsoby kladení otázek:

- Všechny otázky byly položeny jako **uzavřené otázky**. Uzavřené otázky předem stanovují několik možných variant odpovědí, ze kterých respondent vybírá tu, která nejlépe vystihuje jeho názor.
- Identifikační otázky, filtrační otázka a část meritorních otázek byla položeny jako **nominální otázky** [].
- Část meritorních otázek byla položeny jako **nominální otázky měřítkové s kvalitativní škálou** [].
- Kontrolní otázky byly položeny jako **nominální otázky** a konstruovány tak, aby jakákoliv jiná než zcela záporná nebo kladná odpověď na nominální otázku měřítkovou s kvalitativní škálou s ní byla v zásadním rozporu.

Popsaný způsob vypořádání jednotlivých položek dotazníku jsem zvolila především z důvodu minimalizace možných chyb při zpracování odpovědí, ke kterým by mohlo dojít např. v důsledku nepřesného kódování odpovědí ⁷¹, jakož i z důvodu časové úspory a efektivnosti celého výzkumu.

⁷¹ Tj. přiřazení číselné hodnoty odpovědi na otázku, které je u uzavřených otázek jednoznačné, zatímco u otevřených poměrně obtížné a nejednoznačné.

Otázky položené respondentům

Otázky byly vytvořeny podle okruhu zkoumaných skutečností, přičemž byly formulovány tak, aby selektivně postihovaly jejich jednotlivé aspekty a umožňovaly tak popsat zkoumané skutečnosti nejen z hlediska jejich kvantity, ale i z hlediska jejich kvality. Celkový počet položek byl zvolen s ohledem na to, aby vyplnění dotazníku bylo pro respondenty akceptovatelné, a aby nebyl překročen časový rámec poskytnutý školou k provedení výzkumu.

Zjištění základních údajů:

- Vaše pohlaví
[☐ ☐] (*Položka dotazníku č.: 1*)
- Váš věk
[☐ ☐] (*Položka dotazníku č.: 2*)

Dosavadní setkání s korupcí:

- Slyšeli jste od někoho ze svého okolí, že musel dát úplatek nebo že o něj byl požádán, aby vyřídil nějakou v podstatě běžnou záležitost, třeba na úřadu nebo u lékaře?
[☐ ☐] (*Položka dotazníku č.: 3*)
- Stalo se Vám samotným, že Vám někdo naznačil, že by za úplatek šlo něco zařídit lépe nebo rychleji, nebo by to nestálo tolik peněz, např. Vás policista nebo strážník chytil při přecházení na červenou a řekl Vám, že bez bloků to bude levnější?
[☐ ☐] (*Položka dotazníku č.: 4*)
- Slyšeli jste od někoho, že dal policistovi nebo úředníkovi na úřadě, kde se řeší dopravní přestupky úplatek, aby se vyhnul postihu za nějaký větší přestupek a že to fungovalo?
[☐ ☐] (*Položka dotazníku č.: 8*)

Vnímání korupce jako protiprávního jednání:

- Báli byste se soudního postihu v případě, že byste úplatek sami někomu nabídli abyste si usnadnili vyřízení nějakého jednání, aniž by ho od Vás požadoval?

[ ] (Položka dotazníku č.: 10)

- Báli byste se soudního postihu v případě, kdybyste někomu dali úplatek jen proto, že ho dotyčný od Vás chtěl?

[ ] (Položka dotazníku č.: 15)

- Domníváte se, že každý prokázaný případ korupčního jednání může skončit před trestním soudem a jeho pachatelé mohou být odsouzeni, třeba i k trestu odnětí svobody?

[ ] (Položka dotazníku č.: 17)

- Co považujete za hlavní problém při dávání úplatků?

[ ] (Položka dotazníku č.: 22)

Vnímání korupce jako amorálního jednání:

- Považujete za horší, když si např. úředník, policista či lékař o úplatek sami řeknou oproti případu, kdy si jen vezmou to, co jim někdo nabídne?

[ ] (Položka dotazníku č.: 13)

- Myslíte si, že z hlediska morálky je velký rozdíl mezi tím, když někdo úplatek sám požaduje a tím, kdo jen přijme úplatek, který mu někdo sám dal?

[ ] (Položka dotazníku č.: 18)

- Myslíte si, že z hlediska morálky je velký rozdíl mezi tím úplatek sám někomu nabízet, nebo mu ho dát jen tehdy, když jste o něj požádání?

[ ] (Položka dotazníku č.: 20)

Vnímání nepotismu a klientelismu jako korupčního jednání:

- Myslíte si, že soudržnost a vzájemná pomoc mezi příbuznými a přáteli je důležitější než dodržování zákonů vůči ostatním lidem?

[ ] (Položka dotazníku č.: 5)

- Kdybyste byli personalistou v nějaké firmě a mohli pomoci svému kamarádovi k dobře placené práci tím, že byste mu sdělili, na co se ho budou při přijímacím pohovoru ptát, aby se mohl připravit a získat tak náskok, i když se to podle firemních pravidel nesmí a neohrozili byste tím sami sebe, uděláte to?

[ ] (Položka dotazníku č.: 7)

- Představte si, že jste personálním ředitelem v nějaké firmě. Váš příbuzný je nezaměstnaný a marně shání práci. Účastní se výběrového řízení, ale přihlásili se i o dost lepší uchazeči. Rozhodnete se však přesto zaměstnat Vašeho příbuzného?

[ ] (Položka dotazníku č.: 12)

Vlastní ochota ke korupčnímu jednání:

- Myslíte si, že bez úplatku některé věci na úřadech prostě buď nevyřídíte, nebo budete nesmyslně dlouho čekat, či se trápit s různými naschvály a že je to tedy vlastně jediné rozumné řešení?

[ ] (Položka dotazníku č.: 6)

- Když někomu dáte úplatek o který si Vám řekne sám, protože se bojíte, že věc jinak nevyřídíte, považujete to za rozumné řešení?

[ ] (Položka dotazníku č.: 9)

- Kdybyste si byli jisti, že Vám úplatek pomůže s vyřízením nějaké záležitosti, že druhá strana jej od Vás přijme, vyhoví Vám a zůstane to jen mezi Vámi dvěma, dali byste mu úplatek?

[ ] (Položka dotazníku č.: 11)

- Kdybyste věděli, že Vám to opravdu hodně usnadní vyřízení nějaké záležitosti, kterou považujete za velmi důležitou a že úředník od Vás úplatek očekává, co byste udělali?

[ ] (Položka dotazníku č.: 21)

Ochota stát se oznamovatelem:

- Byli byste ochotni oznámit policii nebo státnímu zástupci, že od Vás někdo požadoval úplatek za situace, kdy Vám to vadilo, protože jste považovali za nespravedlivé platit za to, na co máte normálně nárok?

[ ] (Položka dotazníku č.: 16)

- Kdybyste se ocitli v situaci, že byste byli svědky korupčního jednání, ať již cizího nebo při vyžadování úplatku od Vás, byli byste ochotni o tom učinit anonymní oznámení příslušným orgánům, pokud byste si byli jisti, že nikdo nebude vědět, že jste to oznámili právě Vy?

[ ] (Položka dotazníku č.: 19)

Vnímání vlastního sociálního statusu:

- Jste spokojeni s množstvím peněz, které máte na své potřeby, koníčky a zábavu?

[ ] (Položka dotazníku č.: 14)

Postoj k životnímu stylu prezentovanému elitami a "kvazi" elitami u nás:

- Domníváte se, že bohatí lidé mají snazší život protože se nemusí tolik "trápit" s dodržováním zákonů a věc pak vyřídí úplatkem těm "správným" lidem?

[ ] (Položka dotazníku č.: 23)

Položky byly řazeny tak, aby otázky k jednotlivým zjišťovaným skutečnostem byly rozmístěny v rámci dotazníku nahodile a první kontrolní otázka byla umístěna až po tzv. "zahřívací fázi" vyplňování dotazníku, a druhá v dostatečném odstupu od ní, avšak nikoliv až na úplném konci dotazníku.

3.2.2 Stanovení základního souboru

Způsob, jakým se osoby vybírají do výzkumu a kolik jich je, ovlivňuje možnosti zevšeobecnění výsledků výzkumu, tedy to, jak široká bude platnost zjištění.

Ve školním prostředí je ovšem velmi těžké provést náhodný výběr jednotlivců - žáků. Ucelené třídy totiž obyčejně není možné "rozložit" na výzkumné účely. V takových případech se do výzkumu zahrnou celé třídy, které odpovídají danému výběrovému znaku.⁷²

V daném případě jsem si, m.j. i s přihlédnutím ke shora uvedenému, jako **výběrové kritérium** zvolila středoškolské studenty bez omezení věku. Škola, kde jsem výzkum provedla, poskytuje dvě možnosti studia: denní a dálkové. Osloveni byli všichni studenti této školy přítomní na vyučování v den výzkumu - 27. 3. 2012, tj. výzkumu se zúčastnilo celkem 98 respondentů.

3.2.3 Zpracování a analýza dat

Po sběru dat následovala etapa, v níž bylo třeba shromážděná data zpracovat a vyhodnotit. Základním cílem fáze zpracování dat bylo jejich uspořádání pro následnou analýzu, na jejímž základě byly formulovány obecné poznatky v souladu s cíli stanovenými v této magisterské práci.

Data byla v průběhu šetření zaznamenávána respondentem označením některé z předem připravených variant odpovědí na jednotlivé položky tištěného dotazníku. Když byla všechna data shromážděna, byla z nich vytvořena **datová matice**, která přehledně zobrazila pohled na všechny získané odpovědi tak, že každý její řádek byl přiřazen právě jednomu respondentovi a každý sloupec obsahoval jeho odpovědi na jednotlivé položky. Do datové matice byla data kódována tak, že každé jednotlivé variantě odpovědi byl přiřazen číselný znak. Otázky byly formulovány tak, aby se v datové matici vyskytovaly pouze **nominální** nebo **ordinální proměnné**.

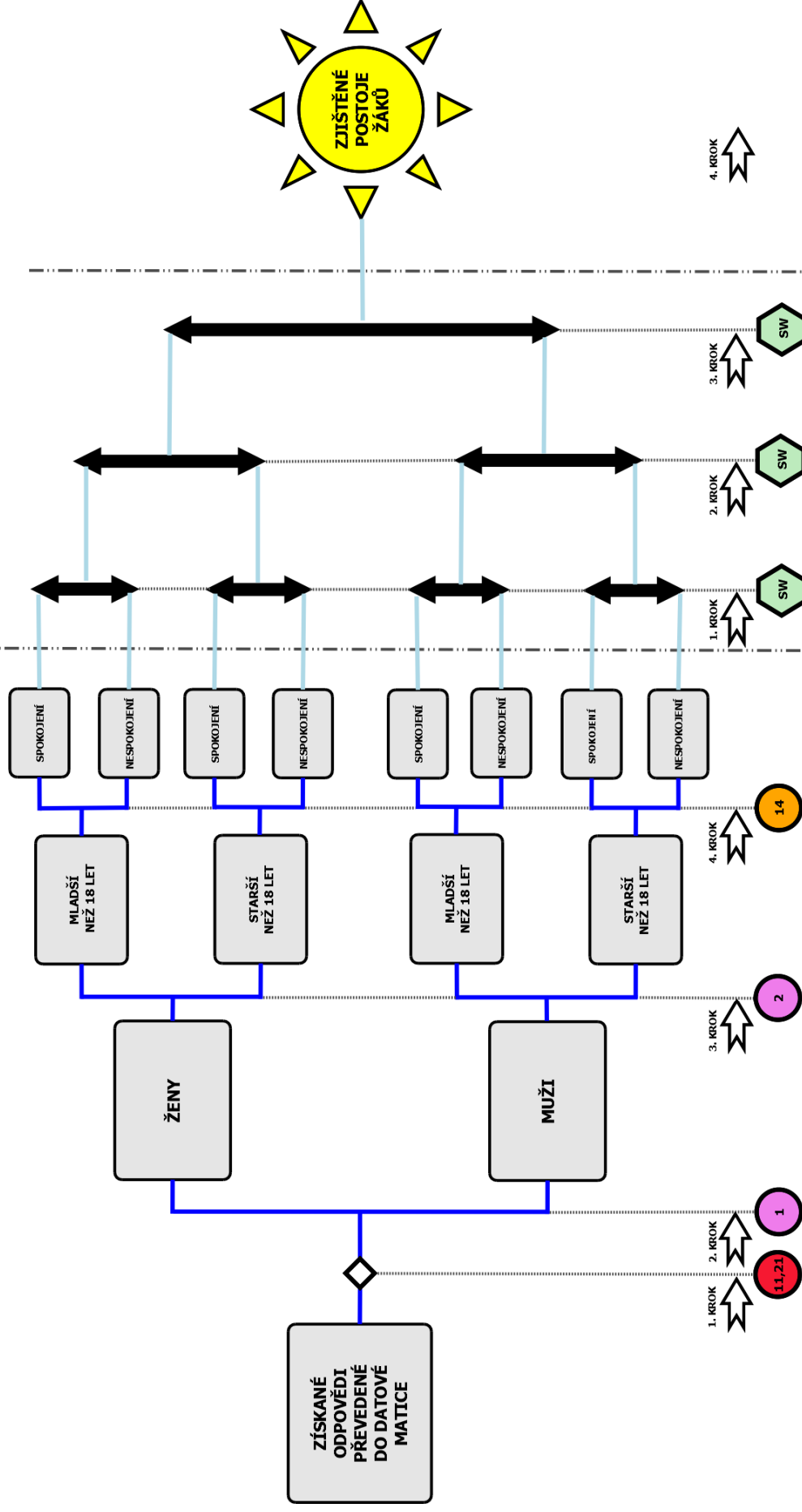
Fáze přípravy a fáze zpracování dat shromážděných v datové matici jsou názorně popsány ve schématu na následující straně.

⁷² GAVORA, P. a kol. *Elektronická učebnica pedagogického výskumu*. [online]. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010. ISBN 978-80-223-2951-4. [cit. 2012-22-03]. Dostupné na WWW: <<http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/>> (vlastní překlad ze Slovenského jazyka)

VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKŮ

FÁZE PŘÍPRAVY DAT

FÁZE ZPRACOVÁNÍ DAT

ELIMINACE CHYB A ROZDĚLENÍ ZÁKLADNÍHO SOUBORU NA HOMOGENNÍ SKUPINY

TESTOVÁNÍ ROZDÍLŮ MEZI SKUPINAMI

VYHODNOCENÍ DAT

Fáze přípravy dat byla zahájena kontrolou datové matice na přítomnost chyb. Touto kontrolou bylo zjištěno, že kvalita získaných dat je významně snižována existencí chyb na straně respondentů. Jejich příčinou byla tendence respondentů uvádět nepravdivé odpovědi, odhalená na základě nesouladu odpovědí na kontrolní otázky. Všechny řádky obsahující chyby byly vyřazeny. Poté bylo provedeno rozdělení základního souboru, na základě odpovědí na identifikační otázky a odpovědi na filtrační otázku, do 8 více méně homogenních skupin.

Těchto 8 skupin vstoupilo do fáze zpracování dat. Nejprve byly porovnávány odpovědi jinak obdobných skupin, ale s odlišnými názory na vlastní sociální status. Dále byly navzájem porovnávány skupiny stejného pohlaví, ale rozdílné věkové kategorie. Nakonec byly porovnány skupiny různého pohlaví. Cílem porovnávání bylo zjistit, zda se názory skupin navzájem významněji odlišují. Postupovala jsem tak, že jsem původně malé homogenní skupiny navzájem slučovala do větších skupin s narůstající mírou heterogenity, které jsem opět navzájem porovnávala. Smyslem celého postupu bylo dosáhnout co nejmenšího počtu skupin žáků s obdobnými názory a postoji ke korupci a zjistit jejich korelaci s vlastnostmi skupin. Postupným vzájemným porovnáváním skupin jsem však posléze zjistila, že žáci této střední školy, bez rozdílu pohlaví, věku, spokojenosti či nespokojenosti se svým sociálním statutem, jsou z hlediska svých vztahů a postojů ke korupci v podstatě homogenní skupinou. Předmětem dalšího zkoumání se proto stala skupina žáků vymezená studiem na této škole.

V rámci takto vymezené skupiny byly testovány odpovědi na všechny meritorní otázky, s výjimkou identifikačních otázek a otázky filtrační. Odpovědi na kontrolní otázky byly testovány rovněž, protože kontrolní otázky byly současně otázkami meritorními a kontrolní funkci plnily pouze v případě, že se odpovědi na ně vzájemně lišily. Skupiny byly slučovány teprve tehdy, pokud mezi nimi neexistovaly významné názorové rozdíly. K tomuto účelu byl použit dvouvýběrový T-test, u otázek, které obsahovaly na výběr z více jak dvou možností (ordinální proměnnou); resp. chí-kvadrát test, u otázek s možností odpovědi ano/ne.

Dvouvýběrový T-test se obvykle používá pro porovnání středních hodnot ve dvou nezávislých populacích. Z každé populace se vybere náhodná skupina lidí a na základě těchto dvou skupin se provádí porovnání. Hodnoty prvního náhodného výběru se označí jako x_1, x_2, \dots, x_n , výběrový průměr se označí jako \bar{X} , podobně se označí i jednotlivé hodnoty druhého náhodného výběru jako y_1, y_2, \dots, y_n , výběrový průměr jako \bar{Y} .

Před provedením T-testu se musí ověřit, zda oba náhodné výběry mají stejný rozptyl. Ke zjištění rozptylu použijeme F-test. Testem zjišťujeme, zda pokusný zásah má vliv na proměnlivost (rozptyl s^2) zkoumané náhodné veličiny v populaci. V F-testu si stanovíme nulovou hypotézu $H_0: s_1^2 = s_2^2$, kterou ověřujeme. Vypočítáme výběrové rozptyly vzorcem:

$$S^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2$$

Poté si stanovíme počet stupňů volnosti u obou výběrů: $v_1 = n_1 - 1$ (pro s_1^2) a $v_2 = n_2 - 1$ (pro s_2^2) a vypočteme **F**:

$$F = \frac{\text{větší z rozptylů } (s_1^2, s_2^2)}{\text{menší z rozptylů } (s_1^2, s_2^2)}$$

Vypočtenou hodnotu **F** porovnáваме s tabulkovou kritickou hodnotou F-testu.

V dvouvýběrovém T-testu, výběrové rozptyly označujeme jako S_x^2 a S_y^2 . Označíme ∂ číslo, které se má rovnat rozdílu středních hodnot $\mu_1 - \mu_2$ (často bývá $\partial = 0$) a výpočet provádíme za pomoci vzorce:

$$T = \frac{\bar{X} - \bar{Y} - \partial}{\sqrt{(n-1)S_x^2 + (m-1)S_y^2}} \sqrt{\frac{nm(n+m-2)}{n+m}}$$

Pokud se rozdíl středních hodnot rovná ∂ , T rozdělení o $n+m-2$ stupních volnosti. Hypotéza se tedy zamítá v případě, že veličina T překročí kritickou hodnotu T rozdělení o uvedeném počtu stupňů volnosti.

Chí-kvadrát test se používá k zjištění, zda mezi dvěma znaky existuje prokazatelný výrazný vztah. Porovnávají se pozorované a očekávané četnosti.

Chí-kvadrát test se dělí na:

- **Test homogeneity** - slouží pro porovnání rozložení kvalitativní veličiny ve dvou nebo více populacích.
- **Test nezávislosti** - používá se k posouzení závislosti dvou kvalitativních veličin měřených na prvcích téhož výběru.
- **Test dobré shody** - zjišťuje, zda sledovaná veličina má rozdělení pravděpodobnosti určitého typu.

Chí kvadrát test se vypočítá za pomoci vzorce:

$$x^2 = \frac{(m-1) * VAR(x)}{E(x)} = \frac{\sum_{i=1}^m (x_i - E(x))^2}{E(x)},$$

Kde m je počet kvadrantů, $E(x)$ je průměr pozorovaných událostí a $VAR(x)$ je jejich rozptyl.

Či lze vypočítat také pomocí vzorce:

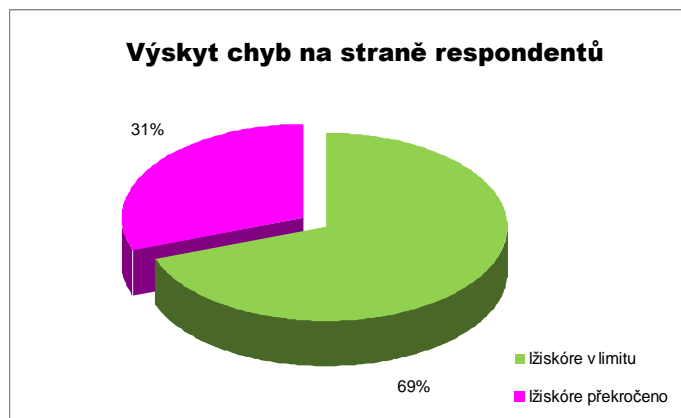
$$x^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(O_i - E_i)^2}{E_i},$$

kde O_i je četnost pozorovaná a E_i četnost očekávaná s $k-2$ stupni volnosti (k je počet tříd).

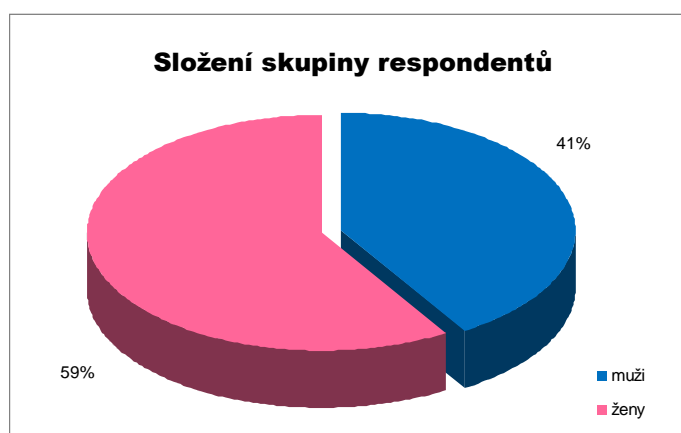
Všechny výpočty jsem provedla v programu **Gretl 1.9.8**. Výsledky jsou podrobně zdokumentovány v tabulkách a grafech obsažených v přílohách této práce.

3.2.4 Deskripce a interpretace výsledků

Základní informace o skupině respondentů

Překvapivým zjištěním pro mne bylo u kolika respondentů se projevila neochota odpovídat pravdivě na položené otázky. Dotazník přitom byl přísně anonymní, nevyžadoval dokonce ani žádná rukou psaná vyjádření, ze kterých by snad mohlo být možné usuzovat na totožnost respondenta. Celkově přitom respondenti projevili značnou otevřenost a přiznávali nejen vysokou míru tolerance ke korupčnímu jednání, ale i ochotu se do takového jednání sami aktivně zapojit. Tyto zdánlivě protichůdné tendence však lze při hlubší úvaze celkem dobře vysvětlit tím, že úcta k pravdě nepatří mezi mladými lidmi k obecně respektované zásadě.

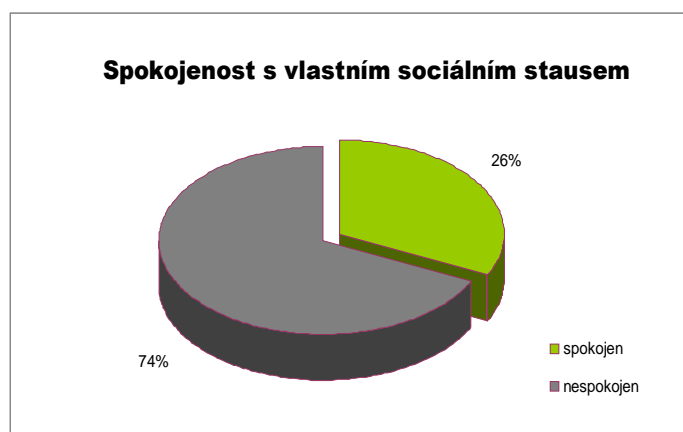

Složení skupiny respondentů v níž převažují ženy je dáno tím, že se jedná o obor, kde hledá uplatnění více žen než mužů, protože většina žáků považuje toto studium

za své poslední a jen malé procento z nich uvažuje o pokračování ve studiu na některé vysoké škole.

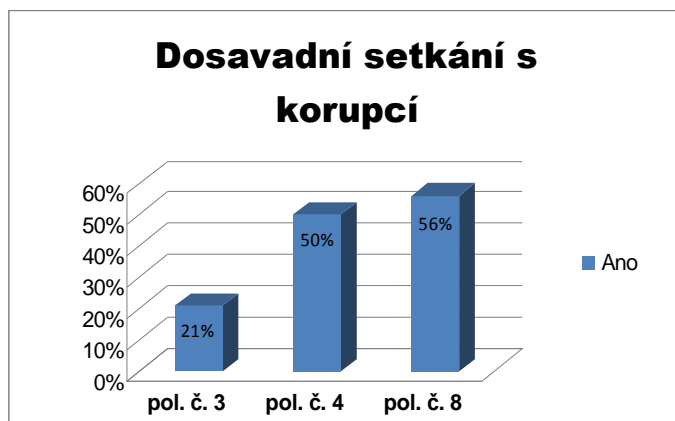

Pro tuto střední školu je typické, že řada žáků denního studia na ní přešla z jiných, zpravidla náročnějších škol, kde tito žáci na studium nestačili nebo měli problémy s chováním a dodržováním školních řádů v oblasti docházky. Mimo to značný počet žáků této školy opakoval pro studijní neúspěchy ročník. Vyšší věkový průměr tedy paradoxně není způsobován podílem studentů dálkového studia, kterých je relativně málo, výzkumu se jich zúčastnilo celkem 6, ale věkovým složením žáků denního studia.

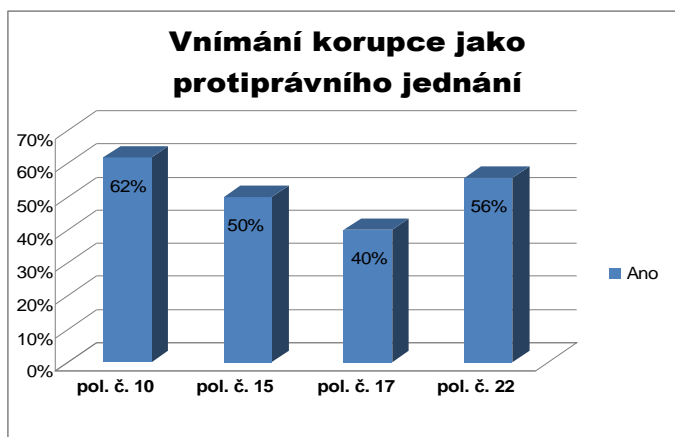

Přesto že většina žáků není spokojena se svým sociálním statusem, dříve popsáním způsobem testování bylo vyloučeno, že by tato nespokojenost korelovala s jejich názory a postoji ve vztahu ke korupci. Proto lze spokojenost či nespokojenost žáků s vlastním sociálním statusem označit z hlediska realizovaného výzkumu za irelevantní.

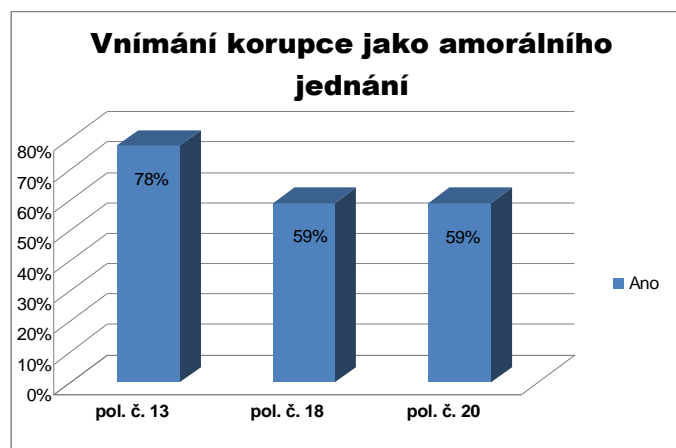
Výsledky výzkumu

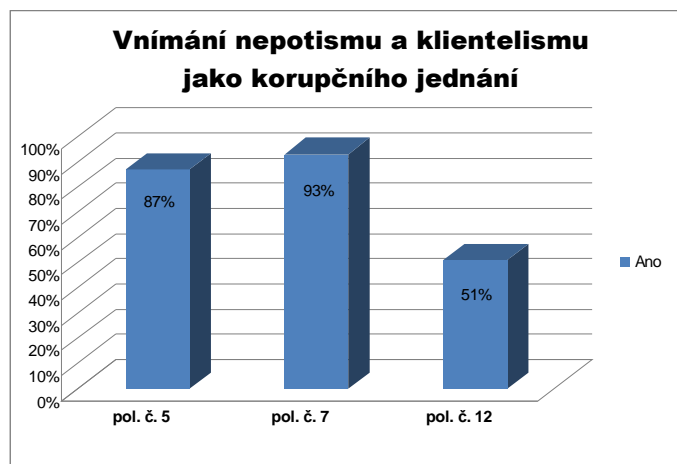
Vzhledem k věku žáků a vzhledem k tomu, že převážně dosud nejsou zapojeni do běžného pracovního procesu, lze za velmi překvapivé a znepokojující označit zjištění, že se polovina žáků osobně setkala s požadavkem na poskytnutí úplatku (pol. č. 4). Poměrně vysoká míra setkání s korupcí se vyskytla v komunikaci s jejími přímými účastníky v oblasti řešení dopravních přestupků (pol. č. 8), což vcelku jen reflektuje společenskou realitu u nás. Nejméně bylo případů, kdy žáci slyšeli od někoho z blízkých o jiných případech korupčního jednání, jehož se tyto osoby staly přímými účastníky (pol. č. 3).

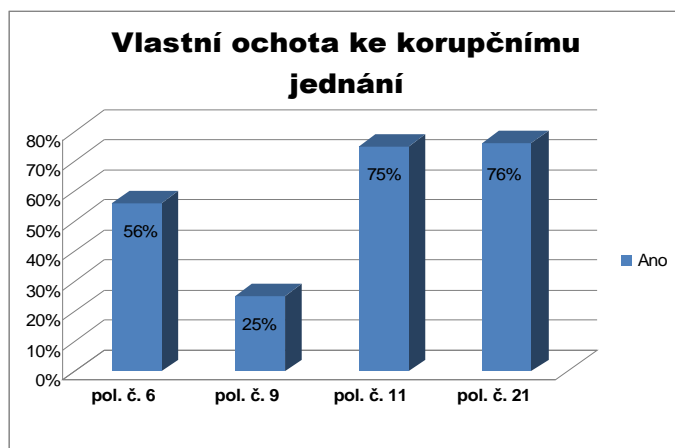
Většina žáků si dobře uvědomuje, že korupce je protiprávní a povětšinou má i obavu z postihu, pokud by jim bylo korupční jednání prokázáno (pol. č. 10 a 15). Nicméně si žáci velmi dobře uvědomují, že jen málo případů korupčního jednání skončí postihem (pol. č. 17). Opět jako velmi znepokojující lze označit většinový názor, že větším problémem korupčního jednání je získání finančních zdrojů na něj, než to, že se jedná o protiprávní jednání (pol. č. 22).

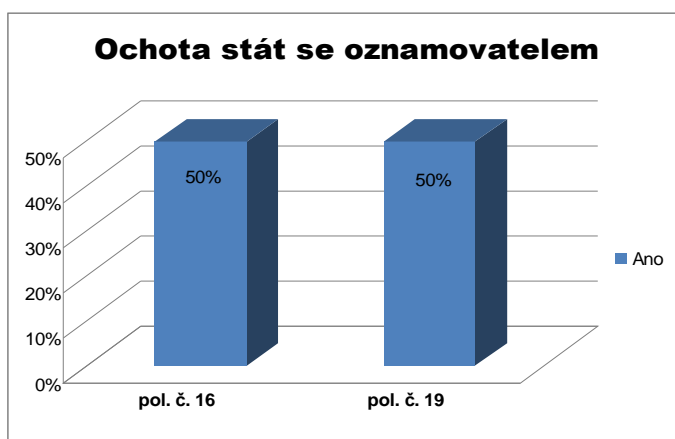
Žáci považují za podstatně horší když někdo úplatek od nich požaduje (pol. č. 13) oproti situaci, kdy mu ho dají sami (pol. č. 20), nebo případ, kde by se sami stali příjemci úplatku (pol. č. 18). V kontextu dalších odpovědí lze konstatovat, že spíše než morální hledisko, tento názor vyjadřuje obavu z nedostatku finančních zdrojů na zapojení se do korupčního řetězce, a pravděpodobně i nechuť snižovat dále své zdroje za situace, kdy většina žáků není spokojena se svým sociálním statutem.

Žáci jednoznačně považují osobní vazby na jiné lidi, známé či příbuzné, za nadřazené zákonným či smluvně převzatým povinnostem. Za zajímavé, avšak nikoliv překvapivé, zejména vzhledem k současné devalvaci rodiny jako společenské instituce, lze označit daleko vyšší míru ochoty dopustit se protiprávního jednání s cílem pomoci kamarádům (pol. č. 7) než s cílem pomoci rodinným příslušníkům (pol. č. 12). V zásadě lze mít za prokázané, že žáci nesubsumují nepotismus a klientelismus pod právně nepřípustná jednání a pokud ano, tak se v takovém případě jsou ochotni chovat právně nekonformně (pol. č. 5).

Tři čtvrtiny žáků jsou ochotny sami aktivně nabízet a poskytnout úplatek za situace, kdy jsou přesvědčeni, že jim to pomůže dosáhnout žádaného cíle (pol. č. 11 a 21). Oproti tomu je ochota poskytnout úplatek někomu, kdo o něj požádá, dramaticky nižší (pol. č. 9). Zřejmě se zde opět uplatňuje obava z úbytku vlastních zdrojů za situace, kdy si nebudou naprosto jisti, že poskytnutí úplatku bude efektivní cestou k cíli. Většina žáků považuje korupční jednání za nutnou součást jednání na úřadech, bez které nelze některé věci vyřídit nebo je nelze vyřídit efektivně (pol. č. 6). Lze rovněž dovozovat určitou korelaci mezi mírou nepravdivých výroků žáků v tomto výzkumu a jejich očekáváním nečestného však celkem dobře odrážejí celkové názory ve společnosti, zjištěné při různých jiných výzkumech.

Žáci kupodivu nerozlišují mezi osobním (pol. č. 16) a anonymním oznámením (pol. č. 19) a jen polovina z nich by byla ochotna případně oznámení učinit, i tehdy, kdyby jim vznikla "nutnost" dát úplatek za situace, že na plnění měli i bez úplatku řádné právo (pol. č. 16). Zřejmě se zde projevuje malá důvěra v účinnost institucí a zákonných mechanismů k dosažení spravedlnosti.

3.3. Zhodnocení výsledků a doporučení pro praxi

3.3.1 Zhodnocení míry dosažení cílů

Jsem přesvědčena, že cíl mé magisterské práce se podařilo naplnit.

Nejsnazším úkolem přitom bylo z veřejně dostupných zdrojů zmapovat ty hlavní zdroje a příčiny korupce u nás, které by měly být v obecné rovině v protikorupční výchově reflektovány.

Vlastní výzkum přinesl značně překvapivé výsledky. Už jen tím, kolik dotazníků, byť přísně anonymních, obsahovalo nepravdivé odpovědi a muselo být vyřazeno. Bylo to celých 31 %!

Vymezení hlavních zdrojů a příčin korupce, které by měly být zohledňovány v rámci protikorupční výchovy pak bylo možné uskutečnit s poměrně velkou jistotou. Jsou jimi především nízké právní vědomí, neschopnost vnímat některá nedovolená jednání ve prospěch spřízněných osob jako porušení zákonů, ztotožnění se s poskytováním úplatků jako cestou k dosahování cílů, jakož i mezi žáky značně rozšířený názor, že bez úplatku nelze některé věci vyřídit vůbec.

Protože hlavní problémy zjištěné výzkumem v podstatě kopírují hlavní problémy v celé české společnosti, jež jsou předmětem zájmu jak orgánů veřejné moci, tak neziskových organizací zabývajících se korupcí, má smysl formulovat jen taková doporučení, která jsou specifická pro danou sociální skupinu a jdou nad rámec doporučení obecných, pro školy obsažených zejména v *"Resortním interním protikorupčním programu MŠMT"*, tedy doporučení, která jsou platná především pro danou střední školu.

3.3.2 Výsledky verifikace hypotéz

1. **Hypotéza:** *"Žáci se s nějakým případem korupce ve svém životě setkali"* **se potvrdila.** S korupcí se osobně setkalo (byl jim nabízen nebo od nich požadován úplatek) 50 % žáků! S úplatkem v okruhu svých blízkých, se pak dokonce setkalo 56 % žáků. Je zřejmé, že především rozsah osobního kontaktu žáků s korupcí je vzhledem k jejich věku více než alarmující.

2. **Hypotéza:** *"Žáci si v obecné rovině uvědomují, že korupce je protiprávním jednáním za které by jim v rámci trestní odpovědnosti hrozil soudní postih"* **se potvrdila.** 62 % žáků má obavu z možných důsledků, pokud by sami nabízeli úplatek a 50 % procent má obavu z poskytnutí úplatku o který byli požádáni.
3. **Hypotéza:** *"Žáci nazírají na protiprávnost korupce diferencovaně, podle toho zda se jedná o vyžadování úplatku, přijetí úplatku, nabídnutí úplatku nebo poskytnutí úplatku"* **se potvrdila.** Celkem 78 % žáků považuje za špatné úplatek požadovat, ale shodně pouze 59 % žáků považuje za špatné nabízený úplatek přijmout nebo ho sami nabízet.
4. **Hypotéza:** *"Žáci považují korupci jako prostředek dosahování cílů v některých případech za akceptovatelnou"* **se potvrdila.** Více jak tři čtvrtiny žáků, 76 %, se ztotožňuje s poskytnutím úplatku, když jim to usnadní vyřízení nějaké záležitosti a 75 % žáků je ochotno poskytnout úplatek k dosažení svých cílů, když se to nikdo nedozví.
5. **Hypotéza:** *"Žáci některé druhy korupčního jednání - klientelismus a nepotismus, nepovažují za korupci"* **se potvrdila.** Absolutní většina žáků, celkem 93 % považuje klientelismus za akceptovatelný a nepotismus považuje za akceptovatelný 87 % žáků.
6. **Hypotéza:** *"Ani v těch případech, kdy korupce žákům vadí, by nebyli ochotni učinit oznámení vlastním jménem, pokud by se osoby, proti kterým oznámení směřuje, jejich jméno dozvěděly"* **se potvrdila.** Jen polovina, 50 %, žáků by bylo ochotno učinit za těchto okolností oznámení o korupčním jednání.
7. **Hypotéza:** *"Žáci by byli v některých případech ochotni učinit o korupci oznámení, pokud by se osoby, proti kterým oznámení směřuje, jejich jméno nedozvěděly"* **se potvrdila.** Stejně jako v předchozím případě, jen polovina, 50 %, žáků by bylo ochotno učinit anonymní oznámení o korupčním jednání.

3.3.3 Doporučení pro praxi

Je zřejmé a současně i logické, že žáci reflektují společenskou realitu a volí, ať již vědomě či podvědomě, způsoby a formy svého chování tak, aby s ní bylo konformní, a to i bez ohledu na to, zda toto chování je či není konformní s platnou právní úpravou. Problematickým se ukázal být i stav, kdy žáci jednoznačně přikládali větší váhu kamarádským vztahům před příbuzenskými vazbami. Je tedy zřejmé, že funkce rodiny jako zdroje a měřítko hodnot je v případě této sociální skupiny významně oslabena. Za situace, kdy většina žáků deklaruje připravenost k aktivnímu korupčnímu jednání, pokud by jim mělo pomoci k dosažení žádaného cíle a současně si uvědomuje, že pravděpodobnost případného postihu je poměrně nízká, byť se ho většina z nich obává, je opravdu velmi obtížné formulovat smysluplná a nikoliv jen formální doporučení.

Určité východisko pro jeho formulaci poskytuje fakt, že většina žáků považuje za špatné, když je někdo o úplatek žádá, byť zřejmě nikoliv pro amorálnost takového jednání, ale z prosté neochoty poskytnout peníze nebo jinou hodnotu za situace, kdy většina z nich pocituje svůj sociální status jako neuspokojivý.

Určitou cestou tedy je vysvětlovat žákům ekonomické dopady korupce pro ně samotné, zejména za situace, kdy mnohdy není jisté, zda úplatek nedají zbytečně. Pragmatické vysvětlení vlastních ekonomických ztrát spojených s poskytnutím úplatku, s nejistou perspektivou úspěchu, spolu s naznačením možných cest jak se bránit v případech, kdy jsou požádáni o úplatek, a alespoň rámcovým vysvětlením možností, jak dosáhnout žádoucího legitimního cíle bez úplatku, se jeví v dnešní době orientované především na ekonomický výkon dobrou možností. I když se toto doporučení poněkud odchyluje od obvyklého pojetí prosociální výchovy, nemusí s ní být nutně v rozporu. Na věc lze pohlížet i tak, že co je dobré pro žáka, pokud to není v rozporu se zákony a etickými pravidly, je nakonec dobré i pro společnost.⁷³ Právně a eticky konformní jednání, má-li ho žák použít, se mu prostě musí vyplatit.

⁷³ Parafráze výroku z roku 1953 přičítaného tehdejšímu prezidentu společnosti General Motors Charlie Wilsonovi: *"Co je dobré pro General Motors je dobré pro Ameriku"*, který ovšem v této podobě nikdy vysloven nebyl.

Naproti tomu prosté zdůrazňování etických aspektů nebo právní postižitelnosti korupčního jednání považuji za současné situace u nás za málo přínosné. Postačí se podívat např. na příběh dnes již bývalého prezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu F. DOHNALA, který setrval ve funkci a odmítal z ní odstoupit až do svého pravomocného odsouzení, které jej teprve o tuto funkci připravilo, byť tím činnost celého úřadu na více než dva roky paralyzoval, a přesto navíc získal velmi vysoké odstupné. Přitom za situace, kdy se trestné činnosti dopustil v souvislosti s výkonem své vedoucí funkce. Snažit se za této situace žákům zdůrazňovat morální hlediska je podle mé osobní zkušenosti přinejmenším alibistické a téměř i směšné. Proto považuji za nejlepší učit žáky nejen abstraktním výkladem, ale i praktickou radou v konkrétních životních situacích dosahovat cílů s co nejnižšími náklady tvrdým a rázným prosazováním svých zákonných práv a orientovat je na myšlenku, že se v takovém případě jedná o jejich vítězství. Touto cestou by se mohlo podařit vytvořit ve společnosti určitou skupinu lidí aktivně odmítajících úplatky, která by se postupně na principu "valící se sněhové koule" zvětšovala a postupně začala definovat obecné standardy chování.

Uvědomuji si, že tyto mé myšlenky nejsou originální, podobné postupy používají kupříkladu některé velké nadnárodní firmy, které dospěly časem do stádia, že úplatky pro ně znamenaly vyšší náklady než ztráty z ušlých příležitostí v případě, že je neposkytly a které svým managerům již pokrytecky neříkají "*Vy nesmíte dávat úplatky*" a přitom je hodnotí čistě podle ekonomických kritérií, která by bez nich nedosáhli, ale dnes jim říkají "*Vy nemusíte dávat úplatky*", případný zisk nestojí za porušení pravidel (compliance pravidla Skanska, Siemens). Nové je ale uplatnění těchto pravidel v rámci prosociální výchovy, která zatím spíše inklinuje, alespoň podle toho co jsem dosud zjistila, spíše ke klasickému hromadnému (frontálnímu) pojetí výuky.

4. ZÁVĚR

Od závěru se obvykle očekává konstatování o správné volbě tématu a to, že celá práce dává smysl.

Moje pedagogická praxe není dlouhá. Učím teprve třetím rokem. Když jsem nastupovala na Smíchovskou střední průmyslovou školu, byla jsem plná ideálů. Poměrně rychle jsem zjistila, že skutečná situace je poněkud odlišná a více než postuláty učebnic pedagogiky připomíná slavnou knihu E. HUNTERA *"Džungle před tabulí"*. Žáci mi kupříkladu zničili učební pomůcky, či odmítali části z nich svévolně vyjmuté vrátit. Dokonce jsem se setkala i se sprostými nadávkami ze strany žáků poté, co jsem požadovala plnění studijních povinností. Nicméně, vše to byly spíše lumpárny chlapců v pubertálním věku. Řada z nich měla o zvolený obor skutečný zájem a měla v něm znalosti značně přesahující povinné penzum.

Když jsem se přestěhovala a začala učit na Obchodní akademii Sova, po těchto zkušenostech jsem si myslela, že mne hned tak něco nepřekvapí. Mýlila jsem se. Překvapilo mne hned několik věcí. Asi nejpodstatnější z nich bylo to, že většina žáků této školy bere studium jako nutné zlo, které se prostě musí nějak přetrpět a studijní povinnosti nějak obejít. Mimo to mne překvapila i vysoká tolerance vedení školy k zanedbávání studijních povinností včetně docházky některými žáky. Zřejmě proto, že se jedná o menší soukromou školu, která je na žácích v podstatě existenčně závislá a nemůže si je dovolit ztratit. Na rozdíl od velkých škol, kde dříve někteří studovali a kde neuspěli nebo odtud byli rovnou vyhozeni. Dokonce v jednom případě žák, přece jen vyhozený předchozí ředitelkou i z naší školy, byl novou o půl roku později přijat zpět ke studiu. Časem jsem zjistila, že naše škola, ač je druhá nejhorší v regionu, žáky přece jen může ztratit, protože mají ještě kam odejít. Vzdělání, respektive jeho výstup - maturitní vysvědčení - se tak v pojetí této školy stalo zbožím. Naštěstí stále ještě není přímo na prodej, nicméně tento přístup k životu je přesně tím podhoubím, ve kterém se korupci dobře daří. Ostatně polovina žáků se osobně s korupcí setkala. Ve světle těchto okolností jsem přesvědčena, že protikorupční výchova je skutečnou nezbytností a že vytváření si etických vzorců chování může být v mnoha ohledech, zejména z dlouhodobé perspektivy dalšího života žáků, mnohem důležitější než osvojení si znalostí, které mohou poměrně rychle zastarávat.

Současně jsem si také uvědomila, že klasickým systémem výuky se takové postoje u žáků dají vybudovat jen stěží. Důvodů, proč tomu tak je, je přitom celá řada. Asi nejzávažnějším z nich je vliv okolní společnosti, kde se v poslední době vyskytuje celá řada mimořádně špatných příkladů, a to nezřídka osob ve vrcholném postavení. Některé z nich jsem ve své práci i konkrétně zmínila. Dalším z nich je i samotný pasivní přístup k řešení vlastní perspektivy žáků a hledání "cesty nejmenšího odporu", k čemuž přispívá atmosféra na této škole. Je tedy zřejmé, že má-li být protikorupční výchova úspěšná, musí žákům přinést nějakou přidanou hodnotu. Tuto přidanou hodnotu spatřuji v tom, naučit žáky jak dosáhnout žádaného efektu bez zabřednutí do korupčního kliše a to s jediným cílem, ušetřit vlastní zdroje. Je jisté, že se tím všechna korupce neodstraní. Takové snažení nepochybně nebude úspěšné v těch případech, kdy se žák bude snažit dosáhnout prostřednictvím korupce nelegitimního cíle. Nicméně, už samo vědomí, že to jde i jinak, přece jen změní zažitá schémata nazírání a chování u žáků pozitivním směrem.

Jsem realistka, nedělám si iluze, že naznačené cesty povedou k dramatickému zlepšení. Kdyby to bylo tak jednoduché, nepochybně by se od starověku s jeho Chamurabiho zákoníkem podařilo korupci dávno vymítit, nebo alespoň vytlačit na okraj společnosti, kde by skomírala jako minoritní negativní jev. Opak, alespoň u nás, je bohužel pravdou. Na druhou stranu defétismus nic neřeší. Proto jsem přesvědčena, že protikorupční výchova má značný smysl, má cenu se jí věnovat a je zapotřebí hledat co nejefektivnější metody její realizace.

SEZNAM ZDROJŮ

Knihy a monografické publikace

ARENDTOVÁ, H. Krize kultury. *Čtyři cvičení v politickém myšlení*. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0424-4.

BECKER, G., S. *K potlačení korupce je třeba zmenšit vládu*. Ekonom. Praha: Economia, 1994, č. 11. ISSN: 1210-0714.

BENDL, S. *Kázeňské problémy ve škole*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-453-5.

BENDL, S. *Školní kázeň, metody a strategie*. Praha: ISV nakladatelství, 2001. ISBN 80-85866-80-3.

BOHATÁ, M. *Základy hospodářské etiky*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1997. ISBN 80-7079428-3.

BOHATÁ, M.; SEKNIČKA, P.; ŠEMRÁK, M. *Úvod do hospodářské etiky*. Praha: Codex Bohemia, 1997. ISBN 80-85963-40-X.

BUCHANAN, M., J. *Politika očima ekonoma*. Praha: Liberální institut, 2002. ISBN: 80-86389-21-9.

ČAKRT, M. *Typologie osobnosti*. Praha: Management Press, 2008. ISBN 978-80-85943-12-2.

ČECH, M. K. *Možnosti omezování korupce v Ozbrojených silách ČR managerskými metodami s využitím vnitřní kontroly*. Disertační práce v programu DBA. Praha: Escuela Superior de Marketing y Administración Barcelona, Czech Management Institute Praha, 2010.

ČECH, M. K. *Korupce jako hrozba pro obranyschopnost státu*. Diplomová práce v programu MBA. Praha: Escuela Superior de Marketing y Administración Barcelona, Czech Management Institute Praha, 2003.

DANČÁK, B.; HLOUŠEK, V.; ŠIMÍČEK, V. *Korupce: projevy a potírání v České republice a Evropské unii*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2006. ISBN: 80-210-4062-9.

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha : 1998. ISBN 80-7184-141-2

Sociologie - skripta. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o. - První soukromá vysoká škola na Moravě. 2001. Bez ISBN.

HENDL, J. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat*. Praha: 2004. ISBN 80-7178-820-1

CHMELÍK, J.; KOLEKTIV AUTORŮ. *Pozornost, úplatek a korupce*. Praha: Linde, a. s., 2003. ISBN 80-7201-434-X.

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada publishing, 2007. ISBN 80-247-1369-1.

KADEŘÁBKOVÁ, A.; SPĚVÁČEK, V.; ŽÁK, M. *Růst, stabilita, konkurenceschopnost II., Aktuální problémy české ekonomiky při vstupu do EU*. Praha: LINDE nakladatelství, s. r. o., 2004. ISBN: 80-86131-49-1.

KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1996. ISBN 80-7067-669-8.

KLÍMA, J. *Zákony Chammurabiho*. Praha: 1954. Bez ISBN

KOHÁK, E. *Člověk, dobro a zlo*. Praha: Ježek, 1980, ISBN 80-901625-3-3.

KUTNOHORSKÁ, J. *Výzkum v ošetrovatelství*. Praha: Grada publishing, 2009. ISBN 80-247-2713-4.

KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V. *Člověk prostředí, výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

LENZ, L. *Úvod ke knize R. B. Olivara Etická výchova*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 1992. ISBN 80-7158-001-5. (s. 8 - 9)

LIŠKA, V. *Vyšší dimenze tréninku*. Supíkovice: Nakladatelství T+T, 2009. ISBN 978-80-903936-1-5.

MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. aktualizované vyd.. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

Mládež v České republice na přelomu tisíciletí. Praha: Ministerstvo mládeže a tělovýchovy ČR – odbor pro mládež, 2003. Bez ISBN.

MLČOCH, L. *Institucionální ekonomie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-270-2.

OLIVAR, R., B. *Etická výchova*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 1992. ISBN 80-7158-001-5.

PALÁN, Z. *Základy andragogiky*. Úvod do studia personalistiky. Praha: Vysoká škola J. A. Komenského, s.r.o., 2002. Bez ISBN.

PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium, 1995. ISBN 80-85498-27-8.

PELIKAN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, 2004. ISBN 80-7184-569-8.

POKORNÝ, V.; TEJCOVÁ, J.; TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. ISBN 80-86568-04-0.

POLÁČEK, M.; FORÝTKOVÁ, D. *Systém prevence sociálně patologických jevů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. ISBN 80-85783-65-7.

POMAHAČ, R.; VIDLÁKOVÁ, O. *Veřejná správa*. Praha: C. H. Beck, 2002. ISBN 80-7179-7487-0.

PŘÁŠILOVÁ, M.; ŠMELOVÁ, E. *Kurikulum a jeho tvorba II. Školní vzdělávací program*. Olomouc: UP, 2010. ISBN 978-80-244-2607-5.

ŘEZANKOVÁ, H. *Analýza dat z dotazníkových šetření*. Praha: 2007.
ISBN 978-80-86946-49-8

SEN, A., K. *Etika a ekonomie*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-549-6. SOJKA, M. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: Havlíček Brain Team, 2010.
ISBN: 978-80-87109-21-2.

SURYNEK, A.; KAŠPÁRKOVÁ, E.; KOMÁRKOVÁ, R. *Základy sociologického výzkumu*. Praha 2001. ISBN 80-7261-038-4

ŠKALOUDOVÁ, A. *Statistika v pedagogickém a psychologickém výzkumu*. Praha: PedF UK, 1998. ISBN 80-86039-56-0.

VAŇÁK, M. *Marketing pro manažery a podnikatele*. Praha: Czech Management Institute, 2001. Bez ISBN.

VOLEJNÍKOVÁ, J. *Korupce v ekonomické teorii a praxi*. Praha: Profess Consulting, 2007. ISBN: 978-80-7259-055-1.

WEBER, M. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenh, 1998.
ISBN: 80-86005-48-8.

Články v periodických publikacích

FRIČ, P. *Jak (ne) bojujeme proti korupci*. In Literární noviny. 7.10.2010, č. 40.
ISSN: 1210-0021.

FRIČ, P. *Korupce - deviantní chování, nebo sociální dezorganizace? Případ České policie*. In Sociologický časopis. XXXVII, 1/2001. Praha: Akademie věd České republiky. ISSN: 0038-0228

KNOTOVÁ, D. *Jaká je současná sociální pedagogika?* In Sborník Konstituování Sociální pedagogiky jako vědeckého oboru, s. 61-67. Brno: IMS Brno, 2004.
ISBN 80-902936-5-4.

KNOTOVÁ, D. *Sociální kompetence edukátora*. In Pedagogická orientace, Vol. 2001, No. 4, s. 35-39. Brno: Česká pedagogická společnost, 2001. ISSN 1211-4669.

PATOČKA, J. *Filosofie výchovy*. In Studia paedagogica, Vol. 1997, No. 18. Praha: UK PedF, 1997. ISSN 1803-7437.

TULLOCK, G. *Corruption Theory and Practise*. In Contemporary Economic Policy. Vol.14, No. 3. Western Economic Association International, 1996. ISSN 1465-7287.

Internetové zdroje

Zdroje obecných informací

Český statistický úřad. Internetové stránky . [Poslední přístup 2012-29-03].

Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz>>

Evropská Komise - Eurostat. Internetové stránky. [Poslední přístup 2012-29-03].

Dostupné z WWW:

<<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>>

GFK. Internetové stránky. [Poslední přístup 2012-29-03].

Dostupné z WWW: <<http://www.gfk.cz>>

Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Internetové stránky.

[Poslední přístup 2012-29-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.justice.cz>>

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy České republiky. *Internetové stránky*.

[Poslední přístup 2012-29-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/cz>>

Ministerstvo vnitra České republiky. *Internetové stránky*.

[Poslední přístup 2012-29-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.mvcr.cz>>

Nejvyšší kontrolní úřad. Internetové stránky. [Poslední přístup 2012-29-03]. Dostupné

z WWW: <<http://www.nku.cz>>

SANEP. Internetové stránky. [Poslední přístup 2012-29-03].

Dostupné z WWW: <<http://sanep.cz>>

Transparency International. Internetové stránky české pobočky.

[Poslední přístup 2012-29-03].

Dostupné z WWW: <<http://www.transparency.cz>>

Úřad pro ochranu osobních údajů. Internetové stránky.

[Poslední přístup 2012-29-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.uoou.cz>>

Veřejný ochránce práv. Internetové stránky. [Poslední přístup 2012-29-03].

Dostupné z WWW: <<http://www.ochrance.cz>>

Zdroje konkrétních informací

BENEŠOVÁ, J. *Korupce a její hodnocení v hospodářské politice*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Ekonomicko správní fakulta, 2006. Dostupná z WWW: <is.muni.cz/th/75973/esf_m/Diplomova_prace_se_zadanim_.doc>

GAVORA, P. a kol. *Elektronická učebnica pedagogického výskumu* [online].

Bratislava : Univerzita Komenského, 2010. ISBN 978–80–223–2951–4.

[cit. 2012-22-03.]. Dostupný z WWW: <<http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/>>

(vlastní překlad ze Slovenského jazyka)

HELLMAN, J.; KAUFMAN, D. *Confronting the Challenge of State Capture in Transitio, Economies*. In. Finance & Development, September 2001, Volume 38, No. 3. [on line]. [cit. 2012-29-02]. Washington, DC: International Monetary Fund. Dostupný z WWW: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2001/09/hellman.htm>> (vlastní překlad z AJ)

Jak psát diplomovou práci [on line]. [cit. 2012-29-02]. Dostupný z WWW:

<web.natur.cuni.cz/~muncling/DPS.doc>

Kabinet informačních studií a knihovnictví. *Vzdělávání pro 21. století* [online].

[cit. 2012-12-03]. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta Dostupný z WWW: <http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Vzdělávání_pro_21._století>

Katolický týdeník. *Nakupuji tedy jsem* [online]. [cit. 2011-01-03]. Dostupný z WWW:

<<http://www.katydz.cz/index.php?cmd=page&type=11&article=4195&webSSID=66363481ba2081857d7a3012509c93bd>>

KELLER, J. *Bezohlednost jako program* [online]. [cit. 2012-10-02]. Dostupný z WWW: <http://www.tencl.cz/keller/gen98_05.htm>

KELLER, J. *Musí si člověk života zasloužit?* [online]. [cit. 2012-10-02]. Dostupný z WWW: <http://www.tencl.cz/keller/gen98_04.htm>

KREISLOVÁ, G. *Dotazníkové šetření*. Bakalářská práce. Plzeň: Západočeská univerzita, Fakulta aplikovaných věd, Katedra matematiky, 2008. Dostupný z WWW: <<https://stag-ws.zcu.cz>>

Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů. *Znalostní společnost* [online]. [cit. 2012-01-05]. Dostupný z WWW: <[http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogický_lexikon/Znalostní společnost](http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogický_lexikon/Znalostní_společnost)>

Ministerstvo vnitra ČR. *Zpráva o korupci v České republice a možnostech účinného postupu proti tomuto negativnímu společenskému jevu* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra. [cit. 2012-08-03] Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2000/korupce/zprava.html>>

MLYNÁŘ, V. *Právo na informace a vliv IT na demokracii*. Přednáška na Vysoké škole ekonomické [online]. Praha, 2000. [cit. 2012-01-05] Dostupný z WWW: <<http://si.vse.cz/archive/proceedings/2000/informace-a-kvalita-demokracie.pdf>>

Bohatí a privilegovaní kradou více než prostí lidé, potvrzují sociologové. In Novinky.cz, Žena, styl. [online]. [cit. 2012-01-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.novinky.cz/zena/styl/260466-bohati-a-privilegovani-kradou-vice-nez-prosti-lide-potvrzuji-sociologove.html>> 1.3.2012>

Udělal ze sebe prkno a zabil se. Ne každý internetový hit je super nápad. In Reflex. [online]. [cit. 2012-01-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.reflex.cz/clanek/zivot-a-styl/41801/udelal-ze-sebe-prkno-a-zabil-se-ne-kazdy-internetovy-hit-je-super-napad.html>>

Sokol, J. *Názory a texty. Antropologie výchovy a vzdělávání*. [online]. [cit. 2011-12-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.jansokol.cz/cs/n-s-vychova.php>>

Svaz průmyslu a dopravy ČR. *Výběr z monitoringu médií 15.6.2011* [online]. Praha: Svaz průmyslu a dopravy, 2012. [cit. 2012-07-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.spcr.cz/psali-o-nas-monitoring-tisku/vyber-z-monitoringu-medii-15-6-2011>>

ŠTURZOVÁ, J. *Tematizace významu ve výchově*. Paideia: Philosophical e-journal of Charles University. [online] Červen 2009, číslo 3-4. ISSN: 1214-8725 [cit. 2012-12-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.pedf.cuni.cz/paideia>>

Transparency International Česká republika. *Ochrana oznamovatelů* [online]. Praha. [cit. 2012-29-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.transparency.cz/ochrana-oznamovatelu/>>

Transparency International Česká republika. *Publikace, analýzy, indexy* [online]. Praha. [cit. 2012-29-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.transparency.cz/celosvetovem-zebricku-cpi-index-vnimani-korupce-2011-ceska-r/>>

TYLER, R., W. *Basic Principles of Curriculum and Instruction*. Chicago: University of Chicago Press, 1949. Reprint stran 1-7, 16-19, 25-33 publikovaný na Internetu. Dostupný z WWW: <http://blogs.ubc.ca/ewayne/files/2009/02/tyler_001.pdf> (překlad z AJ M. K. Čech)

Prosociální výchova. In Učitelské noviny. [online]. [cit. 2012-01-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=1091&PHPSESSID=>

VINOPAL, J. *Počátky průzkumu veřejného mínění*. In Socioweb. Sociologický webzín, rubrika Teorie pro všechny [online]. 2011. [cit. 2012-22-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=465&lst=117>>

Vláda české republiky, média centrum [online]. Praha. [cit. 2012-01-03] Dostupný z WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/tiskove-konference/tiskova-konference-k-protikorupcni-strategii--5--ledna-2011-79684/>>

Vláda české republiky. *Otevřené vládnutí* [online]. Praha. [cit. 2012-01-03] Dostupný z WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/ppov/boj-s-korupci/otevrene-vladnuti/partnerstvi-pro-otevrene-vladnuti-90727/>>

Vláda české republiky. *Prezentace tvorby českého Akčního plánu OGP v Londýně* [online]. Praha. [cit. 2012-01-03] Dostupný z WWW: <<http://http://www.vlada.cz/cz/ppov/boj-s-korupci/otevrene-vladnuti/aktuality/prezentace-tvorby-ceskeho-akcniho-planu-ogp-v-londyne-92765/>>

Vláda české republiky. *Usnesení Vlády ČR ze dne 5. ledna 2011 č. 1 o Strategii vlády v boji proti korupci na období let 2011 až 2012* [online]. Praha. [cit. 2012-01-03] Dostupný z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/boj-s-korupci/protikorupcni_strategie_-_aktualni_zneni_1.pdf>

Vyšší odborná škola informačních služeb. *Definice informace*. Data-informace-znalosti [online]. Praha: Vyšší odborná škola informačních služeb. [cit. 2012-01-03] Dostupný z WWW: <<http://web.sks.cz/users/ku/ZIZ/inform1.htm>>

We are the 99 percent [online]. [cit. 2011-01-03]. Dostupný z WWW: <<http://wearethe99percent.tumblr.com>>

Wikipedia: the free enycklopedia [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation. [cit. 2012-01-03]. Anglické rozhraní. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Regulatory_compliance> Posuzování shody se standardy, regulacemi a dalšími požadavky (vlastní překlad z AJ.)

Wikipedia: the free enycklopedia [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation. [cit. 2012-01-03]. Anglické rozhraní. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Bystander_effect>

Wikipedia: the free enycklopedia [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation. [cit. 2012-01-03]. Anglické rozhraní. Dostupný z WWW: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Oniomania>>

Wikipedia: the free enycklopedia [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation. [cit. 2012-01-03]. České rozhraní. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Aschův_experiment> Experiment provedený v roce 1951 za účelem zjištění vlivu konformního jednání s dalšími účastníky

Wikipedia: the free enycklopedia [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation. [cit. 2012-06-03]. České rozhraní. Dostupný z WWW: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Merkantilismus>>

Wikipedia: the free enycklopedia [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation. [cit. 2012-07-03]. České rozhraní. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Institucionální_ekonomie>

Yourdictionary [online] Burlingame (California): LoveToKnow Corp.. [cit. 2012-01-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.yourdictionary.com/up-to-date>> Něco, co je přítomno v daném momentu (vlastní překlad z AJ)

Použitý software

Komerční SW:

- Microsoft Office 2003, 2007 (Word, Excel)
- MathType 6.7 (30 Day Trial)
- ASPI v. 13+

Svobodný SW šířený pod GNU/GPL licenci:

- OpenOffice.Org 3.3.0
- Dia Portable 0.97.1
- Gretl 1.9.8
- FreeCommander 2009.02
- PDF Creator 1.2.1

Chtěla bych i touto cestou poděkovat tvůrcům shora uvedeného svobodného software za možnost zdarma a legálně užívat shora tyto skvělé produkty, bez nichž by má magisterská práce nevznikla.

Seznam příloh

- Dotazník
- Datová matice
- Grafické zobrazení výsledků po položkách

DOTAZNÍK

CO SI MYSLÍTE O KORUPCI ?

Prosím, věnujte mi chvilku svého času a vyplňte tento dotazník.

V rámci své magisterské práce provádím výzkum,
co si mladí lidé myslí o korupci, nakolik jim vadí,
případně, zda by byli ochotni udělat něco pro to, aby se snížila.

O výsledcích svého výzkumu Vás budu informovat v rámci školy,
takže to bude zajímavé nejen pro mne, ale i pro Vás.

Instrukce k vyplnění dotazníku:

Žádná odpověď není dobrá nebo špatná, jedná se jen o sdělení Vašeho osobního názoru,
proto Vás prosím, odpovídejte upřímně.

Dotazník je přísně anonymní a neobsahuje, vyjma pohlaví a zda se jedná o odpověď člověka
mladšího nebo staršího 18 let, žádné osobní otázky.

Dotazník nepodepisujte ani do něj nezapisujte žádné komentáře.

Úplatkem se pro účely tohoto dotazníku rozumí poskytnutí či přijetí peněz, věci nebo protislužby
za vykonání nebo nevykonání úřední nebo jiné povinnosti.

1. Vaše pohlaví

muž ☐

žena ☐

neuvedeno ☐

2. Váš věk

do 18 let včetně ☐

více než 18 let ☐

3. Slyšeli jste od někoho ze svého okolí (rodiče, příbuzní, přátelé), že musel dát úplatek nebo
že o něj byl požádán, aby vyřídil nějakou v podstatě běžnou záležitost, třeba na úřadu nebo u lékaře?

ano ☐ ne ☐

4. Stalo se Vám samotným, že Vám někdo naznačil, že by za úplatek šlo něco zařídit lépe nebo
rychleji, nebo by to nestálo tolik peněz, např. Vás policista nebo strážník chytil při přecházení
na červenou a řekl Vám, že bez bloků to bude levnější?

ano ☐ ne ☐

5. Myslíte si, že soudržnost a vzájemná pomoc mezi příbuznými a přáteli je důležitější než
dodržování zákonů vůči ostatním lidem?

souhlasím ☐

spíše souhlasím ☐

spíše nesouhlasím ☐

rozhodně nesouhlasím ☐

6. Myslíte si, že bez úplatku některé věci na úřadech prostě buď nevyřídíte, nebo budete
nesmyslně dlouho čekat, či se trápit s různými naschvály (v podstatě, aby Vás úředníci donutili úplatek
dát) a že je to tedy vlastně jediné rozumné řešení?

souhlasím ☐

spíše souhlasím ☐

spíše nesouhlasím ☐

rozhodně nesouhlasím ☐

7. Kdybyste byli personalistou v nějaké firmě a mohli pomoci svému kamarádovi k dobře placené práci tím, že byste mu sdělili na co se ho budou při přijímacím pohovoru ptát, aby se mohl připravit a získat tak náskok, i když se to podle firemních pravidel nesmí a neohrozili byste tím sami sebe, uděláte to?

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ rozhodně ne ☐

8. Slyšeli jste od někoho, že dal policistovi nebo úředníkovi na úřadě, kde se řeší dopravní přestupky úplatek, aby se vyhnul postihu za nějaký větší přestupek (třeba jízdu po požití alkoholu) a že to fungovalo?

ano ☐ ne ☐

9. Když někomu dáte úplatek o který si Vám řekne sám, protože se bojíte, že věc jinak nevyřídíte (třeba zařízení péče u lékaře na kterou byste jinak dlouho čekali), považujete to za rozumné řešení?

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ rozhodně ne ☐

10. Báli byste se soudního postihu v případě, že byste úplatek sami někomu nabídli abyste si usnadnili vyřízení nějakého jednání, aniž by ho od Vás požadoval?

ano ☐ ne ☐

11. Kdybyste si byli jisti, že Vám úplatek pomůže s vyřízením nějaké záležitosti, že druhá strana jej od Vás přijme, vyhoví Vám a zůstane to jen mezi Vámi dvěma, dali byste mu úplatek?

ano ☐ ne ☐

12. Představte si, že jste personálním ředitelem v nějaké firmě. Váš příbuzný je nezaměstnaný a marně shání práci. Účastní se výběrového řízení, ale přihlásili se i o dost lepší uchazeči. Rozhodnete se však přesto zaměstnat Vašeho příbuzného?

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ rozhodně ne ☐

13. Považujete za horší, když si např. úředník, policista či lékař o úplatek sami řeknou oproti případu, kdy si jen vezmou to, co jim někdo nabídne?

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ rozhodně ne ☐

14. Jste spokojeni s množstvím peněz, které máte na své, potřeby, koníčky a zábavu?

ano ☐ ne ☐

15. Báli byste se soudního postihu v případě, kdybyste někomu dali úplatek jen proto, že ho dotyčný od Vás chtěl?

ano ☐ ne ☐

16. Byli byste ochotni oznámit policii nebo státnímu zástupci, že od Vás někdo požadoval úplatek za situace, kdy Vám to vadilo, protože jste považovali za nespravedlivé platit za to, na co máte normálně nárok?

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ rozhodně ne ☐

17. Domníváte se, že každý prokázaný případ korupčního jednání (šetřením policie nebo nějakého kontrolního orgánu) může skončit před trestním soudem a jeho pachatelé mohou být odsouzeni třeba i k trestu odnětí svobody?

ano ☐ ne ☐

18. Myslíte si, že z hlediska morálky je velký rozdíl mezi tím, když někdo úplatek sám požaduje nebo jen přijme úplatek, který mu někdo sám dal?

ano ☐ ne ☐

19. Kdybyste se ocitli v situaci, že byste byli svědky korupčního jednání, ať již cizího nebo při vyžadování úplatku od Vás, byli byste ochotni o tom učinit anonymní oznámení příslušným orgánům pokud byste si byli jisti, že nikdo nebude vědět, že jste to oznámili právě Vy?

ano ☐ ne ☐

20. Myslíte si, že z hlediska morálky je velký rozdíl mezi tím úplatek sám někomu nabízet nebo dát jen tehdy, když jste o něj požádání?

ano ☐ ne ☐

21. Kdybyste věděli, že Vám to opravdu hodně usnadní vyřízení nějaké záležitosti, kterou považujete za velmi důležitou a že úředník od Vás úplatek očekává, co byste udělali?

nabídl bych mu vhodnou částku sám ☐ počkal bych o kolik si řekne a to mu dal ☐ úplatek bych mu nenabízel a kdyby si o něco řekl, odmítl bych ☐

22. Co považujete za hlavní problém při dávání úplatků?

kde na to vzít peníze ☐ že jde o porušení zákonů ☐

23. Domníváte se, že bohatí lidé mají snazší život protože se nemusí tolik "trápit" s dodržováním zákonů a věc pak vyřídí úplatkem těm "správným" lidem?

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ rozhodně ne ☐

Dovolte, abych Vám ještě jednou poděkovala za Váš čas a za vyplnění tohoto dotazníku.

Bc. Tereza Čechová Humpolcová

Příloha č. 2

					dosavadní setkání s korupcí			vnímání korupce jako protiprávního jednání			
pol.	pohlaví	věk	14.	23.	3.	4.	8.	10.	15.	17.	22.
1.	1	2	2	1	2	1	2	1	2	1	1
2.	1	2	2	2	1	1	2	2	2	1	1
3.	1	2	2	1	1	2	1	2	2	2	2
4.	1	2	2	2	1	2	1	1	2	1	1
5.	1	1	-	-	1	1	1	1	-	-	-
6.	1	1	2	4	1	1	2	1	1	1	2
7.	1	1	1	4	1	1	2	2	2	1	2
8.	1	1	2	3	2	1	2	1	1	1	1
9.	1	1	2	3	1	2	2	1	2	2	2
10.	1	1	2	1	2	1	2	2	1	2	1
11.	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1
12.	1	2	2	1	1	2	2	1	1	2	2
13.	1	1	2	1	1	2	1	2	2	1	2
14.	1	1	1	1	1	2	1	1	2	1	1
15.	1	2	2	2	1	1	1	1	1	2	2
16.	1	1	1	1	2	2	2	1	1	2	1
17.	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2
18.	1	1	1	3	2	2	2	2	1	1	1
19.	1	1	2	1	1	1	1	2	2	2	1
20.	1	2	2	1	1	1	2	2	2	1	1
21.	1	2	2	1	2	1	1	1	2	1	2
22.	1	1	1	2	1	2	2	2	1	1	2
23.	1	2	1	1	1	1	1	2	2	2	1
24.	1	2	1	1	1	1	1	2	2	2	1
25.	1	2	1	1	2	2	1	1	1	2	2
26.	1	2	1	3	2	2	1	1	1	2	2
27.	1	2	2	1	2	1	1	2	2	2	1
28.	1	2	2	1	1	1	1	2	2	2	1
29.	1	2	2	1	1	1	1	2	2	2	1
30.	1	2	2	3	2	2	2	1	1	2	2
31.	1	2	2	1	1	1	1	2	2	1	2
32.	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	2
33.	1	2	2	1	2	2	1	2	2	1	2
34.	1	2	1	1	2	2	2	1	2	2	1
35.	1	2	2	1	1	2	1	2	2	2	1
36.	2	2	2	2	2	2	1	1	2	1	1
37.	2	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1
38.	2	1	1	2	1	1	2	1	1	2	2
39.	2	2	1	1	1	1	1	2	2	2	1
40.	2	2	1	2	1	2	1	1	2	2	1
41.	2	2	2	1	1	1	1	1	2	2	1
42.	2	1	2	1	1	2	2	2	2	2	2
43.	2	1	2	1	1	2	2	2	2	2	1
44.	2	1	2	2	2	2	1	1	2	1	1
45.	2	1	2	1	2	2	2	1	2	1	1
46.	2	1	1	2	1	1	2	1	2	1	2
47.	2	1	1	1	2	2	2	1	1	2	2
48.	2	1	1	2	2	1	1	1	1	1	2
49.	2	1	1	3	2	1	1	1	1	1	2

					dosavadní setkání s korupcí			vnímání korupce jako protiprávního jednání			
pol-	pohlaví	věk	14.	23.	3.	4.	8.	10.	15.	17.	22.
50.	2	2	2	1	1	2	2	1	2	2	1
51.	2	2	2	1	1	1	2	2	1	2	1
52.	2	2	2	1	1	1	1	2	1	2	1
53.	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	2
54.	2	2	2	1	2	2	2	1	1	2	1
55.	2	2	2	2	1	1	1	2	1	1	2
56.	2	1	1	1	1	2	1	1	2	1	2
57.	2	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2
58.	2	2	2	1	1	1	1	1	1	2	1
59.	2	2	2	1	1	2	2	1	1	2	1
60.	2	1	2	1	2	2	1	1	1	2	2
61.	2	1	2	3	2	2	2	1	1	2	2
62.	2	1	1	3	2	2	2	1	2	1	2
63.	2	1	2	2	1	1	2	2	1	2	2
64.	2	2	2	1	2	2	1	1	1	2	2
65.	2	1	1	3	2	2	2	1	2	1	2
66.	2	2	2	2	1	2	1	1	1	2	2
67.	2	2	2	1	1	2	1	1	1	2	2
68.	2	2	2	1	2	2	2	1	1	2	2
69.	2	1	1	2	-	2	1	1	2	2	2
70.	2	1	2	3	2	2	2	1	2	1	2
71.	2	1	2	3	2	2	2	1	2	1	2
72.	2	2	2	1	2	2	2	1	1	1	2
73.	2	1	2	2	1	2	2	1	2	2	2
74.	2	2	1	1	2	1	1	1	2	2	1
75.	2	2	1	1	1	1	2	1	1	2	2
76.	2	2	1	1	2	2	1	1	1	1	2
77.	2	2	2	1	1	2	1	1	1	2	1
78.	2	2	2	1	2	2	2	1	1	1	2
79.	2	1	2	1	1	2	1	2	1	2	1
80.	2	2	1	1	1	1	1	2	1	1	2
81.	2	2	2	2	2	1	1	1	2	2	2
82.	2	1	2	1	2	2	1	1	1	1	2
83.	2	2	2	1	1	2	1	1	1	1	1
84.	2	2	1	1	2	2	1	1	2	2	2
85.	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2
86.	2	2	-	3	2	2	-	-	-	1	1
87.	2	2	2	1	1	1	2	1	2	2	1
88.	2	2	1	1	2	2	1	1	1	2	2
89.	2	2	2	1	2	2	2	1	1	2	1
90.	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	2
91.	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1
92.	2	1	2	1	1	1	1	1	2	1	2
93.	2	1	1	3	2	2	2	1	1	1	2
94.	2	1	2	4	2	2	1	1	2	1	2
95.	2	1	2	2	2	2	1	2	2	1	2
96.	2	1	2	2	1	2	1	2	2	2	1
97.	2	1	2	1	2	1	1	2	2	1	1
98.	2	2	2	1	1	1	1	1	2	1	2

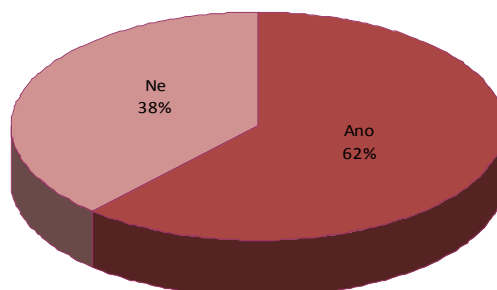
	korupce jako amorální jednání			ochota k vlastnímu korupčnímu jednání				nepotismus a klientelismus			ochota oznamovat	
pol.	13.	18.	20.	11.	6.	9.	21.	5.	7.	12.	16.	19.
1.	1	2	2	1	1	3	2	1	2	1	1	1
2.	1	2	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1
3.	2	2	1	1	1	2	2	3	2	3	2	1
4.	1	2	1	1	3	3	2	2	1	3	2	2
5.	-	-	-	1	1	3	-	2	1	-	-	-
6.	1	1	1	1	2	4	1	2	1	3	1	1
7.	2	1	1	1	3	3	1	2	1	2	4	1
8.	1	1	1	1	4	3	2	2	1	3	1	1
9.	1	1	1	2	3	3	3	2	2	3	2	1
10.	2	1	2	1	3	3	1	2	1	3	1	1
11.	2	1	1	1	2	1	1	2	1	1	3	2
12.	1	2	2	2	2	4	3	2	3	3	2	2
13.	2	1	1	2	2	3	1	3	3	3	2	1
14.	3	1	1	1	3	3	1	2	2	1	4	2
15.	3	1	1	1	3	2	1	1	2	1	2	1
16.	2	2	2	2	3	2	2	2	1	2	2	1
17.	3	2	2	1	3	3	2	2	1	4	2	2
18.	3	1	2	2	4	3	1	2	1	2	2	2
19.	3	1	1	1	1	1	2	2	1	1	4	2
20.	1	1	1	1	2	3	1	3	1	3	3	1
21.	2	1	2	1	2	1	2	2	1	1	1	1
22.	2	2	1	1	3	3	2	2	2	2	2	1
23.	3	2	2	1	1	1	1	1	1	2	2	1
24.	1	1	2	1	1	4	3	1	1	3	1	1
25.	2	2	2	2	2	3	3	2	3	2	2	1
26.	4	1	1	1	4	1	2	2	1	1	1	1
27.	1	1	1	1	2	3	1	2	1	2	4	1
28.	2	2	2	1	2	3	2	2	2	3	2	1
29.	2	1	2	1	1	2	3	2	1	1	3	2
30.	2	2	2	1	3	2	2	1	1	3	2	2
31.	3	2	2	1	4	3	3	3	2	2	2	2
32.	2	2	1	1	1	3	2	3	1	4	1	1
33.	4	1	1	1	1	4	1	2	2	3	4	1
34.	2	1	1	1	3	2	2	2	1	2	2	1
35.	1	1	1	1	2	4	1	1	1	2	1	1
36.	3	1	1	2	2	2	2	2	1	2	2	1
37.	1	1	1	1	3	3	2	2	2	1	1	1
38.	2	1	1	1	3	2	3	3	2	3	2	1
39.	2	1	1	1	1	3	1	1	1	2	3	2
40.	4	1	1	1	3	1	1	2	1	2	2	1
41.	2	1	1	1	2	1	1	2	1	2	3	2
42.	1	1	1	2	2	4	3	1	1	2	1	1
43.	2	2	1	1	3	4	2	2	1	3	2	1
44.	2	2	2	2	3	3	2	2	2	3	1	2
45.	3	1	1	2	3	4	2	3	1	3	2	1
46.	3	1	1	1	3	2	2	2	1	1	2	2
47.	2	2	2	1	3	4	3	2	3	3	2	1
48.	2	2	2	2	2	3	3	2	2	3	1	1
49.	2	2	2	2	3	3	3	2	2	3	2	1

	korupce jako amorální jednání			ochota k vlastnímu korupčnímu jednání				nepotismus a klientelismus			ochota oznamovat	
pol.	13.	18.	20.	11.	6.	9.	21.	5.	7.	12.	16.	19.
50.	1	2	2	1	2	4	2	1	1	4	4	1
51.	2	2	2	1	2	2	2	1	2	3	3	2
52.	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	4	2
53.	1	1	1	1	2	4	3	2	3	3	3	2
54.	1	1	1	1	2	3	3	3	1	3	2	2
55.	1	1	1	2	2	3	3	2	2	4	1	1
56.	1	1	-	1	2	4	3	2	2	2	2	-
57.	1	2	2	1	3	4	2	2	1	3	1	1
58.	2	2	2	1	4	3	1	2	1	2	1	1
59.	2	1	1	2	3	2	2	3	1	2	1	1
60.	1	1	1	1	2	4	2	4	3	3	1	1
61.	1	1	1	2	2	3	3	4	3	3	1	1
62.	2	2	2	2	4	3	3	3	2	2	1	1
63.	2	1	1	1	2	4	1	2	1	3	1	1
64.	1	2	2	2	3	4	3	3	1	2	2	1
65.	2	2	2	1	3	3	3	2	2	3	2	2
66.	4	2	2	2	4	4	3	3	4	4	4	2
67.	1	1	1	1	4	3	3	3	2	2	3	2
68.	4	2	2	2	2	3	3	2	2	3	2	1
69.	2	-	1	1	1	3	-	2	2	3	2	2
70.	2	2	2	1	3	3	3	2	2	3	2	2
71.	2	2	2	1	3	3	3	2	2	3	2	2
72.	2	2	2	1	3	3	3	3	1	2	2	1
73.	2	1	2	1	3	3	2	2	1	3	3	2
74.	1	2	2	1	2	3	2	1	1	3	1	1
75.	1	1	1	2	3	3	3	3	1	2	1	1
76.	1	2	1	1	1	4	3	2	1	3	2	1
77.	1	2	1	2	3	3	3	1	1	4	3	1
78.	1	1	1	1	1	3	2	1	2	2	1	1
79.	2	1	2	1	3	4	2	1	1	2	3	1
80.	1	1	1	2	2	3	3	2	2	2	3	2
81.	1	1	1	1	4	4	3	3	1	3	3	2
82.	3	2	2	2	2	3	3	2	2	3	1	2
83.	1	1	1	1	1	3	1	1	1	2	1	2
84.	3	2	2	1	1	2	1	2	2	3	2	1
85.	3	1	1	1	3	3	1	2	1	1	3	2
86.	-	2	1	-	3	-	2	2	-	-	-	1
87.	2	2	2	1	1	2	2	1	1	2	3	1
88.	1	1	2	2	2	3	1	2	2	2	1	1
89.	1	1	1	1	2	3	2	2	1	3	3	1
90.	2	1	1	2	3	4	3	2	2	2	1	1
91.	1	1	1	1	3	3	3	3	1	3	1	1
92.	1	1	2	1	3	3	2	1	1	3	1	2
93.	1	1	2	1	4	3	2	1	2	1	4	2
94.	2	1	1	1	2	3	3	2	2	3	2	2
95.	2	1	1	1	3	3	3	2	2	3	2	1
96.	1	1	2	1	2	3	2	2	2	2	2	2
97.	3	1	1	1	2	4	2	2	2	3	2	1
98.	2	1	1	1	4	3	3	1	3	3	3	1

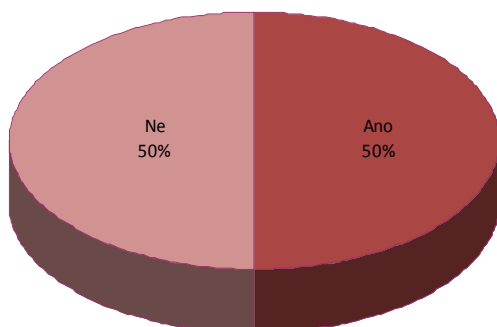
Tabulka kódování datové matice

Kódování	1	2	3	4
pol. č.: 1	muž	žena	neuvedeno	-
pol. č.: 2	do 18 let včetně	více než 18 let	-	-
pol. č.: 3, 4, 8, 10, 11, 14, 15, 17, 18, 19, 20	ano	ne	-	-
pol. č.: 5, 6	souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	rozhodně nesouhlasím
pol. č.: 7, 9, 12, 13, 16, 23	ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne
ot. č.: 21	nabídl(a) bych mu vhodnou částku sám (sama)	počkal(a) bych o kolik si řekne a to mu dal(a)	úplatek bych mu nenabízel (a) kdyby si o něco řekl, odmítl(a) bych	-
ot. č.: 22	kde na to vzít peníze	že jde o porušení zákonů	-	-
všechny položky	řádek vyřazen z dalšího zpracování - překročeno lžiskóre			

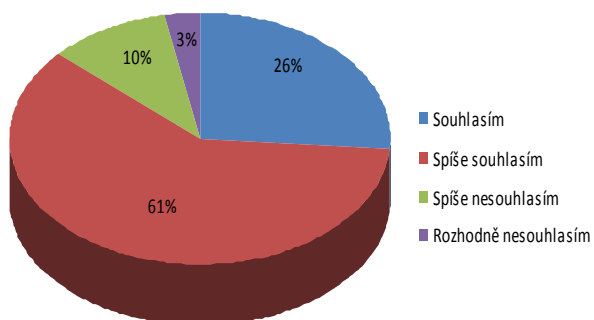
3. Slyšeli jste od někoho ze svého okolí, že musel dát úplatek nebo že o něj byl požádán, aby vyřídil nějakou v podstatě běžnou záležitost, třeba na úřadu nebo u lékaře?

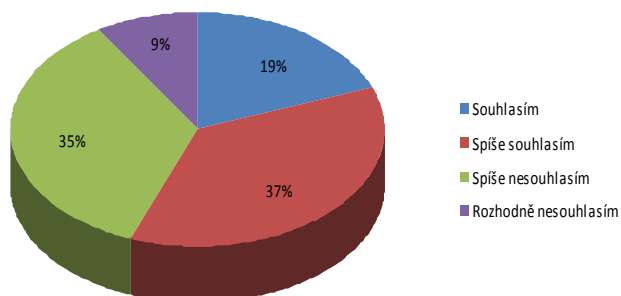
4. Stalo se Vám samotným, že Vám někdo naznačil, že by za úplatek šlo něco zařídit lépe nebo rychleji, nebo by to nestálo tolik peněz?

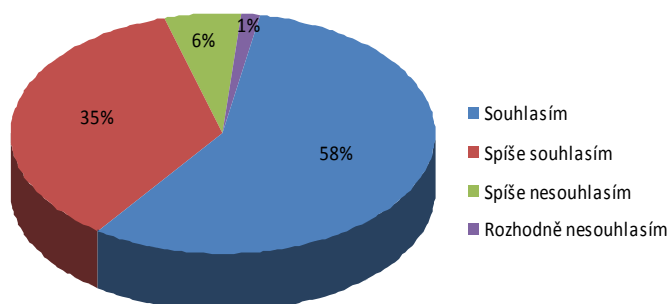
5. Myslíte si, že soudržnost a vzájemná pomoc mezi příbuznými a přáteli je důležitější než dodržování zákonů vůči ostatním lidem?

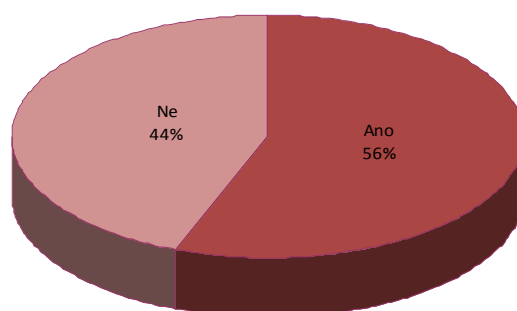
6. Myslíte si, že bez úplatku některé věci na úřadech prostě
bud' nevyřídíte, nebo budete nesmyslně dlouho čekat, či se
trápit s různými naschvály a že je to tedy vlastně jediné
rozumné řešení?

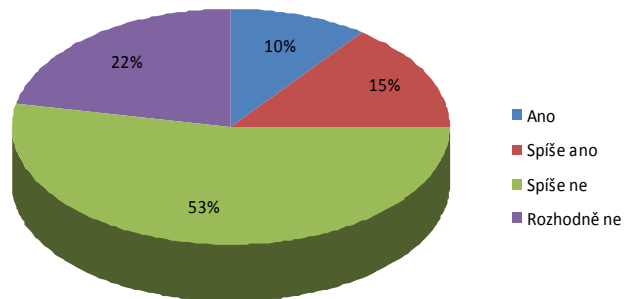
7. Kdybyste byli personalistou v nějaké firmě a mohli pomoci
svému kamarádovi k dobře placené práci tím, že byste mu
sdělili na co se ho budou při přijímacím pohovoru ptát, i když
se to podle firemních pravidel nesmí a sebe tím neohrozíte,
uděláte to?

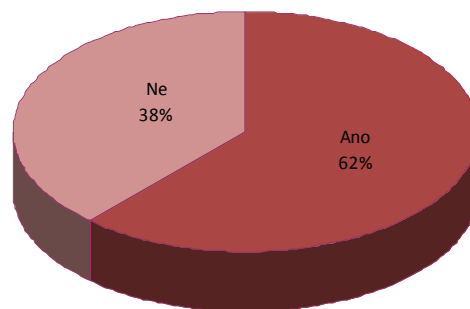
8. Slyšeli jste od někoho, že dal policistovi nebo
úředníkovi na úřadě, kde se řeší dopravní
přestupky úplatek, aby se vyhnul postihu za
nějaký větší přestupek a že to fungovalo?

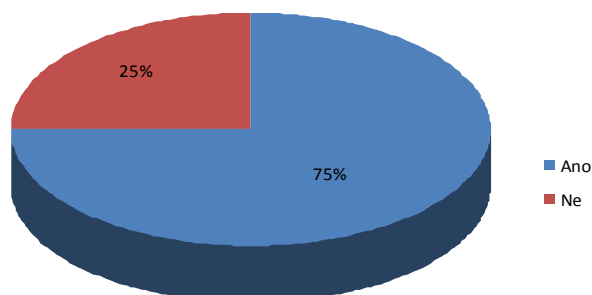
9. Když někomu dáte úplatek o který si Vám řekne sám, protože se bojíte, že věc jinak nevyřídíte, považujete to za rozumné řešení?

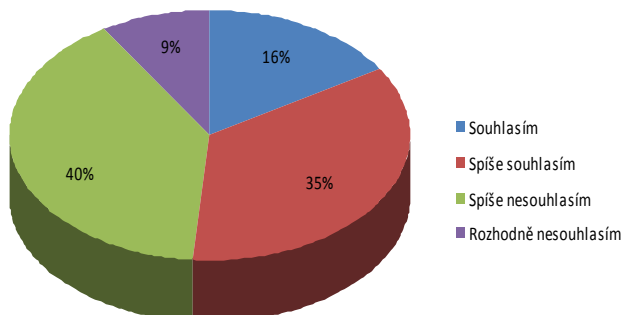
10. Báli byste se soudního postihu v případě, že byste úplatek sami někomu nabídli abyste si usnadnili vyřízení nějakého jednání, aniž by ho od Vás požadoval?

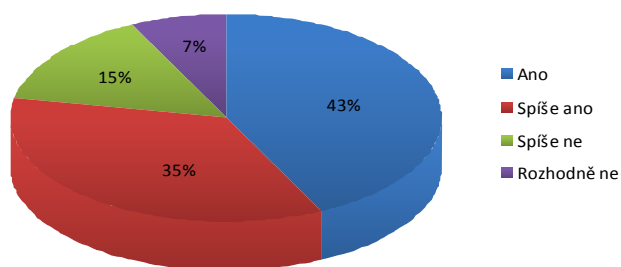
11. Kdybyste si byli jisti, že Vám úplatek pomůže s vyřízením nějaké záležitosti, že druhá strana jej od Vás přijme, vyhoví Vám a zůstane to jen mezi Vámi dvěma, dali by jste mu úplatek?

12. Představte si, že jste personálním ředitelem v nějaké firmě. Váš příbuzný je nezaměstnaný a marně shání práci. Účastnil se výběrového řízení, ale přihlásili se i o dost lepší uchazeči. Rozhodnete se však přesto zaměstnat Vašeho příbuzného?

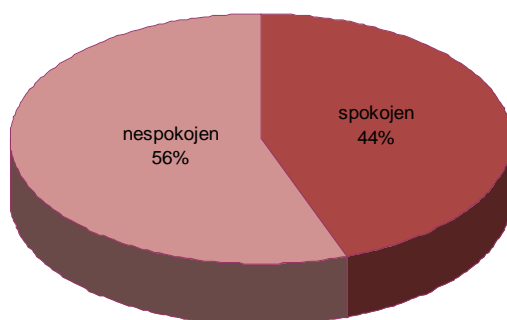

13. Považujete za horší, když si např. úředník, policista či lékař o úplatek sami řeknou oproti případu, kdy si jen vezmou to, co jim někdo nabídne?

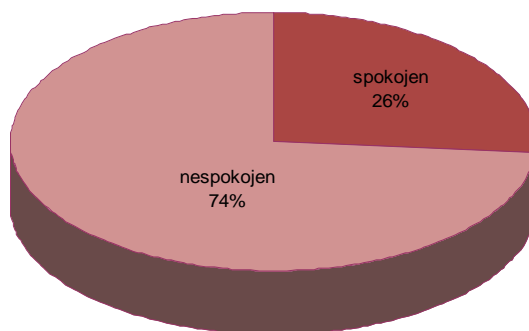
14. Jste spokojeni s množstvím peněz, které máte na své potřeby, koníčky a zábavu?

Muži pod 18 let

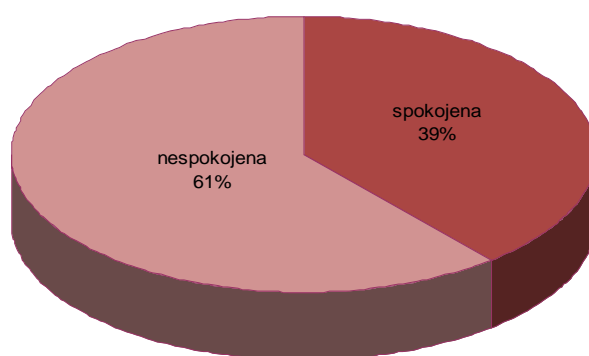
14. Jste spokojeni s množstvím peněz, které máte na své potřeby, koníčky a zábavu?

Muži nad 18 let

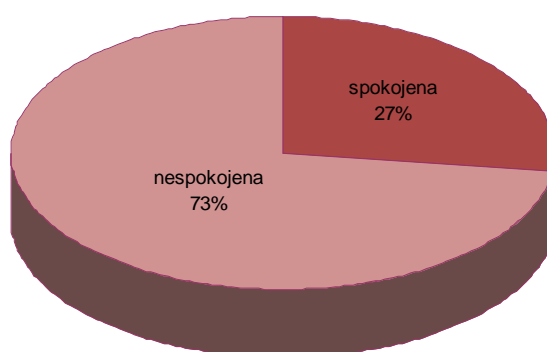
14. Jste spokojeni s množstvím peněz, které máte na své potřeby, koníčky a zábavu?

Ženy pod 18 let

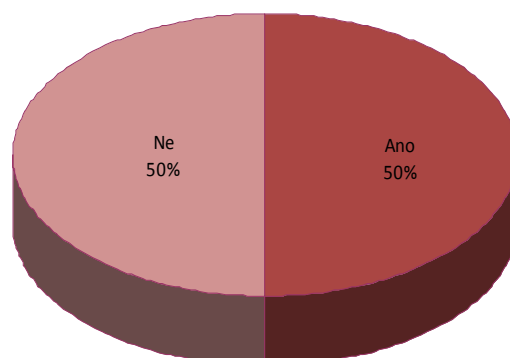

14. Jste spokojeni s množstvím peněz, které máte na své potřeby, koníčky a zábavu?

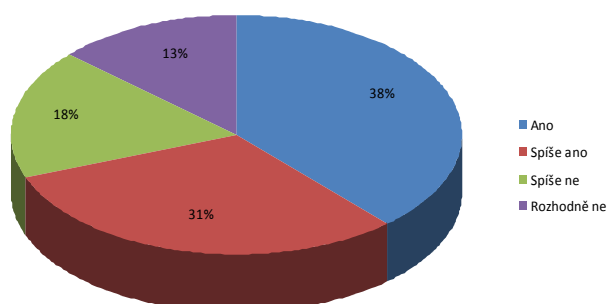
Ženy nad 18 let

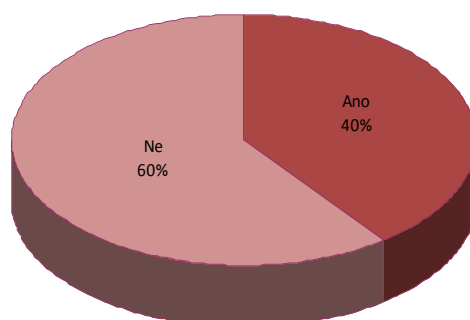
15. Báli byste se soudního postihu v případě, kdybyste někomu dali úplatek jen proto, že dotyčný je po Vás chtěl?

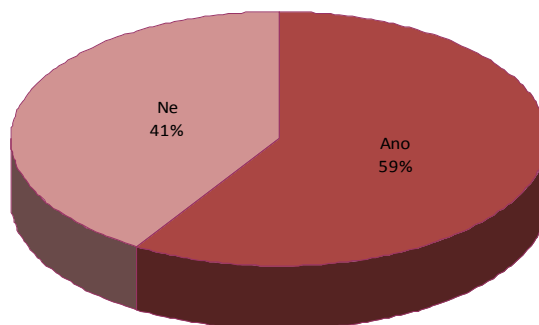
16. Byli byste ochotni oznámit policii nebo státnímu zástupci, že od Vás někdo požadoval úplatek za situace, kdy Vám to vadilo, protože jste považovali za nespravedlivé platit za to, na co máte normálně nárok?

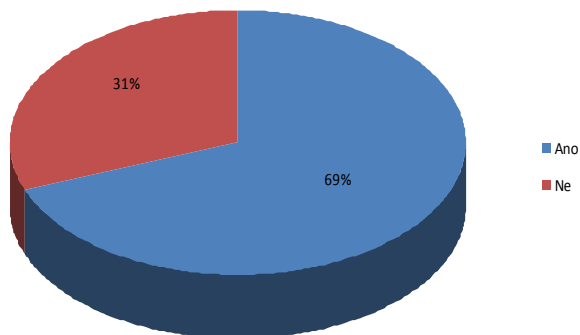
17. Domníváte se, že každý prokázaný případ korupčního jednání může skončit před trestním soudem a jeho pachatelé mohou být odsouzeni třeba i k trestu odnětí svobody?

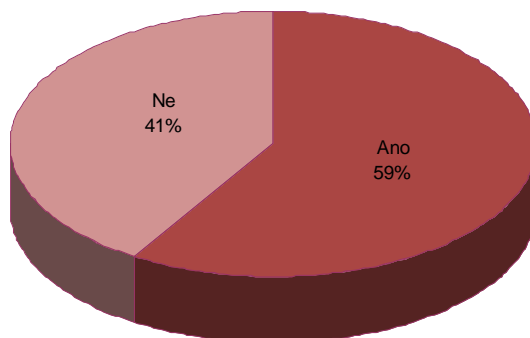
18. Myslíte si, že z hlediska morálky je velký rozdíl mezi tím, když někdo úplatek sám požduje nebo jen přijme úplatek, který mu někdo sám dal?

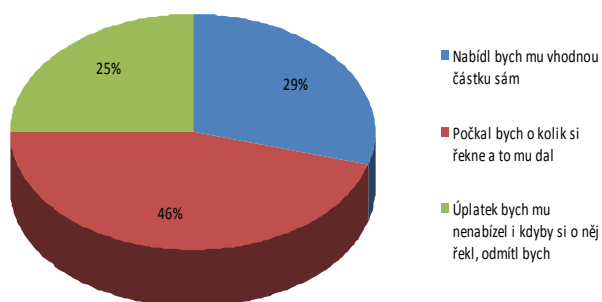
19. Kdybyste se ocitli v situaci, že byste byli světky korupčního jednání, ať již cizího nebo při vyžadování úplatku od Vás, byli byste ochotni o tom učinit anonymní oznámení příslušným orgánům?

20. Myslíte si, že z hlediska morálky je velký rozdíl mezi tím úplatek sám někomu nabízet nebo dát jen tehdy, když jste o něj požádání?

21. Kdybyste věděli, že Vám to opravdu hodně usnadní vyřízení nějaké záležitosti, kterou považujete za velmi důležitou a že úředník od Vás úplatek očekává, co byste udělali?

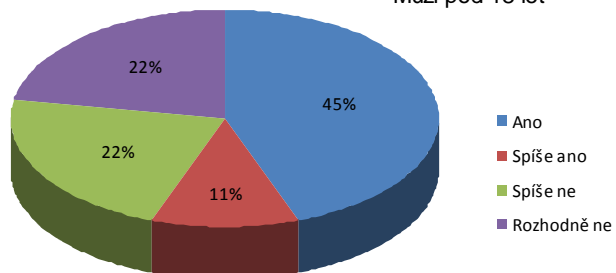

22. Co považujete za hlavní problém při dávání úplatků?

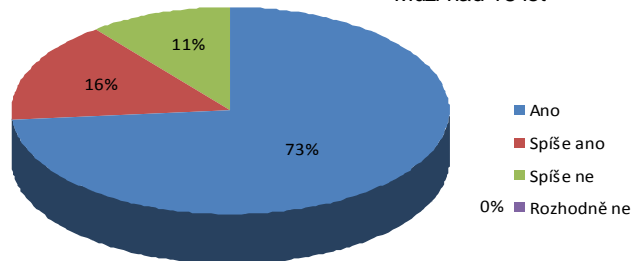
23. Domníváte se, že bohatí lidé mají snazší život, protože se nemusí tolik "trápit" s dodržováním zákonů a věc pak vyřídí úplatkem těm "správným" lidem?

Muži pod 18 let

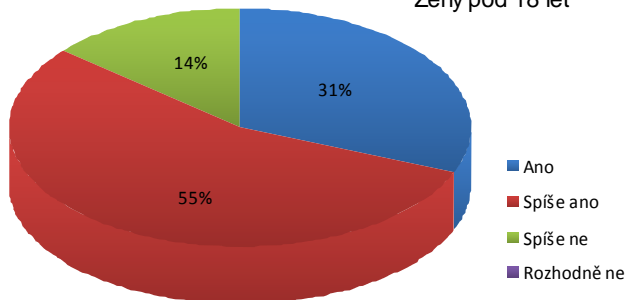
23. Domníváte se, že bohatí lidé mají snažší život, protože se nemusí tolik "trápit" s dodržováním zákonů a věc pak vyřídí úplatkem těm "správným" lidem?

Muži nad 18 let

23. Domníváte se, že bohatí lidé mají snažší život, protože se nemusí tolik "trápit" s dodržováním zákonů a věc pak vyřídí úplatkem těm "správným" lidem?

Ženy pod 18 let

23. Domníváte se, že bohatí lidé mají snažší život, protože se nemusí tolik "trápit" s dodržováním zákonů a věc pak vyřídí úplatkem těm "správným" lidem?

Ženy nad 18 let

